

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE'DE ARTAN ORANLI VERGİ SİSTEMİ
VE
GELİR DAĞILIMI

Nuriye BARUT

Danışman
Prof. Dr. Tijen ERDUT

İZMİR-2013

YÜKSEK LİSANS
TEZ/ PROJE ONAY SAYFASI

1985800005

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : NURİYE BARUT
Tez Başlığı : Türkiye'de Artan Oranlı Vergi Sistemi ve Gelir Dağılımı

Savunma Tarihi : 19.12.2012
Danışmanı : Prof.Dr.Tijen ERDUT

JÜRI ÜYELERİ

Önvanı, Adı, Soyadı

Üniversitesi

Prof.Dr.Tijen ERDUT

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

Prof.Dr.Faruk SAPANCALI

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

Prof.Dr.Zeynep ARIKAN

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

Oybirliği

Oy Çokluğu ()

NURİYE BARUT tarafından hazırlanmış ve sunulmuş "Türkiye'de Artan Oranlı Vergi Sistemi ve Gelir Dağılımı" başlıklı Tez() / Projesi() kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Utku ÜTKÜLU
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Türkiye’de Artan Oranlı Vergi Sistemi ve Gelir Dağılımı**” adlı çalışmanın tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunların atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../2013

Nuriye BARUT

İmza

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Türkiye’de Artan Oranlı Vergi Sistemi ve

Gelir Dağılımı

Nuriye BARUT

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Programı

Bu çalışmada artan oranlı gelir vergisi ve gelir dağılımını teorik olarak açıklayan ekonomi ve maliye biliminin önemli ekollerinin görüşlerini ve bu görüşlerin ışığında Türkiye’deki artan oranlı gelir vergisi uygulamalarının tarihçesi ve gelir dağılımına etkileri incelenmiştir. Türkiye’de gelir dağılımının adil olmadığı, düşük gelirli nüfusun milli gelirden aldığı payın çok düşük, yüksek gelirli nüfusun payının ise çok yüksek olduğu görülmüştür. Bölgesel gelir dağılımında, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde kişi başına düşen milli gelir Türkiye ortalamasının oldukça altında kalmaktadır. Sektörel gelir dağılımında, tarım sektörünün milli gelirdeki payı, özellikle 1980 sonrasında sanayi ve hizmet sektörlerine oranla düşük kalmıştır.

Artan oranlı vergi uygulamalarında, emek gelirlerinde varolan bazı vergisel avantajlara son verilirken ya da sınırlandırılırken, sermaye gelirlerinin kazanımları önemli ölçüde arttırılmıştır. Artan oranlı gelir vergisinin toplam vergi gelirleri içerisindeki payının çok düşük olması, ayrıca artan oranlı gelir vergisinin çok önemli bir kısmının stopaj yoluyla ücretlilerden elde edilmesi, vergi gelirlerinin büyük bölümünün gelir dağılımına olumsuz etkileri ile bilinen dolaylı vergilerden karşılanması da, Türkiye’deki adil gelir dağılımını olumsuz yönde etkilemektedir. Türkiye’de artan oranlı gelir vergisi uygulamalarının, vergileme ilkelerine uygun ve adil olarak uygulanması sonucunda, gelir dağılımında sınırlı da olsa adaletin sağlanabileceği görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Artan oranlı gelir vergisi; gelir dağılımı; milli gelir

ABSTRACT

Master's Thesis

Turkish Progressive Taxation System and Distribution of Income

Nuriye BARUT

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Labour Economics and Industrial Relations

Labour Economics and Industrial Relations Program

In this study, ideas of important cult of economy and finance sciences which theatrically describe progressive taxation and distribution of income and in accordance with these ideas, history of progressive taxation applications in Turkey and effects on distribution of income were examined. It was determined that there is an inequality in the distribution of income in Turkey, share of national income taken by low income is low and share is high for high income. In the regional distribution of income, income per capita in the Eastern and South Eastern Anatolian regions is significantly below Turkey's average. In the sectoral distribution of income, the share of agriculture sector in the national income dropped compared to industry and services especially after 1980.

In progressive taxation applications, while some existing tax advantages on labour incomes are abolished or limited, benefits of capital incomes are significantly increased. Fair income distribution in Turkey is affected by being too low the share of progressive income tax on the total tax revenues, also a very big portion of the income tax being taken from the wage earners as stoppage at source, big part of tax revenues being covered by the indirect taxes known for their negative effects on the distributions of income. It is seemed that by applying progressive income taxation fairly and suitable to the taxation principles can be secured the justice of income distribution at least.

Keywords: Progressive income tax; income distribution; national income.

**TÜRKİYE’DE ARTAN ORANLI VERGİ SİSTEMİ
VE
GELİR DAĞILIMI**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	viii
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİL LİSTESİ	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

**VERGİNİN EKONOMİK VE SOSYAL AMAÇLARLA KULLANILMASI VE
ARTAN ORANLI VERGİ SİSTEMİNİN AMAÇLARI**

I. VERGİNİN EKONOMİK VE SOSYAL AMAÇLARLA KULLANILMASI	2
II. ARTAN ORANLI VERGİ SİSTEMİNİN AMAÇLARI	5
A. Ekonomik Amaçlar	6
1. Toplam Talebin Artırılması	6
2. Yatırımların Yönlendirilmesi	7
3. Tam İstihdamın Sağlanması	9
4. Tasarrufların Teşvik Edilmesi	10
5. Ödemeler Dengesinin Sağlanması	13
B. Sosyal Amaçlar	15
1. İşsizliğin Azaltılması	15
2. Gelir Dağılımında Adaletin Sağlanması	18
3. Bölgeler Arasındaki Gelişmişlik Farklarının Azaltılması	23
4. Yoksulluğun Azaltılması	26

İKİNCİ BÖLÜM
TÜRKİYE’DE ARTAN ORANLI GELİR VERGİSİ SİSTEMİNİN
ÖZELLİKLERİ

I. TÜRKİYE’DE GELİR VERGİSİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ	29
A. 1949 Yılına Kadar Olan Dönem	29
B. 1949 Yılından Günümüzde Kadar Olan Dönem	35
1. 1949–1960 Dönemi	35
2. 1960–1980 Dönemi	37
3. 1980 Sonrası Dönem	39
II. TÜRKİYE’DE VERGİ POLİTİKALARI VE GELİR VERGİSİ TARİFELERİNİN GELİŞİMİ	41
III. TÜRKİYE’DE GELİR VERGİSİNİN TOPLAM VERGİ GELİRLERİ İÇERİSİNDEKİ ORANI	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE’DE ARTAN ORANLI GELİR VERGİSİNİN GELİR
DAĞILIMINA ETKİLERİ

I. TÜRKİYE’DE KİŞİSEL GELİR DAĞILIMI	62
II. TÜRKİYE’DE FONKSİYONEL GELİR DAĞILIMI	71
III. TÜRKİYE’DE BÖLGELER ARASI GELİR DAĞILIMI	85
SONUÇ	90
KAYNAKÇA	98

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BM	Birleşmiş Milletler
DB	Dünya Bankası
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
GSMH	Gayrı Safi Milli Hâsıla
GSYH	Gayrı Safi Yurt İçi Hasıla
GVK	Gelir Vergisi Kanunu
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsleri
MB	Merkez Bankası
s.	Sayfa
TEFE	Toptan Eşya Fiyat Endeksi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TÜFE	Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	United Nations Development Programme
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Türkiye’de Uygulanan Gelir Vergisi Tarifeleri (1950–2012)	s. 42
Tablo 2: Ücret Dışı Gelirlere Uygulanan Gelir Vergisi Oranlarının Yıllara Göre Gelişimi(1992-2012) (%)	s. 48
Tablo 3: Türkiye’de Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Oranı (1980–2012) (%)	s. 52
Tablo 4: Gelir Vergisinin Toplam Vergi Gelirleri ve GSMH İçerisindeki Oranı (1980–2011)	s. 54
Tablo 5: Gelir Vergisinin Vergi Gelirleri içindeki Tahsilat Yüzdeleri Dağılımı (1998-2011) (%)	s. 56
Tablo 6: Türkiye’de Kaynakta Kesinti Yoluyla Alınan Vergilerin Toplam Gelir Vergisi İçerisindeki Oranı (1987–2011)	s. 58
Tablo 7: Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Hacmi (1980–2004) (%)	s. 60
Tablo 8: Türkiye’de Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (1998-2011) (Tablo düzenlenirken 1998 fiyatları esas alınmıştır.)	s. 66
Tablo 9: Türkiye’de Hanehalkı Gelirlerinin Gelir Gruplarına Göre Dağılımı (1966-2011)	s. 68
Tablo 10: Türkiye’de Hanehalkı Gelirlerinin Gelir Gruplarına Göre Dağılımı (1987-2011)(%)	s. 70
Tablo 11: Türkiye’de Gelirin Emek ve Sermaye Arasında Paylaşım Oranları (1963-2006) (%)	s. 72
Tablo 12: Hanehalkı Yıllık Kullanılabilir Gelirlerinin Türlerine Göre Dağılımı (1994-2011) (%)	s. 80
Tablo 13: Türkiye’de Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları 2002- 2009, Türkiye, Kent, Kır	s. 84
Tablo 14: Türkiye’de 1973–2005 Yılları Arasında Bölgesel Gelir Dağılımı (%)	s. 86
Tablo 15: Türkiye’de Hanehalkı Gelirlerinin İstatistiksel Bölge Birimleri Sınıflamasına ve %20’lik Gelir Gruplarına Göre Dağılımı (2003-2008)	s. 88

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Laffer Eğrisi

s.12

GİRİŞ

İnsanların yerleşik düzende ve toplum olarak yaşayabilmelerinin en temel ögesi devlettir. Klasik devlet anlayışı; ülkenin güvenliğini sağlamak savunma hizmetlerini sunmak, altyapı yatırımlarını yapmaktır. Günümüz çağdaş devlet anlayışında; devlet temel görevlerinin yanında, ekonomik istikrar ve kalkınmayı temin etmek, kaynak dağılımında rol alıp gelir ve servet eşitsizliklerini giderecek politikaları da uygulama zorunluluğu taşımaktadır.

Ekonomi bilimi, sadece hangi mal ve hizmetlerin hangi yöntemlerle üretileceğini belirlemek değil, üretilen mal ve hizmetlerin kimler arasında nasıl ve ne oranda paylaşılacağı sorularına yanıt vermektir. Gelirin olabildiğince adil bir şekilde dağıtılması; ekonomik, sosyal ve siyasal açıdan olumlu sonuçlar doğuracaktır.

Gelir dağılımında ve bu dağılımın düzenlenmesinde devletin müdahale etmesine gerek olup olmadığı, eğer müdahalesi gerekiyor ise bu müdahalenin ne oranda, nasıl ve hangi araçlarla yapılabileceği geçmişten günümüze hala tartışılmaktadır. Bu konuda ağırlık kazanan görüş, piyasa dağılımının yeterli olmadığı, devletin müdahalesi içeren sosyal devlet yaklaşımının gerekli olduğudur. Günümüzde liberal görüşler bile gelir dağılımında sınırlı da olsa devletin rol alması gerektiğini dile getirmektedirler. Çünkü devlet ancak adil gelir dağılımını sağlayarak huzurlu bir toplum yapısı oluşturabilir.

Sosyal devlet bütün bunları yaparken çeşitli politikalardan yararlanabilir. Kamu harcamaları politikalarıyla alt gelir gruplarına kaynak aktarabileceği gibi, artan oranlı vergi politikalarını kullanarak da adil gelir dağılımına katkıda bulunabilir. Dolaylı vergiler; tüketim eğilimi yüksek olan alt gelir gruplarına yüksek vergi yükü getirir, gelir dağılımını olumsuz yönde etkiler ve bozar. Türkiye'nin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkelerde vergi gelirlerinin çok büyük bölümü dolaylı vergilerden oluşmaktadır. Bu bağlamda devlet; maliye politikası araçlarını kullanırken, artan oranlı vergi politikalarına ağırlık vermek zorundadır.

Araştırmanın birinci bölümünde; verginin ekonomik ve sosyal amaçlarla kullanılması ve artan oranlı vergi sisteminin amaçları ele alınacaktır. İkinci bölümde; Türkiye'de artan oranlı gelir vergisi sisteminin özellikleri incelenecektir. Bu bölümde artan oranlı gelir vergisi ve gelir dağılımı ilişkisi teorik olarak irdelenip,

artan oranlı gelir vergilerinin gelir dağılımı üzerinde nasıl değiştirici etkiler yapabileceği, artan oranlı vergiler kullanılarak yoksullukla nasıl m¼cadele edebileceği açıklanmaya çalışılacaktır. Bunun için T¼rkiye’de gelir vergisinin tarihsel gelişimi, T¼rkiye’de vergi politikaları ve gelir vergisi tarifelerinin gelişimi ile T¼rkiye’de gelir vergisinin toplam vergi gelirleri içerisindeki oranı araştırılacaktır. Üç¼nc¼ b¼l¼mde; T¼rkiye’de artan oranlı gelir vergisinin gelir dağılımına etkileri değerlendirilecektir. Bu değerlendirme kapsamında T¼rk vergi sistemindeki artan oranlı gelir vergisi sisteminin kişisel, fonksiyonel ve b¼lgeler arası gelir dağılımını ne y¼nde etkilediğini incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

VERGİNİN EKONOMİK VE SOSYAL AMAÇLARLA KULLANILMASI VE ARTAN ORANLI VERGİ SİSTEMİNİN AMAÇLARI

I. VERGİNİN EKONOMİK VE SOSYAL AMAÇLARLA KULLANILMASI

Vergiye tabi olan matrah arttıkça, bu matraha uygulanan vergi oranının da arttığı vergileme şekline, artan oranlı vergileme diyebiliriz. Devlet vergiyi bu şekilde topladığında vergi yükü daha adil dağıtılacaktır.

Günümüzde devlet, insanların toplum yaşamında başvurdukları bir örgütlenme biçimi ve siyasal bir organizasyon olarak tanımlanmakta, ulusal sınırlar içerisinde yaşayan insanların ortak nitelikteki gereksinimlerini karşılamak devletin temel amacı olarak kabul edilmektedir¹. Bu tanım gereği, devletin kendinden beklenen görevleri gerçekleştirebilmek için mali kaynaklara ihtiyaç duyması doğaldır. Devlet, kamu hizmetlerinin finansmanını çeşitli şekillerle sağlayabilir. Devletin başlıca gelir kaynakları; vergiler, harçlar, resim ve şerefîyeler vb. gelirlerdir. Ayrıca özel ekonomik faaliyetler, borçlanma ve emisyon da devletin gelirleri arasında yer almaktadır. Bununla birlikte, çağdaş devletin en önemli ve temel gelir kaynağı vergilerdir. Bu nedenle, vergi devamlı ilgi konusu olmuş ve tarihsel süreç içerisinde vergilendirmenin niteliğinde, çeşitliliğinde, amaç ve fonksiyonlarında yeni koşullara yön verme zorunluluğundan kaynaklanan değişimler meydana gelmiştir.

Devletler, toplumun temel gereksinimlerini eksiksiz ve tam olarak yerine getirmekle yükümlüdürler. Bu gereksinimler, başta savunma ve güvenlik olmak üzere sağlık, eğitim ve barınmadır. Çağdaş demokrasiye henüz ulaşamayan gelişmekte olan ülkeler, iç ve dış güvenliğin sağlanması için büyük bir ordu ve silah gücü bulundurmaya zorunda kalmaktadırlar. Bunların yanında çağdaş toplumun en temel gereksinimleri olan sağlık, eğitim ve barınma gibi ihtiyaçlar göz ardı edilmektedir. Bunun nedeni, bu ihtiyaçların tümünü karşılamaya bu ülkelerde yüksek vergi gelirlerini gerektirmesidir. Söz konusu kamu harcamalarını gerçekleştirebilmek için bazen ve genellikle yönetimler, vergilendirmenin ekonomik

¹ İsmail Güneş, **Devlet Kavramı**, 2005, s. 1, <http://ce.edu.tr>, (10.08.2011).

ve sosyal amaçlarını alt soralara ötelemektedirler. Güçlü devlet imajı, çağdaş devletin ekonomik ve sosyal devlet amaçlarıyla çatışma içine girebilmektedir. Bununla birlikte, devletin vergi politikalarını oluştururken artan oranlı vergilere başvurmaktan ödün vermesi gerekmez. Aksine artan oranlı gelir vergilerine ağırlık verildiğinde tüm vergilendirme amaçları uzun vadeye yayılmakla birlikte, sonunda gerçekleştirilebilir.

Günümüzde ekonomik, teknolojik ve sosyal gelişmelerin bir sonucu olarak toplumsal ihtiyaçların miktar ve bileşimlerinde ortaya çıkan değişiklikler, modern devlet anlayışının gerektirdiği görev ve fonksiyonlar devletin sadece mali amaçları değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal amaçları da gerçekleştirebilecek vergi politikaları uygulamasını zorunlu hale getirmektedir. Bir vergi sistemini oluşturan vergilerin ve bununla ilgili uygulamaların etkinliğine bağlı olarak ortaya çıkan etkilerin ülkenin ekonomik ve sosyal yapısı üzerinde önemli sonuçları söz konusudur. İzlenen vergi politikalarıyla bir taraftan ekonomik, sosyal ve mali sorunlara çözüm bulunmasına çalışılırken, diğer taraftan da özellikle vergiler açısından ortaya çıkacak vergi yükü dağılımının vergide adalet ilkesinin gereklerini göz önünde bulundurulması zorunluluğu vardır².

Klasik iktisatçılara göre devlet ekonomiye müdahale etmemeli, sadece temel görevlerini yerine getirmelidir. Buna göre, güvenlik, savunma, adalet ve diplomasi görevlerini yerine getireceğinden, piyasaya müdahale etmemeli ve bu görevler için çok az vergi toplamalıdır³. Bu sınırlı görevler için finansman gereksinimi de fazla olmayacağından, özel kişi ve kuruluşlardan çok yüksek vergi alınmayacaktır⁴. Yüksek vergi alınması halinde, yatırım hacmi azalacak bu da ekonominin uzun dönemli gelişmesini olumsuz etkileyecektir⁵. Klasiklerin deyimiyle, “piyasanın görünmeyen eli, ekonomiyi istenen yönde geliştirmek ve tam istihdama ulaştırmak için yeterlidir”⁶. Klasiklerin görünmez el anlayışı, 1929’daki büyük ekonomik bunalıma çözüm getirememiş, kriz karşısında çaresiz kalınmıştır.

² Abdurrahman Akdoğan, **Gelir Vergisi Açısından Vergi Adaletine Teknik Bir Yaklaşım**. Ankara İktisadi Ticari İlimler Akademisi Maliye Fakültesi, Yayın No: 137-1/9, Ankara, 1980, s. 25.

³ Aytaç Eker, **Maliye Politikası (Teori İlkeler ve Yöntemler)**. Takav Matbaacılık San. Tic. A.Ş., Ankara, 1994, s. 22.

⁴ Eker, s. 22.

⁵ Orhan Dikmen, **Liberal, Bitaraf ve Müdahaleci Vergi Politikası**. İ.Ü. İktisat Fakültesi Maliye Enstitüsü, Yayın No: 665-85-1, İstanbul, 1995, s. 64.

⁶ F. Vural Savaş, **Keynezyen İktisat Yıkılırken**. İkinci Baskı. Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1986, s. 34.

Kriz dönemini yaşayan ve dönemin ekonomik şartlarını iyi teşhis eden Keynes, sorunlara yeni çözüm önerileri getirmiştir. Keynezyen makro ekonomik teori, ekonominin “kendiliğinden” ve “daima” istikrarını sürdürmeyeceğini, tam istihdama ulaşamayacağını ileri sürmekte ve bu nedenlerle devletin ekonomiye müdahalesinin gerekliliğini savunmaktadır⁷.

1929 ekonomik bunalımı sonrası Keynezyen iktisatçılar Fonksiyonel Devlet Teorisini ortaya atmışlardır. Devletin bir düzenleyici olarak ekonomiye aktif müdahalesi gereğini savunmuşlardır⁸. Bu süreç sonunda ülke ekonomilerinde kamu kesiminin etkin rol oynadığı ve müdahaleci devlet anlayışının hâkim olduğu, hatta devletin ekonomide iktisadi teşebbüsler kurarak bizzat, daha hızlı ve geniş olarak yer aldığı görülmüştür⁹.

Keynezyen iktisatçılar, para ve maliye politikalarını kullanarak kaynak dağılımında etkinlik sağlanması, gelir ve servet dağılımının adil düzenlenmesi, ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması için devletin ekonomiye aktif olarak müdahale etmesi gerektiğini savunmuşlardır¹⁰. Bu nedenle, maliye politikasının kalkınma amacı, İkinci Dünya Savaşından sonraki yıllarda hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ülkeler açısından büyük önem taşımaya başlamıştır. Gelişmiş ülkelerde dengeli bir ekonomik büyüme hızına ulaşılması ve sürdürülmesi, gelişmekte olan ülkelerde ise kalkınmanın sağlanması ve sürekli kılınması amaçlanmıştır¹¹.

Mali liberalizmin yerini müdahaleci devlet anlayışının almaya başlamasıyla birlikte, verginin mali olmayan amaçları da uygulama alanında giderek daha fazla benimsenmiştir. Bu anlamda, vergi teorisinde müdahalecilik 1929 büyük ekonomik bunalımından sonra başlamıştır. Böylece vergiler, mali amaçlarının yanında ekonomik ve sosyal amaçlarla da kullanılmaya başlanmıştır¹². Günümüzde vergi, devletin elinde ekonomik ve sosyal hayatı düzenlemenin ve ekonomik faaliyetleri

⁷ Savaş, s. 192.

⁸ Coşkun Can Aktan, **Kamu Ekonomisinden Piyasa Ekonomisine: Özelleştirme**. Ankara, 1992, s. 39.

⁹ Ertuğrul Acartürk, “Geçiş Ekonomilerinde Devletin Ekonomideki Rolü: Türkiye Modeline Eleştirel Bakış,” <http://www.ecanturk.org/turkiyeekonomisi/hakan.doc>, (24.08.2011)

¹⁰ Aktan, s. 39.

¹¹ Eker, s. 32.

¹² Kamil Güngör, “İktisadın Tarihine Kısa Bir Bakış ve Merkantilizmden Günümüze İktisadi Düşünceler,” 2005, <http://www.ceterisparibus.net/dusunce/gene.htm>, (01.07.2011).

kendisinin saptayacağı hedeflere yönlendirmenin de bir aracıdır¹³. Bu nedenle, verginin işlevi sadece mali kaynak sağlanmasında değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal politikanın yönlendirilmesinde de etkili bir araç olarak kullanılabilmesi olmuştur¹⁴.

Süreç içerisinde devletin vergi politikalarıyla ekonomiye müdahalesinin kabul edilmesi tartışmaları değişik bir boyut kazanmıştır. Buna göre, devletin ekonomiye müdahale ederken hangi tür vergi politikalarına ağırlık vermesi gerektiği önem kazanmıştır. Vergiler, dolaylı ve dolaysız vergiler olarak sınıflandırılmıştır. Vergilerin dolaylı yapıda olmasının düşük gelir gruplarının, dolaysız ve artan oranlı yapıda olmasının ise yüksek gelir gruplarının vergi yükünü daha fazla üstlenmelerine yol açtığı konusunda geniş bir görüş birliği oluşmuştur¹⁵. Bu bağlamda, dolaylı vergilerin harcama üzerinden alındığını ve gelir dağılımını bozucu etkisi olduğu bilinmektedir. Bu nedenle, vergilendirme amaçlarına en uygun vergilerin dolaysız vergiler içerisinde yer alan artan oranlı gelir vergisi olduğu ileri sürülmüştür.

II. ARTAN ORANLI VERGİ SİSTEMİNİN AMAÇLARI

Vergilendirmenin temel amacı, malidir. Yani, kamu harcamalarının esas olarak vergilerle finanse edilmesi demektir. Başka bir deyişle, devletin hükümranlık gücüne dayanarak gelir elde etmesidir. Ancak verginin mali amacı yanında, mali olmayan amaçları da vardır. Bunlar, ekonomik ve sosyal amaçlardır. Günümüzde bu amaçlara hizmet edebilen vergi sistemleri, çağdaş vergi sistemi olarak kabul görmektedirler. Ekonomik ve sosyal amaçların uygulanabilmesinin, ülkelerin ekonomik ve demokratik hatta kültürel gelişmeleriyle doğrudan ilgili olduğu görülebilmektedir. Bu ise sosyal amaçların, ekonomik amaçlar pahasına yok sayılabildiği ülkelerin var olduğu anlamına da gelmektedir.

¹³ Şerafettin Aksoy, **Kamu Maliyesi (Kamu Harcamaları-Kamu Gelirleri-Devlet Borçlar-Bütçe-Maliye Politikası)**. Gözden Geçirilmiş İlaveli 3. Baskı, Filiz Kitapevi, 1998, İstanbul, s.173.

¹⁴ Nihat Edizdoğan, **Kamu Maliyesi II (Kamu Gelirleri ve Vergi Teorisi)**. Ekin Kitabevi, Bursa, 2000, s. 5.

¹⁵ Abdurrahman Akdoğan, **Kamu Maliyesi**. 4. Baskı. Büro Kitabevi, Ankara, 1993, s. 293.

A. Ekonomik Amaçlar

Vergiler, modern devletlerin ürettikleri mal ve hizmetlerin finansmanında başvurdukları tek vazgeçilemez kaynaktır. Kamu harcamalarını karşılayacak gelirin sağlanması her ne kadar verginin temel amacını oluşturuyorsa da çağdaş bir vergi sisteminde tam istihdamın sağlanması, yatırımların yönlendirilmesi, ulusal talebin artırılması, tasarrufların ve sermaye birikiminin teşvik edilmesi ve ödemeler dengesinin sağlanması gibi ekonomik amaçlar da gözetilmelidir. Sadece gelir elde etmeyi amaçlayan vergi politikası çağdaş değildir. Hükümetler, vergi politikalarını belirlerken ve uygularken hem ekonomik, hem de sosyal amaçları dikkate almalıdırlar.

1. Toplam Talebin Artırılması

Keynes'e göre, bir ekonomide en önemli sorun talep artışıdır. Keynezyen ekonomi daha çok makro değişkenler üzerinde durur. Bütün sorun toplam taleptir. Toplam talep, özel kişilerin tüketim malları talebi ve firmaların yatırım malları talebinden oluşur. Keynes'e göre para, kredi ve maliye politikalarıyla efektif talebi etkilemek olasıdır. Eğer ekonomide likidite tuzağı söz konusu değil ise faiz oranları değişecek ve efektif talep artarak istihdam ve üretim düzeyi üzerinde etkili olacaktır.

Keynes, eksik istihdamı ve düşük kapasiteli üretimi etkilemenin en uygun yolunun, devletin ekonomiye para ve maliye politikalarıyla doğrudan ya da dolaylı olarak müdahale etmesi olduğunu savunmuştur. Keynes'e göre, bireylerin tüketim düzeyini belirleyen en önemli etmen bireylerin gelir düzeyidir. Ayrıca, ekonomilerde tam istihdam istisnai bir durumdur ve ekonomiler genelde eksik istihdamda dengeye gelir. Devletin tam istihdama ulaşabilmesi için, ekonomiye en etkin araç olan maliye politikası ile müdahalesi uygun görülmelidir.

Keynes'e göre, ekonomik istikrarsızlıklar, toplam talep ve toplam arz arasındaki dengesizlikten doğmaktadır. Toplam talebin toplam arzı aşması halinde enflasyon, tersi durumda ise deflasyon ortaya çıkmaktadır. Enflasyon, gelişmekte olan ülkelerde ekonomik istikrarı bozan sorunlardan biridir. Enflasyon, ülkedeki toplam arzın cari fiyatlardan toplam talebi karşılayamaması, talep fazlalığından kaynaklanan fiyat artışları nedeniyle paranın değerinde düşüş meydana gelmesi ve

bunun sonucunda fiyatlar genel düzeyinin sürekli yükselmesi olarak tanımlanabilir. Bu durum kısa dönemde kaynak ve gelir dağılımını bozmakta, uzun dönemde ise kalkınmayı olumsuz yönde etkilemektedir.

İşsizlik sigortası primleri ve işsizlik yardımlarının ekonomik istikrar ve istihdam üzerinde önemli katkıları vardır. Ekonominin daralma dönemlerinde verilen işsizlik ödenekleri ve yardımları tüketimi, üretimi ve istihdamı destekleyici etkiler yaratarak işsizlikle mücadeleyle ve ekonomik krizin şiddetini azaltmaya yardım etmiş olurlar.

Bir ülkede kişi başına ulusal gelir artışı ve üretim faktörleri arasında dengeli dağılımı ile birlikte toplumsal yaşam düzeyinde bir iyileşme sağlanır. Bu iyileşme sonucunda yaşam standardı yükselen bireylerin tasarruf yeteneği artar. Böylece ulusal gelirin daha büyük bölümünü yatırımlara ayırmak olası hale gelir. Bunun sonucunda üretimin artırılması sağlanmış olur¹⁶. Üretimin arttığı, yani büyümenin sağlandığı bu dönemlerde, işçi sendikalarının ekonomik işlevi, bu gelir artışının adil dağılımını sağlamaktır¹⁷.

Sonuç olarak Keynes'e göre de bir ekonomide üretim ve istihdam hacminin artışı toplam talebin artışına, diğer bir deyişle toplam talep arttıkça üretim ve istihdamda en az aynı oranda artacaktır. Toplam talebi arttırabilmek için tüketim eğilimi yüksek olan dar ve orta gelirli grupların vergi yükünün azaltılması gerekmektedir. Uygulanacak artan oranlı vergi politikalarıyla bu sağlanabildiğinde, arzın, yani üretimin dolayısıyla da istihdamın artması kaçınılmaz olacaktır. Bu da toplam vergi gelirlerinin artmasını ve ekonominin büyümesini sağlayacaktır.

2. Yatırımların Yönlendirilmesi

Gelişmekte olan ülkelerde kalkınmanın sağlanabilmesi için yatırımların teşvik edilmesine ve desteklenmesine ihtiyaç vardır. Devlet ekonomide yatırım yapılabilir ve gelir artırıcı alanlardaki boş kapasitelere yatırım yapılmasını teşvik edebilir. Gelişmekte olan ülkelerdeki iç kaynak ve finansman yetersizliği nedeniyle, kamu kaynaklarının seferberliği için kullanılacak temel araç vergi politikalarıdır. Vergiler, devletin hem doğrudan aktarımı, hem de uyguladığı kontrol ve teşviklerin

¹⁶ İsmail Türk, **Maliye Politikası**. Turhan Kitabevi, Ankara, 1992, s. 221.

¹⁷ Zeki Erdut, "**Liberal Ekonomi Politikaları ve Sosyal Politika**," Çalışma ve Toplum Dergisi. Sayı: 2, 2004, s. 30.

dolaylı etkileri nedeniyle yatırımların en önemli kaynağını oluşturmaktadır. Devlet, boş alanlara yapılabilecek yatırımları teşvik ederken, maliye politikası araçlarından en etkili araç olan vergi politikasını kullanmak zorundadır. Çünkü artan oranlı vergiler esnek yapıları ve uygulanabilme kolaylığı ile içerisinde barındırdığı istisna, muafiyet ve teşviklerle yatırımcıları belirli alanlara yatırım yapmaya yönlendirebilir. Diğer bir anlatımla, ekonominin istenen alanlarının teşvikinde vergi politikaları kullanılabilir¹⁸.

Verginin ekonomik sonuç yaratmasından yararlanılarak korunmak ve geliştirilmek istenen alanlar için vergi teşviki oran ve indirimlerinden yararlanılabilir. Yatırım yapılmasının önlenmesinin istendiği alanlar için ise vergi oranları yükseltip, istisnalar kaldırılmak yoluna başvurulabilir. Devlet vergiler yoluyla, yatırım yapılmasını istediği alanlarda bazı vergi avantajları getirerek, söz konusu alanlarda yatırımların maliyetlerini azaltarak üretimi artırmaya çalışabilir¹⁹.

Vergi indirimleri ile yatırımlar arasındaki ilişki doğrudan doğruya ekonomik büyüme ile ilişkilidir. Bu kapsamda vergi indirimleri ile belirli ekonomik sonuçlar elde edilebilir. Buna göre vergi indirimleri, kullanılabilir geliri arttırarak, vergi tasarrufu sağlayarak ve yatırım maliyetini düşürerek yatırım karlılığını arttırabilir. Ayrıca, vergi için ayrılan fonların serbest kalmasını sağlayarak, yatırımların finansmanını kolaylaştırabilir ve yatırımların hacmini genişletebilir²⁰.

Günümüzde gözlenen en önemli gelişme ekonomik, sosyal ve siyasal alanda meydana gelen küreselleşme sürecidir. Uluslararası ekonomik ilişkilerin gelişmesi, dünya ticaret hacminin genişlemesi, iletişim ve ulaşım gibi alanlardaki çok hızlı teknolojik gelişmeler küreselleşmenin arkasındaki ana güçler olmuşlardır²¹. Bu süreç gelişmekte olan ülkeleri yatırımlarını sürdürebilecek kaynak sağlayabilmek için vergi sistemlerinde değişimlere zorlamaktadır. Oysa çağdaş bir vergi sisteminin tek amacı kamu giderlerinin finansmanı değildir. Vergi politikaları, dinamik bir üretim faktörü olan teknolojik gelişmenin teşviki, işgücü potansiyelinin nitelik ve nicelik yönünden arttırılması ve nihayet verimli yatırımların teşvik edilerek ulusal üretimin arttırmasını

¹⁸ Aksoy, ss. 177-179.

¹⁹ Salih Turhan, “Vergileme ve İktisadi Büyüme,” İstanbul Üniversitesi Maliye Enstitüsü Konferansları. Seri No: 23, 1975, s. 248.

²⁰ Esfender Korkmaz, “Vergi Yapısı ve Gelişimi,” Maliye Enstitüsü Konferansları. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, No: 470, Ankara, 1980, s. 59.

²¹ Cihan Terzi, “1980 Sonrası Vergi Politikaları,” XVI. Türkiye Maliye Sempozyumu: Türkiye’de 1980 Sonrası Mali Politikalar, Antalya 2001, ss. 149–159.

da amaçlamalıdır²². Devlet uygulayacağı vergi politikalarıyla, gelişmesini önlemek istediği sektör ve teşebbüslerin yatırımlarını, vergi oranlarını yükselterek, istisna ve muafiyetleri kaldırıp, daraltarak engelleyebilecektir. Yine artan oranlı vergileri kullanarak, gelişmesini istediği sektör ve teşebbüslerin yatırımlarını, vergi indirimleri, istisna, muafiyet ve vergi oranlarında sağlayacağı avantajlarla destekleyerek, ekonomik yapıyı değiştirebilecektir. Vergi önlemleriyle yapılan tasarruflar istenen alanlara yönlendirilerek yapılacak yatırımlar ile ekonomik yapıya yön verilebilecektir²³.

3. Tam İstihdamın Sağlanması

Vergi 20. yüzyılda müdahaleci devletin elinde ekonomik ve sosyal hayatı düzenlemenin ve ekonomik faaliyetleri yönlendirebilmenin bir aracı olmuştur²⁴. Devletlerin ekonomide artan oranlı gelir vergisi kullanmaları, Keynes'in "Genel Teori"si üzerine kurulmuş olan ve mali politikaya göre belirlenen vergi politikasının, mali fonksiyonunun yanı sıra, ekonomide gelir ve istihdamı yüksek düzeyde ve istikrarlı tutma amacına dayanmaktadır²⁵.

Maliyeciler de uzun yıllar vergilendirmede adaletin gerçekleşmesine hizmet edecek olan en uygun vergilerin artan oranlı vergiler olduğunu savunmuşlardır. Keynezyen akademik çevrelerce artan oranlı vergilerin gelir ve servet dağılımında adaletin sağlanmasına hizmet etmesinin yanı sıra, ekonomik istikrarsızlığa karşı bir stabilizatör görevi yapabileceğini, enflasyon ve deflasyonla mücadele aracı olarak dahi kullanılabilceği, yapısal olarak esneklik özelliğine sahip olduğu yaygın olarak savunulmuştur²⁶.

Buna göre, devletler artan oranlı vergilerin ekonomik sonuç yaratmasından yararlanarak, önlemek ya da geliştirmek istenen alanlar için vergi matrahı dilimlerini, oranlarını, teşvik, istisna ve muafiyetlerini artırıp azaltarak ya da kaldırıp ilave ederek maliye politikasının bir aracı olarak kullanabilirler²⁷.

²² Yusuf İleri, "Yatırım İndirimindeki Kırılmaların Ekonomiye Etkileri," Vergi Dünyası Dergisi, Sayı: 267, Kasım 2003, s. 180.

²³ Edizdoğan, s. 60.

²⁴ Aksoy, s. 173.

²⁵ Salih Turhan, **Vergi Teorisi**. İstanbul Üniversitesi Yayınları, Yayın No:68, İstanbul, 1979, s. 38.

²⁶ Coşkun Can Aktan, **21. YY. İçin Radikal Bir Vergi Reformu Önerisi, Düz Oranlı Vergi**. TOSYÖV Yayınları, Ankara, 2000, s. 117.

²⁷ Edizdoğan, s. 60.

Gelirin marjinal faydasının giderek azalması, ekonomik anlamda gelir vergisi tarifesinin artan oranlı biçimde uygulanmasını gerektirmektedir. Kamu ekonomisinin amaçlarının gerçekleştirilmesi ve kamu harcamalarının finansmanına yönelik çabaları da gelir vergisi tarifesinin artan oranlı biçimde saptanmasını gerektirmektedir. Artan oranlı vergi tarifesinin kaynak dağılımında etkinlik yönünden tasarruflar ve yatırımlar üzerindeki etkisi söz konusudur. Ayrıca artan oranlı gelir vergisi tarifesi ekonomik istikrarı kendiliğinden sağlayıcı bir özelliğe sahiptir. Özellikle, konjonktürel dalgalanmalar sırasında devletin, istikrarı sağlamak ve tam istihdama ulaşmak amacı için ayrıca bir maliye politikası önlemi alması gerekmez. Çünkü artan oranlı verginin yapısının “yapısal esneklik” etkisi nedeniyle istikrar kendiliğinden sağlanır. Örneğin vergi politikası, işgücü potansiyelini nitelik ve nicelik bakımından artırması, özel yatırımları ve tasarrufları teşvik ederek sermaye birikimini hızlandırması nihayet dinamik bir üretim faktörü olan teknolojik gelişimin uyarılması yönünde kullanılabilir²⁸.

Devlet vergi politikasını belirlerken, verimli yatırımlarda kullanılmayan kaynakları daha yüksek oranlarda vergilendirmeli, kaynaklarını kalkınma yararına kullanan mükellefleri vergi ödeme gücüyle orantılı olarak vergilendirmelidir. Vergi ulusal gelirdeki artışları yakından izlemeli, gelir esnekliği yüksek olmalı, ulusal gelir arttıkça gayri safi vergi yükü de artmalıdır. Vergi yükü ekonominin çeşitli sektörleri arasında dengeli ve yararlı biçimde dağıtılmalıdır²⁹.

4. Tasarrufların Teşvik Edilmesi

Devletin ekonomik büyüme ve kalkınma hedeflerine yönelik maliye politikası, esasen, tasarrufların teşvik edilmesi ve sermaye birikiminin sağlanmasına ilişkindir. Özellikle tasarruf düzeyi düşük gelişmekte olan ülke ekonomilerinde maliye politikalarının önemli bir aracı vergilerdir. Dolaysız vergiler dolaylı vergilere oranla istihdam, gelir ve sermaye üzerinde daha etkilidirler. Bu bağlamda sermaye üzerinden alınan vergiler, sermaye stokundaki net artışı azaltıyor gibi görünmekle birlikte, aslında kamu sermaye stokunu artırmaktadır. Gelir ve kazançlar üzerinden alınan vergi oranlarındaki artış tasarrufu, dolayısıyla yatırıma ayrılacak kaynak

²⁸ Turhan, s. 249.

²⁹ Türk, s. 277.

miktarını azaltır. Toplumda tasarruf yapılabilmesi için, tasarruf getirilerinin düşük olmaması gerekir. Ulusal tasarruf oranlarının, ulusal yatırımları finanse etmek için yetersiz olması, ekonominin performansını olumsuz etkiler³⁰.

Ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanabilmesi için tasarruf oranlarının artırılması şarttır. Tasarruf düzeyinin düşük kalmasının birçok nedeninden biri de vergi politikalarıdır. Tüketime oranla tasarrufun maliyetini azaltan oranlarda yapılacak isabetli vergi indirimleri ise sermaye birikimini hızlandırarak üretim, ulusal gelir ve toplam talepte artışa yol açabilecektir³¹. Ancak uygulanacak vergi politikaları isabetli olmalıdır. Aksi halde, tasarrufların artırılması ve tasarruf maliyetlerinin düşürülmesi amaçlanırken, faiz gelirinden çıkar sağlayan bir rant grubu yaratılması olasıdır.

Ekonomide özel tasarruf ve yatırımları teşvik etmek için de yatırımlara belirli bir süre vergi istisnası uygulanabilir. Vergi politikası ile ekonominin bazı sektörleri teşvik edilebilir; diğer bir ifade ile ekonominin münferit dallarının teşvikinde vergi politikaları kullanılabilir³². Bu anlamda, tasarrufları ve sermaye birikimini teşvik etmek için sürekli yatırım yaparak büyüyen şirketlerin hisse senetleri ve tahvil ihraçlarına, yine yatırımlara yönelik çalışan yatırım ortaklığı tahvil ve hisse senetlerine, yatırım bankaları mevduatlarına katılan küçük yatırımcıların tasarruf gelirlerine uygulanan vergi oranlarında indirimlere gidilebilir. Vergi indirimleri mükelleflerin çalışma gayretlerini olumlu yönde etkileyerek, bireylerin vergi sömürsü altında ezilmesine engel olur. Vergi yükünün giderek azalması, verimliliği olumlu yönde etkiler³³.

Arz yönlü iktisatçılara göre vergi oranları düşürüldüğünde üretimi, yatırımları ve vergi gelirlerini artırmak mümkündür. Keynezyen Teori'ye göre de vergi oranlarının düşürülmesi yatırımları teşvik eder ve artırır. İki yaklaşım arasındaki fark arz yönlü yaklaşımda arz yönünden, Keynezyen yaklaşımda ise talep yönünden bakılmasıdır.

Arz yanlı iktisatçıların üzerinde durduğu en önemli konulardan birisi Laffer etkisi ve bu etkiyi gösteren Laffer Eğrisidir (Şekil 1.). Buradaki anlayış, vergi

³⁰Ahmet Ulusoy, Birol Karakurt, **Vergi İndiriminin Ekonomik Etkileri**, Vergi Dünyası, Sayı: 254, 2002, s.104

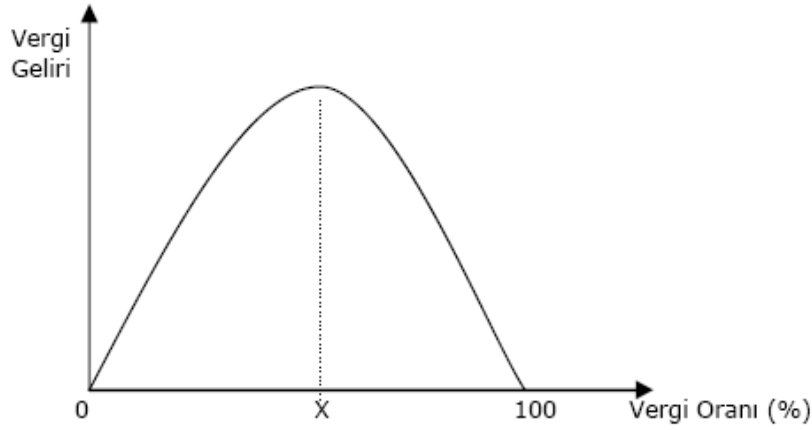
³¹ Esra S. Demircan, **Vergilendirmenin Ekonomik Kalkınma ve Büyüme Etkisi**, E.Ü. İİBF Dergisi. Sayı: 21, 2004, ss. 97–116.

³² Aksoy, ss. 177–179.

³³ Coşkun Can Aktan, **Anayasal İktisat**. İz Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 32.

oranlarının arttırıldığında vergi gelirlerinin düşeceği, vergi oranlarının düşürüldüğünde ise vergi gelirlerinin artabileceğidir. Arz yönlü iktisatçılar, marjinal vergi oranlarını azaltmanın gelir artışına bağlı olarak, toplumda sermaye artışını, tasarrufu, ekonomik büyümeyi arttıracığı, dolayısıyla vergi gelirlerinin de artacağını ileri sürerek Laffer Eğrisine gönderme yaparlar.

Şekil 1: Laffer Eğrisi

Şekil 1.'de görüldüğü üzere Laffer eğrisinde, vergi oranının 0 ve 100 olduğu durumlarda: vergi oranı yüzde 0 ise vergi geliri de söz konusu olmayacaktır, vergi oranları yüzde 100 olduğunda ise gelirin hepsi vergiye gideceğinden çalışma ve gelir elde etme isteği ortadan kalkacak ve vergi geliri yine 0 olacaktır. Bu iki durum haricinde uygulanacak herhangi bir vergi oranında vergi geliri elde edilebilecektir. Burada önemli olan, ekonomide marjinal vergi oranını tespit edebilmektir. Yani vergi oranlarında yapılacak indirim fazla veya az olursa ekonominin o andaki durumuna göre vergi geliri azalacak ya da artacaktır. Zaten Laffer eğrisi üzerinde hangi noktada bulunduğunu bilmek kesinlikle mümkün değildir³⁴. Önemli olan, ekonominin hangi noktada bulunduğunu doğru tahmin ederek vergi oranlarını ona göre ayarlayabilmektir. Bu yapılabirirse gelir ve buna bağlı olarak tasarruflar artacak, sermaye birikimi sağlanabilecektir.

³⁴ Türkmen Derdiyok, "Türkiye'nin Laffer Eğrisi," **Maliye Dergisi**. Sayı: 112, Mart-Nisan 1993, s. 26-39.

Vergi indirimlerinin ekonomik etkinliği arttıracadı üzere kurulmuş olan arz yönlü iktisat teorisinin savunucuları, vergi indirimleri sonucunda toplam üretimin ve toplam gelirlerin artacağını ifade ederler³⁵. Vergi oranlarındaki indirimler, bireylerin çalışma istekleri üzerinde olumlu etkide bulunabildiği gibi, tasarruflar ve yatırımlar üzerinde de olumlu etkilere sahip olabilirler. Özellikle ABD’de yapılan ampirik çalışmalar, vergi indirimleri sonucunda emek arzının ve tasarrufların artacağını ve yer altı ekonomisinde yürütölen ekonomik faaliyetlerin azalacağını ortaya koymuřtur³⁶.

Artan oranlı vergiler kullanılarak toplumdaki en kalabalık dilim olan, tüketim eğilimi yüksek alt ve orta gelir düzeyine sahip olan gruplar tasarrufa yönlendirilebilirler. Bunun için bu dilimde yer alan ücretli, küçük esnaf, küçük çiftçilerin kuracakları sermaye ve tasarruf kooperatifleri ve fonları devlet tarafından yasalarla güvence altına alınması, birikimlerinden elde ettikleri faiz ve benzeri gelirlerine de daha düşük oranlarda vergi uygulanması gerekmektedir.

5. Ödemeler Dengesinin Sağlanması

Gelişmekte olan ölkelerin uygulayacağı vergi politikalarının bir amacı da ölkede ekonomik, sosyal ve siyasal istikrarın kalıcı olabilmesini sağlayacak ekonomik yapıya ulaşmak olmalıdır. Gelişmekte olan ölkelerin hemen hepsinde dış ticaret açığı sorunu yaşanmaktadır. Yaptıkları ihracat, ithalatlarını karşılamaya yetmemektedir. Bu nedenle, gelişmekte olan ölkeler ithal ikamesine dönük, daha fazla mal ve hizmet üreten bir ekonomik yapıya yönelme amacıyla olmalıdırlar.

Gelişmekte olan ölkelerde, sanayi malı üretiminin ithal ara malına dayalı olduğu görölmektedir. Bu durum gelişmekte olan ölkelerin büyük cari açıklar vermesine neden olmaktadır. Ekonomide uygulanacak artan oranlı vergi politikaları ile ithal ara malı üreten sektörlerin, istisna, muafiyet ve düşük vergi oranlarıyla desteklenerek geliştirilmesi sağlanabilecektir. Gelişmekte olan ölkelerdeki yüksek talep nedeniyle üretilen otomobil, elektronik ve beyaz eşyanın büyük bölümü yurt içinde satılmaktadır. Bu sektörlerle yönelik ara mallarının yurt içinde üretileceği sektörleri vergi avantaj ve istisnalarıyla destekleyerek gelişmeleri teşvik edilmelidir.

³⁵ Coşkun Can Aktan, “Talep Yönlü İktisat ve 1970’li Yılların İktisadi Sorunları,” **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**. Mart 1991, ss. 33-49.

³⁶ Aktan, s. 14.

Devlet yine vergilerle ihracatı ve döviz kazandırıcı işlemleri, yabancı sermayenin girişini teşvik edici, ithalatı ve döviz kaybettirici diğer işlemleri kısıtlayıcı yönde düzenlemeler yapabilir³⁷. Bu amaca göre kurulan, sermaye ortaklıkları, kooperatifler, kamu ve özel teşebbüsleri, artan oranlı vergi sistemindeki teşvik, istisna ve oranların genişletilip, daraltılması gibi müdahalelerle yönlendirilerek, ekonomik yapının arzu edilen yönde değişmesini sağlayabilir. Bu amaçla ülkeler ekonomilerinde uygulayacakları vergi politikaları ve oranlarını hayata geçirirken, vergi toplamayı ve denetimi kolaylaştırmak için ekonomik faaliyetlerin mümkün olduğunca az sayıdaki büyük işletmeler eliyle yürütülmesine yönelmelidirler³⁸.

Gelişmekte olan ülkelerin günümüzdeki en önemli sorunlarından birisi enerji harcamalarında dışa bağımlı olmalarıdır. Bu ülkeler isabetli vergi politikaları uygulayarak bu sorunlarının çözümüne bir başlangıç yapabilirler. Ülkede yapılacak güneş, rüzgâr vb. enerji yatırımlarına, yıllara sirayet eden istisna, muafiyet ve vergi oranı indirimleri uygulayarak, ekonomik yapıyı bu yönde değişime zorlayabilirler.

Bununla birlikte, gelişmekte olan ülkelere ekonomik yapıyı değiştirebilecek ulusal ekonomik politikaların tespit edilmesi ve makro düzeyde uygulanması, küreselleşmeye uyum sürecinde çokuluslu işletmelerin talepleriyle uyum sağlamadığından, yaşama geçirilmesi oldukça güçtür. Çünkü ulusal ekonomilerin birbirine eklemlenmesi, ulusal düzeyde belirlenen ekonomi politikalarının yerel ekonomiler üzerindeki etkisini azaltmaktadır. Bu nedenle, gelişmekte olan ülkeler yapısal uyum politikalarını uygulamak zorunda kalmaktadırlar³⁹.

Ayrıca, yapısal uyum politikaları mali piyasaların denetimsiz bir şekilde serbestleştirilmesine ve döviz kurunun baskılanmasına neden olmaktadır. Bu durum gelişmekte olan ülkelerin dış ticaret dengesini bozduğu gibi, dışa bağımlılığını da artırmaktadır. Öte yandan, dışa bağımlılık yerel makro ekonomi ve mali politikalarının dış etkiler tarafından belirlenmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla, küresel sermayenin belirleyiciliği, mali piyasalardan, gerçek ekonomik faaliyetlerden sağlanan gelirden fazla gelir elde etmesine olanak tanımaktadır. Bu açıdan küresel

³⁷ Turhan, s. 249.

³⁸ Türk, s. 277.

³⁹ Tijen Erdut, **Yeni Teknolojilerin İş İlişkileri Üzerindeki Etkisi**, Türkiye Ağır Sanayi ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası (TÜHİS), Yayın No: 28, İzmir, 1998, s. 30.

sermayenin mali piyasalardan sağladığı gelir, gelişmekte olan ülkelerin dış borçlarını artırmaktadır⁴⁰.

Gelir idaresinin vergi ile ilgili düzenlemeleri, siyasi baskılardan uzak bir şekilde, makro ekonomik hedefleri dikkate alarak ve genel vergilendirme prensiplerine göre uygulamasının bir yandan adil bir vergi sisteminin oluşturulmasını, öte yandan da bütçe harcamaları vergi gelirlerine göre belirleneceğinden bütçe disiplininin sağlanmasını mümkün kılacağı belirtilebilir⁴¹.

B. Sosyal Amaçlar

Artan oranlı vergi sistemi, sosyal adalet ve sosyal barışın sağlanmasına hizmet eden sosyal amaçlar da taşımaktadır. Bu amaçlar işsizliğin azaltılması, gelir dağılımında adaletin sağlanması, bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması ve yoksulluk ile yoksunluğun azaltılması olarak sıralanabilir.

1. İşsizliğin Azaltılması

Keynezyen ekonomi kuramı, 1929 ekonomik buharını sonrasında John Maynard Keynes tarafından geliştirilen bir kuramdır. Temelinde devletin piyasalara müdahale ederek dengeleyici görev alması esasına dayanmaktadır. Keynes'in başlıca görüşleri aşağıdaki şekildedir⁴².

Ekonomide tam istihdam dengesi rastlantısal bir dentedir ve sürdürülebilmesinin garantisi yoktur. Devletin müdahalesi olmazsa ekonomide dengesizlik sürekli bir durumdur. Gerçek fiyatlar ve ücretler kurumsal düzenlemeler ve ekonomik olmayan nedenlerle klasik iktisatçıların düşündükleri gibi özellikle aşağıya doğru esnek olmayabilir. Her talep kendi arzını yaratır. Dolayısıyla asıl olan talep cephesidir. Ekonominin canlandırılması da, denetlenmesi de talep politikalarına bağlıdır.

⁴⁰ T. Erdut, s. 29

⁴¹ Rıdvan Selçuk, **Türk Vergi Sistemi ve Reform İhtiyacı**, Vergi Arenası, (13–14 Kasım 2003, Ankara Hotel), Ankara, 2003, s. 6.

⁴² Mahfi Eğilmez ve Ercan Kumcu, **Ekonomi Politikası: Teori ve Türkiye Uygulaması**. 10. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, Eylül 2006, s. 33.

Bu bağlamda Keynezyen iktisatçıların vurgulamak istedikleri nokta, ekonominin tam istihdamda dengeye gelmesinin zorunlu olmadığı, dengenin nerede oluşacağı konusunda talep koşullarının büyük önem taşıdığıdır. Talepte ortaya çıkması her zaman mümkün olan dalgalanmalar ve yetersizlikler sonucu, ekonomi bir kez eksik istihdamda dengeye geldiğinde, bu durumdan ekonominin kendi işleyişi içinde kurtulmasının çok güç olduğudur. Ekonomi tam istihdamdayken, talep genişletici politikaların etkileri, Keynezyen analizde, klasik analizde olduğu gibidir; sonuçta yalnızca fiyatlar genel düzeyi yükselir. Ancak ekonomi tam istihdamdayken, talepteki bir daralmanın etkileri açısından, her iki yaklaşım farklı sonuçlar üretmektedir: Klasik yaklaşım talep daralmasının, hasılayı ve istihdamı etkilemeden sadece fiyatlar genel düzeyinde bir düşüşe yol açacağını ifade etmektedir. Buna karşın Keynezyen yaklaşımda talep daralması sonucu, daha önce değinilen zemberek dışlısı etkisi nedeniyle, fiyatların değil, hasıla ve istihdamın düşmesi söz konusu olmaktadır. Yani ekonomi, eksik istihdama dönebilir. Bütçe denklığı, nötr vergi gibi politikalar doğru yaklaşımlar değildir. Ekonominin içinde bulunduğu koşullara göre devlet bütçesinin açık veya fazla vermesi, artan oranlı vergiler gibi birçok değişken tercih edilebilir.

Keynes, gelirin yeniden dağılımında vergilerin önemini vurgulayarak, etkin vergi politikaları uygulayarak yüksek gelirli kişilerden, düşük gelirli kişilere kaynak transferi yoluyla gelirin adil dağılımının sağlanacağını ileri sürmüştür. Kaldor'un "işçiler kazandıklarını harcar, girişimciler ise harcadıklarını (yatırdıklarını) kazanırlar" sözü, gelir dağılımında Keynezyen okulun genel kuralı olmuştur. Kaldor tam istihdam halindeki bir ekonomide, nispi faktör paylarının (ücret ve kar) yatırım oranını belirlediğini ileri sürmektedir. Kaldor'a göre, daha yüksek bir yatırım düzeyinde, sürekli bir istihdam dengesi için zorunlu olan daha yüksek bir tasarruf-gelir oranını gerçekleştirmek için gelir dağılımında bir aktarımın gerekli olduğudur⁴³.

İşsizlik, işgücünden üretim amacıyla yararlanılmasından bu yana süregelen ve günümüzde de alınan tüm ekonomik ve sosyal politika önlemlerine rağmen giderek etkisini artıran, ekonomik sistemi olumsuz yönde etkileyen toplumsal bir sorundur⁴⁴. Çalışma arzu ve gücüne sahip olup, piyasadaki cari ücretle çalışmak isteyip de iş

⁴³ Yaşar Uysal, "Bölüşüm İlişkileri ve Bu İlişkilerin Düzenlenmesinde Etkili Olabilecek İktisat Politikasının Değerlendirilmesi (Türkiye Örneği)," **D.E.Ü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. Cilt:1, Sayı:2, Temmuz, Ağustos, Eylül, İzmir, 1999, s. 30.

⁴⁴ Handan Kumaş, "İşsizliğin Psiko-Sosyal Boyutu ve Çalışma Yaşamına İlişkin Değerler Üzerindeki Etkileri", **DEÜ. SBE. Dergisi**. Cilt: 3, Sayı: 4, İzmir, 2001, s. 10.

bulamayan kişi işsiz, yaşanan sorun da işsizlik olarak tanımlanabilir⁴⁵. Sosyal devlet yaklaşımında, işsizlik çalışmak isteyip de iş bulamayan çalışma çağındaki nüfusun bireysel yetersizlikleri ile açıklanmaz. Çünkü işsizliğin önlenmesi ve yeni istihdam olanaklarının yaratılması devletin sosyal sorumlulukları ve görevleri arasında yer almaktadır⁴⁶.

Ancak günümüz çalışma yaşamında artan belirsizlik, yaşam koşullarını da etkilemektedir. Ücretli istihdama karşı risklerin artışı, yaşam boyu sosyal korumaya olan ihtiyacı artırmaktadır. Bu ikilem işsizlik kavramını standart boyutun ötesine taşımaktadır. Günümüzde işsizlik bir işe sahip olmama ile sınırlı değildir. Artık eksik istihdamın esnek ve çeşitlenmiş biçimleri ile işsizliğin bireysel sorumluluk alanı olarak görülmesinden kaynaklanan riskler de işsizlik kavramına dahil edilmelidir⁴⁷.

Gelişmekte olan ülkelerde istihdam, ekonomik büyümeyle aynı oranda artmamaktadır. Bunun nedeni, küreselleşme ve yapısal uyum politikalarıdır. Gelişmekte olan ülkelere küresel ekonomiye eklemlenmeleri için uluslararası kurumlarca benimsenen uyum paketleri, bu ülkelerde istihdam artışını güçleştirmektedir.

Yapısal uyum politikalarının önceliği istihdamı artırmak değildir. Aksine, mali ve parasal politikalar ile toplam talep baskı altına alınmaya çalışılmakta, enflasyon hedeflemesine odaklanılmaktadır. Bu durum ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir. Aynı zamanda işgücü maliyetlerini baskı altına almakta ve yaratılan katma değer ve verimlilik artışları ücretlere yansıtılmadığı gibi, istihdam da artırılmamaktadır⁴⁸.

Gelişmekte olan ülkelerde ulus devletin piyasayı düzenleme gücünü yitirmesi, çokuluslu işletmelerin etkinliğini arttırmaktadır. Çokuluslu işletmelerin mali ve ekonomik gücünün yanı sıra, sermaye akıcılığının işletmelere sağladığı avantajlar, işgücü piyasalarını etkilemede geniş bir hareket serbestisi tanımaktadır⁴⁹.

Gelişmekte olan ülkelerde, büyüme ve kalkınmanın, istihdama da aynı oranda yansımaları sağlayabilmek ve adil gelir dağılımını gerçekleştirebilmek için.

⁴⁵ Kemal Yildirim ve Doğan Karaman, **Makro Ekonomi**. Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı, 2. Basım, Yayın No: 145, 2001, Eskişehir, s. 308.

⁴⁶ Mehmet Gök, İşgücü Piyasası ve Kobiler. Roma Yayınları, No: 12, Ankara, Eylül 2004, s. 34.

⁴⁷ Tijen Erdut, “Yaşam Boyu Sosyal Koruma İçin İş ve Gelir Güvencesi,” I. Ulusal Sosyal Politika Kongresi (22-24 Ocak 2004-Ankara). s.140-155.

⁴⁸ Zeki Erdut, “Liberal Ekonomi Politikaları ve Sosyal Politika”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**. Sayı: 2, 2004, ss. 28.

⁴⁹ Z. Erdut, s. 27.

Kullanılması gereken araç artan oranlı gelir vergileri uygulamaktır. Artan oranlı gelir vergileri, akılcı uygulandığında görülecektir ki, ekonomide serbest piyasa mekanizmasının gerçekleştirmeyi başaramadığı dengelerin kurulmasını sağlayabilecek en önemli otomatik dengeleyicilerdir.

Vergi politikaları, sosyal adalet amacına ulaşılması için gelirin emek ve sermaye arasındaki ve bölgeler arasındaki dağılımında adaleti ve yoksulluk ve yoksunluğun azaltılmasını sağlayacak biçimde artan oranlı olarak belirlenmelidir.

2. Gelir Dağılımında Adaletin Sağlanması

Gelir, kişi ya da çeşitli grupların belirli zaman dilimlerinde elde ettikleri parasal ya da nesnel getiri olarak tanımlanabilir. Gelirin üretim sürecine katılan üretim faktörleri arasında dağılımı faktör gelirlerini oluşturmaktadır. Faktör gelirleri, emek için ücret, sermaye için faiz, toprak için rant ve girişim için kar olarak isimlendirilmektedir. Bununla birlikte, çeşitli ekonomik birimlere değişik nedenlerle yapılan parasal ve nesnel aktarmalar da gelir kavramının içine girmektedir. Bir ülkenin gelirinden söz edildiğinde ise, o ülkede genellikle bir yılda, üretilen mal ve hizmetlerin piyasa değerleri toplamı anlatılmak istenmektedir. Ülke gelirinün kişiler veya üretim faktörleri arasında paylaşılması bölüşüm ilişkilerini oluşturmaktadır.

Kişisel gelir dağılımı, ulusal gelirin bireyler arasındaki dağılımıdır. Kişisel gelir dağılımının ortaya çıkışı ve gelişimi yeni klasik teoriye dayanan refah ekonomisinin doğması ve gelir vergisinin yaygınlaşmasıyla birlikte gerçekleşmiştir⁵⁰. Kişisel gelir dağılımı gelir eşitsizliklerini belirlemekte ve gelirin kaynağı ve bileşimini değil, miktarı ve kişiler arasındaki dağılımının eşitsizlik derecesini önemsemektedir⁵¹.

Kamu maliyesi, genel olarak kişisel gelir dağılımını düzeltmeyi amaçlamakta ve bu amaca ulaşabilmek için ödeme gücü ilkesi, onun türevleri olan ayırma kuramını ve asgari geçim indirimini araç olarak kullanmaktadır⁵². Gelir dağılımı politikası açısından asıl olan, gelirin mutlak anlamda eşit değil, adil dağıtılarak

⁵⁰ Korkut Borotav, **Kamu Maliyesi ve Gelir Dağılımı**. A.Ü. SBF. Yayın No: 178-196, Ankara, 1965, s. 19.

⁵¹ Besim Üstünel, **Ekonominin Temelleri**.. Bilgi Basımevi, Ankara, 1969, s. 1.

⁵² Türk, s. 282.

toplumun refahının en üst düzeyde gerçekleştirilmesidir. Bu durum, sosyal devlet anlayışının bir sonucudur⁵³.

Sosyal devlet bireylere yalnız klasik özgürlükleri sağlamakla yetinmeyip, aynı zamanda insan onuruna yaraşır biçimde yaşamaları için gerekli maddi ihtiyaçlarının karşılanmasını kendisine görev bilen devlettir⁵⁴. Diğer yandan, gelir vergisi politikalarını etkin olarak kullanarak herkesin insan onuruna yaraşır bir yaşam düzeyini sağlayacak gelir düzeyine sahip kılınması ve aşırı gelir farklılıklarının azaltılması amaçlanmaktadır⁵⁵.

Artan oranlı vergi, bireyler arasında adil bir gelir dağılımını sağladığı için üstün bir vergilendirme şekli olmuştur. Kamu harcamalarından sağlanan fayda anılmaksızın artan oranlı vergilendirmenin, diğer vergilere göre daha adil bir gelir dağılımını sağlayacağı ifade edilebilir⁵⁶. Kamu maliyesinin en önemli araçlarından olan gelir vergisi politikasının yeniden dağıtıcı özelliği, uygulandığı ülkedeki salt kişisel gelir ve servet dağılımını etkilemesi değil, aynı zamanda gelirin emek ve sermaye arasında dağılımındaki dengesizlikleri de ortadan kaldırmasıdır⁵⁷.

Vergi yükü çeşitli sektörler ve sosyal tabakalar arasında adaletli dağıtılmalıdır⁵⁸. Gelir vergisinin sosyal amacı özellikle piyasa mekanizmasının gerçekleştiremediği adil gelir ve servet dağılımının sağlanması bakımından büyük önem taşımaktadır. Piyasa ekonomisi kurallarına göre oluşan bir gelir ve servet dağılımı, özellikle sermaye ve tasarruf yetersizliği bulunan gelişmekte olan ülkelerde hiçbir zaman adil bir dağılımın gerçekleştirilmesine yetmez. Bu nedenle, devletin gelir ve servet dağılımındaki adaletsizlikleri gidermek için piyasaya müdahalesi gerekmektedir. Bu müdahaleyi de artan oranlı gelir vergileriyle yapması uygundur. Çünkü adil ve dengeli bir gelir ve servet dağılımının gerçekleştirilmesi sosyal devlet anlayışının ve sosyal devletin bir gereğidir⁵⁹.

Fonksiyonel (işlevsel) gelir dağılımı, ulusal gelirin oluşmasına katılan üretim faktörlerinin ulusal gelirden aldıkları payı açıklayan bir kavramdır. Fonksiyonel dağılımda, ulusal gelir, üretime katılan üretim faktörleri sayısı kadar parçalara

⁵³ Abdurrahman Akdoğan, **Kamu Maliyesi**. 7. Baskı. Ankara, 1999, s. 24.

⁵⁴ Ali Çubuk, **Sosyal Politika**. A.İ.T.İ.A. Yayınları, Yayın No: 123, Ankara, 1979, s. 17.

⁵⁵ Akdoğan; s. 429.

⁵⁶ James. Buchanan, **Maliye Teorisi ve Politik İktisat** (Çev.: Arif NEMLİ, S. Yenal ÖNCEL). Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1966, s. 37.

⁵⁷ Türk, ss. 266–267.

⁵⁸ Türk, s. 277.

⁵⁹ Aksoy, s. 172.

ayrılır⁶⁰. Gelir dağılımının bu türü ayrıca sosyo-ekonomik gruplar ve sosyal sınıflar arasındaki genel dağılımı da göstermektedir⁶¹.

Fonksiyonel gelir dağılımı, ulusal gelirin sosyal sınıflar arasında nasıl dağıldığı hakkında bilgi edinmek için en uygun gelir dağılımı türüdür. Ancak sosyal yapılaşmanın çok karmaşık olması nedeniyle, dağılımın bu türünden, sosyal sınıfların ulusal gelirden aldıkları paylar sadece ana hatlarıyla elde edilebilir. Çünkü bu sınıflandırmada büyük veya küçük sanayici, büyük veya küçük çiftçi ile büyük veya küçük tüccar, memur, sanayi işçisi, fabrika müdürü vb. gibi ayrımlara göre sınıflandırma yapılmaz⁶². Ancak sosyal adalet amacı bakımından önemli olan, ulusal gelirin üretim faktörleri arasında nasıl ve ne şekilde paylaşılacağıdır⁶³.

Artan oranlı gelir vergisi, devlet fonksiyonel gelir dağılımını düzenlerken kullandığı dolaysız vergilerindedir. Yüksek gelir grupları kamu hizmetlerinden, düşük gelir gruplarına oranla daha fazla yararlandıklarından artan oranlı gelir vergisine tabi tutulmalıdırlar⁶⁴. Günümüzde ulusal gelirin üretim faktörleri arasında paylaşımı, piyasa kurallarına göre yapıldığında adil bir dağılımdan söz edilemez. Bu nedenle hemen tüm ülkelerin vergi sistemleri içerisinde yer alan gelir vergisinin en önemli özelliklerinden biri, bütün üretim faktörlerinden elde edilen gelirlerin adil vergilendirilmesinde uygulanabilir olmasıdır⁶⁵. Gelir vergisinin gelirin yeniden dağılım veya gelir dağılımının düzenlenmesinde bir maliye politikası aracı olarak kullanılması gerektiği sonucu çıkmaktadır. Günümüzde vergi sistemleri içerisinde önemli bir yere sahip olan gelir vergisi, maliye politikasının etkin bir aracı olarak kullanılmakta olan sübjektif ve dolaysız bir vergi türüdür⁶⁶.

Artan oranlı gelir vergisinin fonksiyonel gelir dağılımına en uygun vergi sistemi olmasının en temel özelliği, sübjektif karakterli bir vergi olmasıdır. Yani yapısı itibariyle şahsileştirilebilmesidir. Gelir vergisi, ayrıca üretim faktörlerini vergilendirirken nicel ve nitel farklılaştırmalarda verginin şahsi olmasına katkıda

⁶⁰ Coşkun Can Aktan ve İstiklal Yaşar Vural, **Gelir Dağılımında Adaletsizlik ve Gelir Eşitsizliği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri**, Yoksullukla Mücadele Stratejileri. Ed: Coşkun Can Aktan, Hak-İş Yayını, Ankara, 2002, s. 19.

⁶¹ Aziz Çelik, “**AB Ülkeleri ve Türkiye’de Gelir Eşitsizliği: Piyasa Dağılımı-Yeniden Dağılım,**” Çalışma ve Toplum Dergisi. 2004, ss. 53-91.

⁶² Ahmet Ulusoy, **Maliye Politikası**. Celepler Matbaacılık, Trabzon, 2004, s. 285.

⁶³ Aksoy; s. 77.

⁶⁴ A. Ömer Aksu, **Gelir ve Servet Dağılımı**. İstanbul Üniversitesi Basımevi, İstanbul, 1993, s. 53.

⁶⁵ Kenan Bulutoğlu, **Kamu Ekonomisine Giriş, Devletin Ekonomik Bir Kuramı**. Filiz Kitabevi, İstanbul, 1988, s. 488.

⁶⁶ Henry Laufemburger, **Mali İktisat ve Mali Kanunlar** (çev.: İsmail ÖZÜT). Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, No: 137/119, Ankara, 1961, s. 196.

bulunmaktadır. Burada nicel farklılaşmanın temel unsuru, artan oranlı vergi tarifesinin uygulanmasıdır. Nitel farklılaşmada ise önemli olan sermaye ve emek gelirinin farklı oranlarda vergilendirilmesidir⁶⁷.

Sosyal devlet vergilendirme yoluyla sağladığı gelirin bir kısmını, çeşitli kamu harcamaları şeklinde düşük gelir gruplarına veya hiç geliri olmayanlara transfer harcamaları şeklinde aktarabilir. Ayrıca toplumu oluşturan kişiler arasında vergi yükünün adil dağılımının sağlanabilmesi için gerekli önlemlerin alınması da verginin sosyal amacı bakımından büyük önem taşımaktadır. Nitekim gelir vergisi sistemlerinde en az geçim indirimi veya genel indirim, artan oranlılık ve emek gelirlerinin sermaye gelirlerine oranla daha düşük düzeyde vergilendirilmesi anlamını taşıyan ayırma ilkesinin uygulanmasının adil bir vergilendirmenin ve verginin sosyal amacının gerçekleşmesinde önemi büyüktür. Bu hususun gerçekleşmesi için, yüksek gelir elde edenlerden daha yüksek oranda ve daha fazla vergi alınması suretiyle orta ve düşük gelirli olanların vergi yükünü hafifletmek gerekmektedir⁶⁸.

Ekonomik faaliyetlerin büyük bir kısmının kayıt altında olduğu, gelir ve servet vergilerinde artan oranlılık ilkesinin uygulandığı gelişmiş ülkelerde, vergilendirmenin mali ve ekonomik amaçları yanında sosyal amaçları da başarıyla gerçekleştirilmektedir⁶⁹. Devletin ekonomide artan oranlı gelir vergilerini uygularken, oranların saptanması aşamasında sosyal amaç büyük önem taşır. Çünkü vergilerin adaletli bir yapıya sahip olması gerekliliği sosyal amacından kaynaklanmaktadır⁷⁰.

Gelir vergisinde sosyal amaç, verginin eşitlik ilkesiyle de örtüşmektedir. Ayrıca vergide yatay ve dikey eşitlik ilkesi, artan oranlı gelir vergilerinde daha kolay uygulanmaktadır. Vergide eşitlik ilkesine göre, aynı geliri elde eden mükelleflerden eşit oranda; farklı gelir elde eden mükelleflerden farklı oranlarda vergi alınmalıdır. Dolayısıyla, sosyal amaca hizmet etmektedirler. Ancak hemen tüm gelişmekte olan ülkelerde, çeşitli ekonomik ve siyasi kaygılardan ötürü yanlış belirlenen vergi oranları, teşvik, istisna ve muafiyetlerden dolayı yatay eşitlik ilkesi uygulanamamaktadır⁷¹.

⁶⁷ Salih Turhan, **Vergi Teorisi ve Vergi Politikası**. Filiz Kitabevi, İstanbul, 1998, ss. 112–113.

⁶⁸ Aksoy; s. 174.

⁶⁹ İSO, **Vergi Potansiyelimiz, Kayıplarımız ve Görüşlerimiz**. İstanbul Sanayi Odası, İstanbul, 1997, s. 3.

⁷⁰ Metin Taş, **Vergi Politikaları Bağlamında Bir Yaklaşım**. Etkin Kitabevi, Bursa, 2000, s. 43.

⁷¹ Orhan Şener; **Kamu Ekonomisi**. Alkim Yayınları, İstanbul, 1998, s. 209.

Artan oranlı vergilerin uç noktadaki örnekleri düşünülerek bundan aşırı şekilde endişe duyarak karşı çıkanlar da olmuştur. Bazı iktisatçılar artan oranlılığa karşı duydukları endişeleri açık olarak dile getirmişlerdir. Örneğin, F. Neumark'a göre, "vergiyi bir tür fiyat veya sigorta primi olarak gören iktisatçılar ve devlet adamları düz oranlı verginin zorunluluğu üzerinde ısrar etmişler ve artan oranlı vergiyi bir nevi haramilik, yağmacılık hatta komünist anlamda bir tedbir olarak değerlendirmişlerdir"⁷².

Buna karşı, sosyal devlet fonksiyonunu, adil gelir dağılımını, işsizlik ve yoksullukla mücadele etmekteki yararları nedeniyle ve homojen devlet yapısını esas alarak bu araç ve tekniğin vergi sistemi içersinde mutlaka bulunması gerektiğini savunanlar da olmuştur. Her araç, amaca göre olumlu veya olumsuz etkileri olacak biçimde kullanılabilir. Aracın kullanılma amacına göre de o araç olumlu veya olumsuz etkileri olan bir araç haline dönüşebilmektedir. Önemli olan, bir aracın yerine getirmesi beklenen işlevler doğrultusunda yararlı bir şekilde kullanılabilmesidir. Ayrıca sosyal bilimlerde olumlu veya olumsuz yöndeki değerlendirmeler, devletin benimsediği ideolojiye göre biçimlenen amacın ne olduğuna bağlı olarak değişiklikler gösterebilmektedir. Bazılarınca yararlı görülen bir vergi uygulaması, başkalarınca zararlı görülebilir. Burada göz önünde bulundurulması gereken ölçütler, uzun dönemli ekonomik ve toplumsal yararlar, sosyal adalet ve sosyal barış olmalıdır.

Gelişmekte olan ülkelerde sosyal sınıf ve katmanlar arasında gelir dağılımı açısından büyük dengesizlikler vardır. Bunun en önemli nedenlerinden biri ve en önemlisi; bu ülkelerdeki tasarruf, sermaye yetersizliği ve baskı gruplarının iktidarları etkileme yeteneğidir. Bu ülkelerde yönetimler genellikle uyguladıkları para ve maliye politikaları ile gelirin adil dağıtılma amaçlarından olan sosyal amaçlar yerine, kalkınma ve yatırım amaçlarını tercih ederler. Ayrıca bu ülkelerdeki işverenleri temsil eden baskı grupları, emeği temsil eden baskı gruplarından daha güçlü olup, iktidarları daha çok etkileyebilmektedirler. Bu nedenle, gelişmekte olan ülkelerde devlet sosyal sınıf ve katmanlar arasında adil gelir paylaşımını sağlaması gereken vergilendirme araçlarından teşvik, istisna ve muafiyetleri hatalı ve tersine kullanarak dağılımın daha da bozulmasına neden olmaktadır. Bu ülkelerde ulusal gelirin küçük bir kısmını aralarında paylaşan orta ve düşük gelirli sosyal katmanlar bu tür hatalı

⁷² Halil Nadaroğlu, **Mahalli İdareler**. 4. Baskı. Beta Yayınları, İstanbul, 1989, s. 307.

uygulanan vergi politikalarıyla ulusal gelirden daha da az pay almak zorunda kalmaktadırlar. Bunun anlamı, teşviklerden yararlananların kamusal finansmanda neden oldukları eksikliğin yükünü çoğunlukla dar gelirli kesimin, ara sıra da bütün toplumun üstlenmesidir⁷³.

Devletlerin vergi araçlarını kullanırken toplumdaki sosyal sınıf ve katmanlar arasındaki gelir eşitsizliğini ve vergilendirme amaçları arasında adil gelir dağılımı ve kalkınmayı gözetebilecekleri açıktır⁷⁴. Devletler gelir vergilerini uygularken, vergi yükünün toplumda adil olarak dağıtılması ilkesini göz önünde bulundurmalarıdır. Diğer bir deyişle; toplumda yüksek gelir elde eden katmanları yüksek, düşük gelir elde eden katmanları düşük oranlarda vergilendirmelidirler. Diğer yandan böyle bir uygulamada bulunurken, rekabet eşitliğini bozmamalı, yatırımları, işgücü arzı ve tasarruf kararlarını olumsuz yönde etkilememeye dikkat etmelidir⁷⁵.

3. Bölgeler Arasındaki Gelişmişlik Farklarının Azaltılması

Ekonomik gelişme ile mekân arasında sıkı bir ilişki ve karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Çağlar boyunca oluşan ekonomik mekân, ekonomik gelişmenin getirdiği gelişmelere uyum sağlamakta güçlük çekmiş, bazı bölgeler ekonomik yönden hızlı gelişim yaşarken, bazı bölgeler geri kalmıştır⁷⁶.

Ulusal gelirin bir ülke içindeki değişik bölgelere göre dağılımı farklılıklar gösterebilmektedir. Diğer bir anlatımla bölgesel gelir dağılımı, bir ülkenin farklı bölgelerinde yaşayan insanların, ulusal gelirden ne oranda pay aldıklarını gösterir. Bu dağılım, bölgeler arasındaki farkların ortaya konulmasında kullanılmaktadır. Doğal olarak her ülkenin sahip olduğu büyüklük, bölgeleri arasındaki iklim, arazi özelliklerinin farklılığı, sanayi ve hizmet sektörünün gelişme düzeyi, sosyolojik yapısı, ulaşım kolaylığı, yatırım maliyetleri ve bölgenin özel şartları dahi, ulusal gelirden aldığı payı etkileyebilmektedir⁷⁷.

Bölgesel gelir dağılımının hesaplanmasına gereksinim duyulmasının nedeni, ulusal gelirin ülkede bütün bölgelere adil dağılmamasıdır. Bunun sonucu olarak da

⁷³ E. Mehmet Palamut, **Adaletli Gelir Dağılımının Sosyal Refah Üzerindeki Olumlu Rolü**. Demirtaş Sanayiciler Derneği, Yayın No: 3, 2002, s. 20.

⁷⁴ Burhan Erdem, **Kamu Maliyesi**. A.Ü. Yayınları, No: 949, Eskişehir, 1996, s. 131.

⁷⁵ Erdem, ss. 131–132.

⁷⁶ Tanju Polatkan, **Bölgesel Gelişme ve Politikası**. DPT Yayını, Ankara, 1968, s. 1.

⁷⁷ Fikret Şenses, **Küreselleşmenin Öteki Yüzü-Yoksulluk**. İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 180.

bölgeler arasında gelişmişlik farkları ortaya çıkmaktadır⁷⁸. Bölgesel gelişmişlik farkları, gelişmekte olan ülkelerde daha fazladır⁷⁹. Sosyal devlet ulusal gelirin bölgelerarasındaki paylaşımında çeşitli maliye politikası araçlarını kullanarak, adaleti sağlamakla yükümlüdür. Bölgelerarası gelir dağılımının dengeli olması, ülkenin ekonomik, sosyal ve siyasal açıdan sağlıklı olduğunun en önemli göstergelerindedir. Bölgesel planlamalar yapılırken amaç, bölgelerin karşılaştırmalı üstünlükleri ile her türlü yapay ve doğal kaynakların kazandırdığı nitelikleri gözeterek, bölgelerin gelişme eğilimlerini ulusal düzeydeki hedeflerle uyumlu olarak aralarındaki farklılıkları azaltmak yönünde belirlenmelidir⁸⁰.

Devlet bölgelerarası dengesizliği ve adil gelir dağılımını uygulayacağı doğru vergi politikaları ile sağlayabilir. Vergi, maliye politikası araçlarının en önemlilerinden birisidir. Özel üretim ve tüketim kararlarını etkilemeyen vergi yaklaşımı, modern maliye politikası anlayışında yerini, devletin gerektiğinde düzeltici ve düzenleyici kararlar alması yaklaşımına bırakmıştır. Bu şekilde üretim ve tüketim ile ilgili kararlar alınırken, vergi ile ilgili değişkenlerin de dikkate alınması gerekecektir. Bu anlamda, belirli sektör ve bölgelerde yatırım yapılması vergilerle teşvik edilebileceği gibi, istenmeyen sektör ve bölgelere yatırım yapılmaması için caydırıcı vergi uygulamaları da yapılabilecektir⁸¹. Vergi politikalarının belirli bölgelerdeki yatırımlar için uygulanması bölgesel kaynak dağılımı, belirli sektörler için uygulanması ise sektörel kaynak dağılımını değiştirmeye yönelik politikalar olarak kullanılabilir⁸².

Devlet, geri kalmış bölgeleri sektörel verimlilik yönüyle inceleyerek bölgeye uygun yatırımların yapılması için gelir vergisi teşvik, istisna, muafiyet ve oranlarını değiştirerek bölgedeki yatırımların gelişmesi yönünde adımlar atabilir. Bu tür gelir vergisi uygulamaları ve teşvikleri özel sektörü bölgeye çekecek, belirli bölgelere belirli sektörlerde yatırım yapılması sağlanabilecektir. Bu vergi uygulamaları, vergi kaybına neden oluyormuş gibi görünse de uzun vadede hem geri kalmış bölgelerin

⁷⁸ Şevki Özbilen, **Maliye Politikası**. Ezgi Kitabevi, Bursa, 1998, s. 270.

⁷⁹ İsmail Türk, **Maliye Politikası Amaçlar, Araçlar ve Çağdaş Bütçe Teorisi**, 4. Baskı. S Yayınları, Ankara, 1979, s. 251.

⁸⁰ Ayda Eraydın, **Türkiye’de Ulusal Kalkınma Planlarının Bölgesel Ayrıştırılmasına Yönelik Bir Yaklaşım**. A.Ü. İİBF Yayınları, No: 12, Eskişehir, 1983, s. 9.

⁸¹ Abdurrahman Akdoğan, **Kamu Maliyesi**. Gazi Kitapevi, Ankara, 1993, ss. 435–436.

⁸² Mehmet Özkara, **Türk Vergi Sisteminde İstisna ve Muafiyet Uygulamalarının Vergilemenin Mali Amacı Bakımından Değerlendirilmesi**. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1595, Eskişehir, 2004, ss. 57–59.

kalkınmasını sağlayabilecek, hem de daha gelişmiş bölgelere yönelecek nüfus yığılmalarını önleyecektir. Bütün bunların sonucunda en önemli kazanç, ulusal gelirin bölgeler arasında adil dağılımının sağlanabilmesi olacaktır.

Bütün bu seçenekler, artan oranlı gelir vergisinin sosyal amaçları gözetmede ne denli uygulanabilir olduğunu göstermektedir. Bu bölgelerdeki yatırımlara uygulanacak vergi indirimleri ve teşvikler, bu sektörlerde istihdam edilecek olanlardan, belirli bir ücret düzeyinin altında kalanlara uygulandığında daha olumlu sonuçlar alınabilecektir. Yine gelir vergisinin teşvik ve oranları tersine uygulanarak kullanıldığında, bölgelere göre verimli olmayan yatırımlar etkin şekilde vergilendirilerek önlenebilecektir. Bu bağlamda bölgesel olarak uygulanacak düşük oranlı gelir ve kurumlar vergisi, kendi başına bir teşvik etkisi yapacak ve yatırımcıların daha fazla kar etmelerini sağlayacaktır. Kamu açısından ise, kısa vadede gelir kaybı olmakla birlikte, uzun dönemde ilave yatırım yapılması ve vergi yükünün hafiflemesi gibi nedenlerle vergi tabanı genişleyecek ve vergi gelirlerinde artış sağlanacaktır⁸³.

Yine bu amaçlarla yapılabilecek bölgesel yatırım indirimleri ise; yatırımların teşvik edilmesi yolu ile gelir ve kurumlar vergisi oranlarının aşağı çekilmesi anlamındadır. Buna göre, yatırım yapan kişinin elde ettiği gelir vergisi matrahından yatırım tutarının belirli bir yüzdesi düşülerek kazancın o kadarlık kısmı vergi dışı bırakılmaktadır. Bu uygulama, kalkınmanın sağlanmasına, bölgeler arası ekonomik ve sosyal dengesizliklerin ortadan kaldırılmasına yönelik önemli bir vergi teşvikidir⁸⁴.

Yine yabancı sermayeyi ya da özel sermayeyi belirli bölgelere yatırım yapılmaya yönlendirmek için yıllara yayılan muafiyetler (vergi tatili) uygulanabilmektedir. Gelir vergisi kanununda yapılacak düzenlemeler ile belirli bir bölgeye yatırım yapan mükellefler 5–10 yıl süreyle gelir vergisinden muaf tutulabilmektedirler. Bu tür vergi indirimi uygulamaları da ilk bakışta vergi kaybı yaratıyor gibi görünebilirler. Ancak söz konusu bölgede ekonomik canlanma ve sermaye birikimi artışı, istihdam artışı, bölgesel gelir düzeyinin yükselmesi, bölgeden göçün durması uzun vadede ülke için büyük ekonomik ve sosyal kazanç oluşturacaktır. Gelişmekte olan ülkelerin sermaye birikimi yetersizliği, bölgesel gelir dağılımının adaletsizliği, geri kalmış bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru göç,

⁸³ Mustafa Duran, **Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Politikaları**, Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi, No: 33, Ankara, Ocak 2003, ss. 34–38.

⁸⁴ Doğan Şenyüz, **Türk Vergi Sistemi**. Ezgi Kitabevi Yayınları, 7. Bası. Bursa, 2001, s. 294.

bölgede istihdam yaratma güçlükleri gibi ekonomik ve sosyal sorunların çözümünde gelir vergisi politikalarından yararlanılabilecektir. Bu anlamda artan oranlı vergi sistemi uygulanması kolay ve etkileri daha hızlı ve daha yaygın vergiler olarak tercih edilebilecektir.

4. Yoksulluğun Azaltılması

Piyasa mekanizmasına dayalı olarak oluşan gelir ve servet dağılımındaki adil olmayan yapının düzeltilmesi, günümüzde bütün devletlerin ortak bir sorunu haline gelmiştir. Dünyada ülkeler içindeki gelir dağılımı eşitsizliğinin yanı sıra, ülkelerarasındaki gelir dağılımı adaletsizliği de artmaya devam etmektedir. BM İnsani Gelişme Raporu'na göre, 1990'ların sonunda dünya nüfusunun en zengin ülkelerinde yaşayan yüzde 20'lik bölümü dünya hasılasının yüzde 86'sına, en alt dilimdeki yüzde 20'si de yüzde 1'ine sahip bulunmaktadır. Gerçekten, dünya genelinde bir taraftan teknolojik gelişmenin de etkisiyle ekonomik büyüme sürerken, diğer taraftan yoksulluk sorunu giderek daha ciddi boyutlar kazanmaktadır. Dünyada günde 2 doların altında gelirle yaşayanların sayısı 3 milyarı bulmaktadır. Bu durum 21. yüzyılın başlangıcında da 2000 yılında da değişmemiş ve genelde en yoksul ülkelerin konumunda bir iyileşme olmamıştır. Bu yüzden, uluslararası gelir dağılımındaki adaletsizlik birtakım kaygılara neden olmakta ve bunun düzeltilmesi gerektiği konusu, uluslararası kurum ve kuruluşlarda sıkça ifade edilmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde artan oranlı gelir vergilerinin etkin, bilinçli ve gelir dağılımında adalet gibi amaçlarla kullanılmaması sonucu, kişisel gelir dağılımı giderek bozulmakta ve toplumda geniş yığınlar halinde düşük gelirli ve yaşamlarını sürdürmekte güçlük çeken yoksul katmanlar olmaktadır. Günümüzde gelişmekte olan ülkelerin sosyal yapısına bakıldığında, geniş yoksul halk yığınları fazlasıyla görülebilmektedir⁸⁵.

Yoksullukla mücadelede ödeme gücünü dikkate alan bir vergi politikası uygulanmalıdır. Çünkü gelir üzerinden alınan vergilerden artan oranlı gelir vergisi ödeme gücünün ve kurumlar vergisinin aksine kişisel ve ailevi koşulların dikkate

⁸⁵ Ayşe Buğra, **Yoksulluk ve Sosyal Haklar**. Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği Raporu, İstanbul, 2005, s. 34.

alınmasına olanak vermektedir. Ayrıca gelir düzeyi asgari ücretin altında bulunanların vergiden muaf tutulmaları düşüncesini de barındırmaktadır.

Gelir vergisi esas olarak; artan oranlı tarife yapısıyla ödeme gücü yüksek olanların daha yüksek bir tarifeden vergilendirilmesine ve buradan elde edilecek gelirlerle de yoksullukla mücadele edilmesine olanak sağlamaktadır. Gelir vergisi kapsamındaki istisna, muafiyet ve oranları kullanarak belirli konuların, belirli kişi ve grupların vergi dışında bırakılması olasıdır. Tüm bu olasılıklar yoksullukla mücadelede gelir vergisini ön plana çıkarmaktadır.

Harcama vergileriyle yoksullukla mücadele etmek kısmen olasıdır. Katma değer vergisi, özel tüketim vergisi, ithalat ve gümrük vergisi gibi vergilerle yüksek gelir düzeyine hitap eden lüks mallara uygulanacak yüksek vergilendirme ile elde edilecek vergi gelirleri, yoksullukla mücadelede kullanılabilir. Ancak etkileri gelir vergisiyle kıyaslanamaz. Çünkü yüksek düzey gelir grubunda bulunan bireyler bu tür harcamalardan vazgeçerek bu vergilerden kaçınabilirler.

Ayrıca devletler, servet vergileri uygulayarak da yoksullukla mücadele edebilirler. Burada temel amaç, servet dağılımındaki uçurumun yol açtığı ve adil olmayan gelir dağılımının kısmen düzeltilmesidir. Bu düzeltmenin servetin dağılımı sırasında vergilendirilmesiyle yapılması mümkün olabileceği gibi, elde edilen gelirin tekrar dağılımı sırasında da yapılması olasıdır⁸⁶.

Sonuç olarak yoksullukla mücadele edebilmek için devlet, uygulayacağı artan oranlı gelir vergisi politikasıyla yüksek gelir grubundan daha yüksek oranda, düşük gelir grubundan daha düşük oranda vergi alabilecektir. Üst gelir grubundan aldığı fazla vergi gelirini çeşitli harcamalar yoluyla veya doğrudan yoksullukla mücadele için kullanarak gelir dağılımına müdahale edebilecektir⁸⁷.

Gelişmekte olan ülkelerde vergi yükü özellikle yüksek enflasyon dönemlerinde orta ve düşük gelir grupları üzerinde daha fazla baskı yaratmakta ve gelirlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Çünkü enflasyon nedeniyle zaten düşük olan gelirleri, nominal olarak vergi oranlarının yüksek matrah dilimlerine girerek reel anlamda daha da düşmekte ve vergi yükleri giderek artmaktadır⁸⁸. Devlet böyle dönemlerde artan oranlı vergi matrah ve oranlarını düşük ve orta gelirli gruplar

⁸⁶ Aktan, Vural, s. 14.

⁸⁷ Arif Nemli, **Kamu Maliyesine Giriş**, 3. Baskı. Filiz Kitabevi, İstanbul, 1990, s. 2.

⁸⁸ Erdoğan Öner, “**Vergi Enflasyon İlişkisi ve Enflasyon Vergisi II**,” Sabahattin ZAİM’E Armağan. İktisat Fakültesi Mecmuası, Ankara, 1994/B-C, C 1-4, s. 988.

lehine gözden geçirmeli ve değiştirmelidir. Sosyal katmanlar arasındaki gelir eşitsizliğini düzeltmek için ücretlilerin, küçük esnaf ve çiftçinin gelir vergisi tarifelerinde yer aldıkları en alt matrah dilimleri genişletilerek ve vergi oranları da düşürülerek eşitlik sağlanabilir. Yüksek gelirli gruplarda; faiz, rant, kar gelirleri ile büyük çiftçi ve yüksek ücretlilerin gelirlerine de bu uygulamaların aksi yönünde vergi uygulanarak kaybedilen vergi gelirleri tekrar kazanılmış olunur. Ayrıca lüks tüketim harcamaları ve lüks ithal malları alım satımlarında dolaylı vergiler etkin şekilde artırılabilir. Buradan elde edilen vergi gelirleri, alt gelir gruplarına aktarılabilir. Bir toplumda katmanlar arasındaki gelir ve servet dağılımı ne kadar bozulur ise toplumda huzur ve barış içinde yaşamının o denli güçleşeceği unutulmamalıdır. Huzurlu bir toplumun ön şartı dengeli bir gelir ve servet dağılımıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ARTAN ORANLI GELİR VERGİSİ SİSTEMİNİN ÖZELLİKLERİ

I. TÜRKİYE'DE GELİR VERGİSİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Türkiye'de vergi sisteminin tarihsel gelişimi Osmanlı'ya kadar geri götürülebilir. Bununla birlikte, Türkiye'de artan oranlı gelir vergisi sistemine 1946 yılından sonra başlanan düzenlemeler sonucunda 1949 yılında yapılan vergi reformu ile geçilmiştir. Dünya ekonomisindeki değişimlerle birlikte ülkemizdeki vergi sistemi de değişime uğramıştır. Bu nedenle, Türkiye'de gelir vergisi sisteminin tarihsel gelişimi 1949 öncesi ve 1949 sonrası olarak iki dönemde ele alınacaktır.

A. 1949 Yılına Kadar Olan Dönem

Âşık Paşazade tarihine göre Osmanlıda verginin, Osman Gazi'yle başladığı söylenir. Ancak ilk mali teşkilat 1. Murat zamanında kurulmuştur. Fatih ve Kanuni zamanında İmparatorluğun hem gelir, hem de giderlerindeki artış nedeniyle bu yapı daha da geliştirilmiştir. 1838 yılında yayınlanan Hattı Hümayun ile devlet teşkilatı içinde resmen bir maliye nezareti kurulmuştur.

Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren vergi kaynaklarının saptanması konusunda önceki Türk Devletlerinde uygulanan vergi sistemini esas olarak almış ve sayım yöntemini benimsemiştir. Fethedilen her ülkede vergi kaynaklarının saptanması için sayımlar yapılmış ve devletin genel durumundaki gelişme ve değişmelere paralel olarak sayım işlemi yinelenmiştir. Ayrıca, sık sık yapılan teftişlerle gözden kaçmış olan kaynaklar da vergi sistemine dahil edilmeye çalışılmıştır⁸⁹.

Osmanlı İmparatorluğu tarım ekonomisine dayanmaktaydı. Ülkede ekonomik fazla, resmi olarak devlete ait olan toprakları kullanım hakkına sahip, az çok kendisine yeten, geçimlik tarım yapan köylüler tarafından yaratılıyordu. Bu fazlaya

⁸⁹ Mehmet Ali Ünal, **Osmanlı Müesseseleri Tarihi**. Fakülte Kitapevi, 5. Baskı, Isparta, 2002, s. 130.

mültezimler aracılığıyla vergi olarak el konulup, önemli bölümü İstanbul'daki merkezi idareye aktarılıyordu⁹⁰.

Osmanlı toplumunun yapısı, yönetici sınıf ve reaya olmak üzere iki sınıftan oluşmaktaydı. Göçebe topluluklarından, köylülerden, zanaatkârlardan ve tüccarlardan oluşan reaya üretim yapıyor ve hükümdara vergi ödüyordu⁹¹. Osmanlı ekonomisi ve maliyesi, esas olarak devletin toprak mülkiyetini elinde tutması ve başlıca zenginlik kaynağı olan tarımsal üretimi kontrol etmesine dayalıydı⁹².

Ancak zamanla merkezi devletin gücünün zayıflaması, fetihlerin durmasına neden olmuş, böylece vergi gelirlerinde azalma meydana gelmiştir. Bu süreçte “haraç” ödeyen yabancı devletler de ödemeleri çeşitli bahanelerle geciktirmeye veya hiç ödeme yapmamaya başlamışlardır. Önceleri kendini besleyip geliştiren, dinamik bir içyapıya sahip olan Osmanlı Kamu Gelirleri düzeni, bunun doğal sonucu olarak zamanla tersine işleyen bir sistem haline gelmiştir⁹³.

Osmanlı İmparatorluğu'nda, vergiler; İslam Hukukuna dayalı şer-i vergiler, padişahın koyduğu örfi vergiler olmak üzere iki ana grupta toplanıyordu. Öşür, Haraç, Cizye, Ağnam şer-i, Çift Bozan, Çift Resmi ve Avarız (padişahın koyduğu örfi vergiler) olarak gruplandırılabilir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda vergi konuları ve vergi oranları, devlet yöneticilerinin iradi kararlarına ve takdirlerine bağlı kalmıştır. Yöneticiler İslam Vergi Hukuku'nda önceden belirlenmiş olan Şer-i Vergiler dışında, Takdiri Vergiler ve Mali Yükümlülükleri çok yaygın bir şekilde uygulamışlardır. Ayrıca Osmanlı Vergi Sistem'inde vergi benzeri yükümlülüklerin çok sık değişikliğe uğraması sonucunda, vergi sistemi basitlikten uzaklaşarak karışık bir hal almıştır. Osmanlı'da uygulanan vergi sisteminin bir bakıma sabit, hatta tersine artan oranlı vergilemeyi çağrıştırdığı söylenebilir. Vergi toplamanın amacı hem savaş giderlerini, hem de saltanatın özel giderlerini karşılamaktı. Osmanlı'da vergileme mali amaçlar dışında,

⁹⁰ Emine Kıray, **Osmanlı'da Ekonomik Yapı ve Dış Borçlar**. İletişim Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 193.

⁹¹ Seyfettin Aslan ve Abdullah Yılmaz, “Tanzimat Döneminde Osmanlı Bürokratik Yapı ve Düşüncesinin Değişimi,” **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi Bilimler Dergisi**. Cilt: 2, Sayı: 1, 2001, ss. 287-297.

⁹² Halil İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi**. Cilt:1/1300–1600, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 86.

⁹³ Şerafettin Aksoy, **Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi**. Filiz Kitapevi, 5. Baskı, İstanbul, 1999, s. 145.

hiçbir ekonomik ve sosyal amaç taşımış değildir. Sonuç olarak, Osmanlı'da karmaşık ve keyfi bir vergi sisteminin uygulanmış olduğu belirtilebilir.

Osmanlı uzun yıllar süren savaşıardan sonra her alanda kaynaklarını tüketmiştir. 1915 yılında İstanbul ve Anadolu'da büyük işletme sayılan 585 işyerinde toplam 30.000 sanayi işçisi çalışmaktaydı. Sanayi kuruluşlarının kapasitesi küçük, işçi sayısı az ve üretilen ürünlerin kalitesi de düşüktü⁹⁴. Böyle bir ortamda başlayan ve dört yıl süren Kurtuluş Savaşı'nda da ülkenin insani ve fiziksel varlığı sonuna kadar kullanılmış, Cumhuriyet'in ilanından sonra her işin devletten beklendiği uzun ve zor bir dönem başlamıştır. Devlet bir taraftan okul, hastane, yol yaparak ülkeyi yeniden inşa etmeyi; diğer taraftan da şekeri, çimentoyu üretecek fabrikalar kurmayı planlamaktaydı. 1920'li yıllarda ülkenin bulunduğu bu olumsuz durumda dahi egemen olan ekonomik düşünce, piyasa mekanizması esas alınarak, sermaye birikiminin özel sektör aracılığıyla gerçekleştirilmesi yönündeydi. Ancak uygulama sonunda beklentilerin çok gerisinde kaldığı görülmüştür. Bu nedenle hükümet, bu dönemde özel girişimciler tarafından gerçekleştirilen sanayileşmenin hızından ve yapısından memnun kalmamıştır⁹⁵.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'nin ekonomik yapısına ilişkin veriler incelendiğinde az gelişmişlik gözlenebilmektedir. Ekonomik yapısı nedeniyle vergi geliri, tarım kesimine dayalıdır. Dolayısıyla geleneksel toplumlarda olduğu gibi, arazi vergileri, tarımsal gelir ve hayvanlar üzerinden alınan vergiler ilk sırayı oluşturmaktadır. Daha sonra sırasıyla dış ticaret üzerinden alınan vergiler ile yurtiçi dolaylı vergilerin önem taşıdığı belirtilebilir⁹⁶.

Bu açıdan Cumhuriyetin ilk yıllarının vergi yapısı incelendiğinde, örneğin 1924 yılında toplam vergi gelirleri içerisinde dolaysız vergilerin oranının yüzde 49 olduğu görülmektedir. Aşar ve Ağnam dolaysız vergi gelirinin yaklaşık olarak yüzde 80'ini oluşturmaktadır. Bilindiği üzere bu vergiler, tarımsal ürün ve hayvanlar üzerinden alınan vergilerdir. Yine bu dönemde alınan dolaylı vergiler grubunda gümrük vergilerinin payı yüzde 90'dan fazladır. Bu da az gelişmiş ülkelerin vergi sistemlerine özgü bir başka özelliktir.

⁹⁴ Yaşar Semiz, **Atatürk Dönemi İktisadi Politikası**. Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Saray Kitabevi, Konya, 1996, ss. 12-13.

⁹⁵ Aytakin Altıparmak, "Türkiye'de Devletçilik Döneminde Özel Sektör Sanayiinin Gelişimi," **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. Sayı: 13, 2002, ss. 35-38.

⁹⁶ Fethi Heper, **Toplumsal Yapı ile Vergi Arasındaki İlişki**. İTİA Yayını, No: 126/148, Eskişehir, 1981, s. 25.

Devletçilik konusundaki genel yaklaşım, o dönemdeki uygulamaların zorunlu sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Sanayileşmede öncü gücün devlet olduğu görülerek, planlı bir sanayileşme dönemine girilmesi gerektiği düşünülmüştür. Dönemin uygulamaları ve devleti yönetenlerin bu konudaki görüşleri incelendiğinde devletçilik uygulamasının bir doktrin gereği değil pragmatik bir düşünceyle benimsendiği anlaşılabacaktır. Atatürk'ün devletçiliğinin ekonomi politikasını yönlendirme açısından en iyi açıklaması yine kendisine aittir: “Bizim izlemeyi uygun gördüğümüz devletçilik prensibi, bütün üretim araçlarını özel girişimden alarak milleti tamamen başka temeller içinde düzenlemek amacı güden özel girişimlere ve faaliyetlere meydan bırakmayan sosyalizm prensibine dayanan kolektivist, komünizm gibi bir sistem değildir. Bizim izlediğimiz devletçilik, özel girişimi esas tutmakla beraber, mümkün olduğu kadar milleti refaha, ülkeyi imara eriştirmek için milletin genel ve yüksek faydasını gerektirdiği işlerde özellikle ekonomik anlamda devleti gerçek anlamda ilgili kılmaktır.” Atatürk'ün bu sözlerinden devletçiliğin doktriner bir yanının olmadığı, ancak bir zorunluluk sonucu ortaya çıktığı ve özel girişimi savunduğu anlaşılmaktadır⁹⁷.

Artan oranlı vergilerin henüz uygulanmaya başlanmadığı bu planlı sanayileşme döneminde, faaliyete geçirilen yüzlerce kuruluşta sosyal devletin izlerini görmek olasıdır. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı döneminde, Bakırköy bez fabrikası, Keçiborlu kükürt fabrikası, Kayseri bez fabrikası, Paşabahçe cam fabrikası, Zonguldak Türk antrasit fabrikası, İzmit birinci kâğıt fabrikası, Çubuk Barajı, Nazilli basma fabrikası, Ereğli bez fabrikası, Gemlik suni ipek fabrikası, Bursa Merinos fabrikası, Divriği demir madeni işletmesi gibi sanayi kuruluşları ile birçok yeni devlet kurumu hizmete açılmıştır⁹⁸.

Bu işletmelerde, özellikle de sanayi kuruluşlarında sosyal devlet uygulamaları o yıllardaki zor koşullara rağmen açıkça görülebilmektedir. Şöyle ki bu fabrikalar sadece fabrika binaları ve makinelerden ibaret yapılmamıştır. Fabrika kampüslerinde işçiler ve aileleri için kreş, okul, dinlenme alanları, sosyal tesisler, tiyatro ve sinema salonları, yüzme havuzu ve spor tesisleri, alışveriş kooperatifleri, çamaşırhaneler tesislerle birlikte düşünüldüğü ve çalışanların hizmetine sunulmuştur. Ne

⁹⁷ Altıparmak, s. 39.

⁹⁸ Ali Coşkun, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye Ekonomisi,” **Atatürkçü Düşünce Dergisi**. Sayı: 4, Kasım, 2003, ss. 72–77.

yazık ki günümüzde çalışanların gereksinimleri bu kadar kapsamlı olarak düşünülmemektedir.

Cumhuriyet döneminin bu ekonomik şartlar altındaki vergi yapısını ve gelişimini de kısaca şöyle değerlendirebiliriz. 1925 yılında bir arazi vergisi olan aşar kaldırılmıştır. Bütçenin yaklaşık 1/3 ünü oluşturan bu vergi, tahsilindeki keyfilikler vb. sebeplerle halkın dayanamayacağı bir hal aldığı ve ziraatın gelişimini de yavaşlattığı gerekçesiyle kaldırılmış, buradan doğan vergi kaybı, harcamalar ve servet üzerinden alınan vergilerle giderilmeye çalışılmıştır⁹⁹.

1926 yılında Temettü Vergisi kaldırılarak Kazanç Vergisinin uygulanmasına başlanmıştır. Temettü sözcüğünün anlamı; kâr etmek, fayda görmektir. Temettü Vergisi, herkesin kazancıyla uyumlu olarak devlete verdiği Esnaf Vergisi veya Gelir Vergisidir. Bunun yanında temettü, bir ortaklığın faaliyet yılı sonunda gerçekleşen kârından her ortağa hissesi oranında ayrılan kazanç payı demektir¹⁰⁰. Diğer bir ifade ile Temettü Vergisi, kurum kazançlarının vergilendirilmesini içerdiğinden o günün Kurumlar Vergisi olarak nitelendirilebilir¹⁰¹.

Temettü Vergisi, günümüzdeki Gelir Vergisinin ilk biçimi olarak da nitelendirilmektedir ve bu verginin temeli belediye vergilerine dayanmaktadır¹⁰². Temettü Vergisi ile daha çok ticaret ve sanayi kesiminin vergilendirilmesi hedef alınmasına rağmen, bu kesimlerin gerek zayıflığı ve gerekse etkin bir şekilde vergilendirilemeyişi nedeniyle, Temettü Vergisi ile elde edilen vergi gelirleri, bütçe gelirlerinin yüzde 5'inden daha az bir bölümünü oluşturmaktaydı¹⁰³.

Cumhuriyet döneminin başlangıcında tarım kesimi dışında en önemli dolaysız vergi olan Temettü Vergisi 1907 yılında uygulamaya konulmuştur. 1925 yılında aşarın kaldırılması ile birlikte azalan kamusal gelirlerin telafisi için Temettü Vergisi de kaldırılarak yerine Kazanç Vergisi getirilmiştir¹⁰⁴. Batı ülkelerinden esinlenerek uygulanmaya başlanmış günümüz gelir vergisine benzer bir vergi olan Kazanç vergisi o tarihe kadar yapılmış olan en önemli değişikliktir. Ancak gerek kanundaki

⁹⁹ Halil Nadaroğlu, **Kamu Maliyesi Teorisi**. 2. Baskı, Sermet Matbaası, İstanbul, 1976, s. 413.

¹⁰⁰ Şemsettin Sami, **Temel Türkçe Sözlük**. Kara kuşak Basın Yayın, İstanbul, 1986, s.1341.

¹⁰¹ Uğur Demirkan, "Atatürk'ün Maliye Siyaseti," **Maliye Dergisi** Atatürk Özel Sayısı. Ekim 1981, s. 44.

¹⁰² Cihan Duru, K. Turan, A. Önceoğlu, **Atatürk Dönemi Maliye Politikası 1. Kitap, Mondoros'tan Cumhuriyete Mali ve Ekonomik Sorunlar**. Tisa Matbaacılık, Ankara, 1982, s. 40.

¹⁰³ Memduh Yaşa ve diğerleri, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi (1923-1978)**. Akbank Yayınları, Ankara, 1980, s. 597.

¹⁰⁴ Salih Turhan, **Vergi Teorisi ve Politikası**. Filiz Kitabevi, İstanbul, 1998, s. 111.

bazı eksiklik ve yetersizlikler, gerekse vergi idaresinin gelişmemişliği nedeniyle beklenen başarı sağlanamamıştır¹⁰⁵. 1929 büyük dünya bunalımı sonucu vergi gelirlerinin düşmesi nedeniyle, 1931’de iktisadi buhran vergisi, 1933’te muvazene vergisi, 1936’da hava kuvvetlerine yardım vergisi getirilmiştir. Bu vergiler çalışan kesim ile gelir vergisi mükelleflerini vergilendirmiştir¹⁰⁶.

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Türk vergi sistemi çok karmaşık hale gelmiş, idaresi de güçleşmiştir. Savaşın bitiminden hemen sonra hükümet vergi sistemini düzenleme çalışmaları içerisine girmiştir. Varlık Vergisi, Toprak Mahsulleri Vergisi ile İhracat Vergisi savaşın sürdüğü yıllarda sona erdirilmiştir. 1947 yılında Muamele Vergisinden ayrı olarak alınan İstihlâk Vergileri kaldırılarak, Muamele Vergisi ile birleştirilmiştir. Ayrıca, savaş yılları sonunda, ücretlilerin vergilerinde bazı hafiflemeler ve muafıklar kabul edilmiştir. Ancak bütün bunlara rağmen, savaş yılları içerisinde özellikle savaşın finansmanı için vergi oranlarının artırılması, vergi sistemini gittikçe birlikten ve bütünlükten uzaklaştırarak çok karmaşık bir duruma sokmuştur. Dolayısıyla, vergi sisteminin yeniden düzenlenerek modern vergi sistemleriyle uyumlu hale getirmek zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Sağlam bir vergi reformu yapılmadan vergi sisteminin bütününde daha adil ölçüleri yürürlüğe koymanın imkânı yoktur. Bu ihtiyacı zamanın siyasi idareleri de hissetmiştir. Bu nedenle, savaşın hemen bitiminde geniş bir vergi reformu için hazırlıklara başlanmıştır. Bu reform hareketi ile bir yandan Kazanç Vergisinin yerini alan, Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi ile Esnaf Vergisi Kanunları düzenlenirken, diğer yandan da vergi idaresini ve bu kanunların uygulanmasını içeren Vergi Usul Kanunu’nun hazırlıkları başlatılmıştır¹⁰⁷.

1949 yılından çok partili hayata geçilinceye kadar vergi reformu niteliğinde birçok değişiklik yapılmaya çalışılmıştır. Ancak Türkiye’nin o gün bulunduğu ekonomik koşullar bu değişikliklere rağmen vergilemede yeterli ilerlemenin sağlanmasını engellemiştir. Devlet giderleri sürekli artarken, kazanç vergisinin esnekliğinin yüksek olmayışı bir eksiklik olarak ortaya çıkmıştır. Vergi hâsılatı, ulusal gelirdeki artışları takip edememiş, yapılan zamlara rağmen ulusal gelire oranı

¹⁰⁵ H.Hakan Kıvanç, “Cumhuriyetin 75. Yılında Ekonomik ve Mali Yapısının Analizi,” Vergi Dünyası. Sayı: 206, Ekim 1988, s. 188.

¹⁰⁶ Esfender Korkmaz, “Mali Yapı, Mali Politikalar,” Yeni Türkiye Dergisi Cumhuriyet Özel Sayısı. Sayı: 23–23, 1998, ss. 3412–3417.

¹⁰⁷ Kenan Bulutoğlu, **Türk Vergi Sistemi**. Çağlayan Kitabevi, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1967, ss. 8–10.

azalmaya devam etmiştir. Bu nedenle, artan kamu harcamalarını karşılamak üzere vergi sisteminde gelir karşısında esnek olabilen, verim gücü yüksek olan vergilerin getirilmesi zorunluluğu duyulmaktaydı¹⁰⁸.

Vergi politikasında, gelir ve servet vergilerine sadece devlete gelir sağlayan mali araçlar olarak bakılmayacağı anlaşılmıştır. Uygulanan kazanç vergisi, modern bir vergide olması gereken, vergi karşısında eşitlik, ayırma prensibi, en az geçim indirimi ve artan oranlılık gibi ilkeleri barındırmadığından, modern bir gelir vergisine ihtiyaç duyulmaktaydı¹⁰⁹. Her şeyden önce Kazanç Vergisinde genellik prensibine uyulmuyordu. Bu verginin uygulanmasında aynı sınıfa dahil tüccarlar bile beyannameli ya da beyannamesiz olmalarına veya teşebbüslerini sermaye şirketi haline getirmiş olmalarına göre birbirlerinden farklı muamele görüyorlardı.

B. 1949 Yılından Günümüzde Kadar Olan Dönem

1. 1949–1960 Dönemi

Cumhuriyet döneminde Osmanlı'dan devralınan vergi sisteminde 1950'ye kadar köklü değişimler yapılmıştır. Bu değişimler sonucunda 1949 yılında Cumhuriyet tarihinin en büyük vergi reformu yapılmıştır. 1950'li yıllarda uygulamaya konulan Gelir ve Kurumlar Vergisiyle, Kazanç Vergisinin cevap veremediği konularda yenilikler getirilmiştir. Bundan böyle kurumların vergilendirilmesi Kurumlar Vergisi Kanunu'na bırakılırken, gerçek kişilerin vergilendirilmesi Gelir Vergisi Kanunu kapsamına alınıyordu. Bunların dışında vergi, yeni kanunlarla mükelleflerin bütün gelirlerinin toplamından alınacaktı. Artık Kazanç Vergisi ile emek gelirlerini, ticari kazanç ve serbest meslek kazançlarını ayrı ayrı vergilendiren ve menkul sermaye iratlarını geniş ölçüde, gayrimenkul iratlarını ise tamamen vergi dışı bırakan sistem terk edilmiştir. Onun yerine, gerçek kişilerin çeşitli kaynaklardan elde ettikleri gelirleri toplayarak, mükelleflerin bütün gelirleri üzerinden vergi borçlarını hesaplayarak, bir beyanname ile maliyeye (vergi idarelerine) bildirmelerini içeren bir sistem getirilmiştir. Diğer bir ifadeyle, bu yeni vergi politikasına göre, karine esası terk edilerek beyanname esası getirilmiştir.

¹⁰⁸ Nezh Varcan, **Türkiye'de Vergi Politikalarının Oluşumu**. Anadolu Üniversitesi, İİBF Yayınları, No: 43, Eskişehir 1987, s. 70.

¹⁰⁹Varcan, s.71

Ancak karine esası üzerinden vergilendirilmesi düşünülen küçük esnaf, Gelir Vergisinden muaf tutularak ayrı bir Esnaf Vergisine tabi tutulmuştur¹¹⁰.

Uygulamaya konulan bu yeni vergi kanunlarında zaman içerisinde ihtiyaçlara göre birtakım değişiklik ve yenilikler yapılmıştır. Örneğin, 1955 yılında Gelir Vergisi Kanunu'ndan Esnaf Vergisi çıkarılmış ve 1957 yılında Gider Vergileri Reformu yapılarak bu yeniliklere devam edilmiştir¹¹¹. Getirilen kanunla gelir vergisine çağdaş bir görünüm kazandırılmıştır. Bünyesinde bulundurduğu en az geçim indirimi, artan oranlılık ve ayırma gibi ilkeler vergi adaletini sağlama amacı taşımıştır.

1950 vergi reformu Alman vergi kanunları paralelinde gerçekleştirilince, Türk Vergi Sistemi dolaysız vergilerle vergi hukuku alanında bazı sanayileşmiş batı ülkelerinden de ileri bir düzeye gelmiş gibi bir görünüm ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak, kanunların hazırlanmasında yapılan bu ileri hamleye rağmen, gelir vergisi sisteminin ilk on yıllık uygulaması sadece teoride kalarak bir bütün olarak başarısız olmuştur. Türkiye gibi esas itibariyle ekonomisi tarıma dayalı gelişmekte olan bir ülkede, sanayileşmiş toplumların vergisi olan gelir vergisi sistemini uygulamak son derece güç bir iştir. En büyük eksiklik ise zirai kazançların vergilendirilmemesiydi. Bir yandan vergi kaçakçılığı artan bir eğilim göstermiş, diğer yandan da siyasal etkilerle vergi matrahında yeni aşınmalar meydana gelmiştir¹¹². Genel olarak bakıldığında, 1950 yılında yapılan vergi reformunu izleyen yıllarda uygulamalar sonucunda doğal olarak aksayan yanlar ortaya çıkmıştır. Vergi yükünün adil dağıtılamaması, vergiden beklenen optimal hasılanın elde edilememesi, vergi sisteminin ekonomik kalkınmaya yardımcı olacak şekilde düzenlenmemesi, vergi sisteminde 1960'lı yıllara gelindiğinde yeniden değişiklikler yapılması gereğini doğurmuştur¹¹³.

Bu dönem, savaş sonrasında hazırlanmış olan Gelir Vergisi, Esnaf Vergisi ve Vergi Usul Kanunlarının yürürlüğe girdiği dönemdir. Ayrıca 1953 yılında çok eski bir kanun olan Tahsili Emval Kanunu kaldırılarak, yerine günün şartlarına göre daha modern olan Amme Alacaklarının Tahsili Usulü Hakkındaki Kanun yürürlüğe konulmuştur. Bu dönemin vergi reformunun son halkasını ise Gelir Vergisine bir

¹¹⁰ Bulutoğlu, s. 19.

¹¹¹ Halil Nadaroğlu, "Vergi Sistemimizin Etkinliği, Oluşumu ve Gelişme Süreci," II. Maliye Sempozyumu, Eskişehir, 1987, s. 16.

¹¹² Kenan Bulutoğlu, **Türk Vergi Sistemi**. Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1970, s. 11.

¹¹³ Varcan, s. 89.

koşul olarak dolaylı vergileri bir tek kanunda toplamak amacını güden Gider Vergileri Kanununun kabul edilmesi oluşturmuştur. Ancak yapılan bu yeniliklere rağmen 1950–1960 döneminde vergi politikasında beklenen ölçüde başarılı olunamamıştır. Sistemin başarısı için olumlu çabalar daha çok 1960’lardan sonra başlamıştır¹¹⁴. Ancak vergi politikasında 1960 sonrasındaki çalışmaların başarısında, 1950–1960 döneminde yapılan reform çalışmalarının büyük katkısının olduğu bir gerçektir.

2. 1960–1980 Dönemi

1960 yılı sonunda Milli Birlik Hükümeti tarafından önemli vergi değişiklikleri yapılmıştır. Bu hükümet tarafından yapılan en önemli değişiklik, temel vergi olan gelir vergisinde olmuştur. Gelir vergisine ait ilk kanun kaldırılarak, vergi kanunu yeniden yazılıyormuş gibi kaleme alınmıştır. 31 Aralık 1960 tarihli 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu ile getirilen en büyük yenilik, tarım kazançlarının vergilendirilmesi olmuştur. Ayrıca esnaf muaflığının sınırları da daraltılmıştır. Getirilen en önemli kurumlardan biri de vergi kaçakçılığını önlemek amacıyla düşünülmüş olan servet beyanı olmuştur¹¹⁵.

1960’tan sonraki dönemde vergi reform komisyonunun da katkısıyla gerçekleştirilen yeni reform hareketleri sonucunda vergi sistemine; yatırım indirimi, yeniden değerlendirme, azalan bakiyeler usulü amortisman, zarar mahsubu, servet beyanı, zirai kazançların vergilendirilmesi, vergi uzlaşması gibi kurumlar da kazandırılmıştır.

Bununla birlikte, Türkiye’de mükellefler vergi yükü dağılımını adil bulmamaktadır. Bu durum, kayıt dışı ekonomi ile vergi yükü dağılımı adaletsizliği arasında sebep sonuç ilişkisi olduğunu göstermektedir. Ancak vergi kaçakçılığının yaygınlaşması da vergi adaletini daha çok sarsmaktadır. Vergi kaçakçılığının var olduğu bir durumda, eşitlik ve adalet ilkesi gereği, yatay ve dikey adalet ilkeleri ancak herkesin eşit oranda vergi kaçırmaması durumunda bozulmaz. Ancak bu durum vergi tekniği açısından olası olmadığı gibi, böyle bir tez de savunulamaz. Bu nedenle, ödeme gücüne göre vergileme yapabilmek için vergi düzenlemelerini, adil vergi yükü dağılımını sağlayacak şekilde gerçekleştirmek ve bu şekilde mükelleflerin vergi

¹¹⁴ Bulutoğlu, ss. 10–11.

¹¹⁵ Varcan, s. 9.

uyumlarını etkileyen vergi yükü dağılımının adaleti ile ilgili düşüncelerinin olumlu hale getirilmesi gerekmektedir.

Vergi yükü dağılımında adalet daha önce de belirtildiği gibi, ödeme gücü ilkesine göre vergileme yapılması ve bu doğrultuda gelir vergisinde; en az geçim indirimi, ayırma prensibi ve artan oranlılık mekanizmalarına yer verilmesiyle sağlanır. Genellik ilkesi de vergilemede adalet bakımından çok önemlidir. Bununla birlikte, bir taraftan ekonomik, sosyal ve siyasal gerekçelerle uygulanan vergi istisna ve muafiyetleri, diğer taraftan da vergi kaçakçılığının varlığı ve genişliği ölçüsünde genellik ilkesinin zedelenmesine, aynı geliri elde eden çeşitli gelir vergisi mükelleflerinin farklı vergi ödemelerine ve böylece yatay adalet ilkesinin gerçekleşmemesine neden olmaktadır. Sık sık çıkarılan vergi afları da eşitlik ve adalet ilkelerini zedelemektedir. 1960 yılından günümüze kadar yaklaşık 20 kez vergi affı, vergi barışı vs. adı altında neredeyse ortalama iki yılda bir vergi affı çıkarılmıştır. Vergi aflarının bu görüntüsü bile Türkiye’de mükelleflerin vergi yükü ve adaleti ile eşitlik konusunda adaletsizlik olduğu duygusuna kapılmalarına neden olmaktadır.

En az geçim indiriminin ödenecek vergilerin indirimi şeklindeki uygulaması, mükelleflerin, özellikle de en az geçim indirimi tutarının hemen üzerindeki ilk gelir gruplarının vergi yükünü arttırması nedeniyle eleştirilerek uygulamadan kaldırılıncaya dek değişikliklere uğramıştır. Türkiye’de “en az geçim indirimi” ve “ayırma prensibi”, vergi adaletinin sağlanmasına yardımcı olabilecek mekanizmaların arasında yer almaktadır. En az geçim indirimi prensibi ülkemizde 5421 sayılı gelir vergisi kanunu ile 1960 yılında düzenlenmiş, uygulamada çeşitli değişimlere ve yenilemelere uğramış, zaman içerisinde yüksek enflasyon karşısında anlamını yitirmesi sonucu 1986 yılında en az geçim indirimi uygulaması kaldırılmıştır¹¹⁶.

Ayırma prensibi, yasal olarak 1961 yılında, yalnız ücretlilerden “götürü gider” adı altında, belli tutarların indirilmesini sağlayacak şekilde uygulamaya konulmasa da indirim tutarları 1961 yılında uygulanamamış, sonraki yıl ise yarısı uygulanmıştır. 1968 yılında en az geçim indirimini yapısal olarak yeniden düzenleyen kanun ile

¹¹⁶ Burhan Şenatalar, İzzettin Önder, Oğuz Oyan, Veysi Seviğ; **Türkiye’de 1980 Sonrası Vergi Politikası**. TÜSES Yayınları, İstanbul, 1996, s. 60.

götürü gider yöntemi de “özel indirim” adı altında en az geçim indirimi yöntemine yaklaştırılıp, onunla birlikte ve hepsi bir defada uygulanır hale getirilmiştir¹¹⁷.

3. 1980 Sonrası Dönem

Türk Vergi Sisteminde gelir vergisi artan oranlı bir tarife yapısına sahip olup, vergiye esas olan matrah arttıkça uygulanan vergi oranları da artmaktadır. Vergi politikalarında gelir vergisinin artan oranlı kullanılması ile dikey adalet gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Ancak 1980 sonrasında vergi tarifelerinde görülen yüksek enflasyona bağlı olarak yapılan değişiklikler dar gelirli grupların bile yüksek oranlarda vergilendirilmesine neden olmuştur. Belli bir orandan sonra hemen hemen düz ve yüksek oranlı bir duruma gelmiştir¹¹⁸.

1980’in başlarında hükümet 24 Ocak kararları diye anılan ve iktisadi sorunları “piyasa ekonomisi” esasları içinde çözümlenmeyi amaçlayan önlemler almıştır. Ancak vergi sisteminin düzenlenmesine ilişkin kanunlar 12 Eylül 1980 darbesi ile yeni bir yönetimin işbaşına gelmesi nedeniyle yürürlüğe konulamamıştır¹¹⁹.

Vergi sisteminde ortaya çıkan aksaklıkları gidermek için 1980 yılının sonunda önemli değişiklikler yapılmıştır. Türk Vergi Sisteminde yer alan vergiler tek tek gözden geçirilmeye ve günün şartlarına uygun hale getirilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla ilk olarak, gelir vergisinde yıllardır yüksek enflasyon nedeniyle anlamını yitiren istisna ve muaflik halleri ile vergi tarifesi gibi konularda düzenlemeler yapılmış ve peşin vergi uygulamasına geçilmiştir.

Gelir vergisinde gerçek usulden uzaklaşılmasının bir aracı da 1982 yılında oluşturulan “hayat standardı esaslı” olmuştur. Bu yöntem gerçek usulde vergiye tabi ticari, zirai ve serbest meslek sahiplerinin yıllık temel ve ek yaşam standartları göstergelerinden hareketle, bu kesimlerin en az belli bir düzeyde vergi ödemelerini

¹¹⁷ Kenan Bulutoğlu, **Türk Vergi Sistemi**. Fakülteler Matbaası, 3. Baskı, 1970, İstanbul, s. 138. Özel indirim, uygulamaya başlandığında da çok önemli tutarlarda olmamış, bu nedenle de 1980’li yıllarda “ayırma ilkesinin, ülkemizde rakamsal koşullar bakımından sembolik niteliğe sahip” olduğu kabul edilmiştir. Özel indirim tutarları 1980 sonrası dönemde enflasyon ile uyumlu olarak arttırılmamış zamanla daha da önemini yitirmiş bir uygulamaya dönmüştür. Burhan Şenatalar vd.; s. 60.

¹¹⁸ Mehmet Tosuner, **1980 Sonrası Türk Vergi Sisteminin Yapısı ve Gelişimi**. Bayraklı Matbaacılık, İzmir, 1989, s. 45.

¹¹⁹ Varcan, s. 127.

sağlamayı öngörmektedir. Topluma bir tür vergi güvenlik önlemi olarak sunulan hayat standardı esası, gerçekte vergi yükünün toplumun alt ve orta gelirli kesimlerine kaydırmanın bir aracı olarak işlev görmüştür. Çünkü belge düzeni, denetim ve idari yetersizlikler gibi nedenlerle yeterli düzeyde gelir beyanında bulunmaya zorlanamayan kesimler, karineler usulüyle de olsa bir miktar vergi ödemek durumunda kalmışlardır. Böylece çeşitli vergi bağışıklıkları, vergi tarifelerdeki indirimler vb. yöntemlerle sermaye kesiminin vergi yükü azaltılmaya ve toplumun diğer kesimlerine (küçük ve orta boy işletme sahiplerine vb.) doğru kaydırılmaya çalışılmıştır. Ancak hayat standardı esasının sistem içinde oturtulmasından sonra, 1985 yılında sermaye kesiminin öteden beri en çok eleştirdiği ve kaldırılması yönünde çaba gösterdiği düzenlemelerden biri olan “servet beyanı” ve yükümlülerin yıllık tüketim harcamalarına dayanarak gerçek matraha ulaşmaya yarayan “gider esası” Özal Hükümeti döneminde yürürlükten kaldırılmıştır. Böylece matrah gizlemenin yolları sonuna kadar açılmıştır. Ayrıca dönem içinde sık sık çıkarılan vergi afları da sermaye kesimine sunulan avantajlar olarak çok önemli işlevler görmüştür¹²⁰.

Yapılan değişikliklerin olumlu yanlarının yanı sıra, birçok olumsuz yanı da zaman içinde ortaya çıkmıştır. Örneğin, gerek mali amaçlarla, gerekse sosyal adaleti sağlamak amacı ile getirilen peşin vergi uygulaması artan aksaklıklardan dolayı bir yıl sonra kaldırılmıştır.

Bu dönemdeki en önemli iki değişiklikten ilki 1982 yılında vergi yargısında itiraz komisyonları ve temyiz komisyonunun kaldırılarak, Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin kurulması, ikincisi ise Katma Değer Vergisinin kabul edilmesidir. Bu kanunun kabul edilmesi ile Avrupa ülkelerinin vergi sistemlerine uyumumuz kolaylaşmıştır.

Bu dönemde vergi gelirlerinin beklenen düzeye ve kaliteye ulaşamaması, yüksek gelire sahip gerçek ve tüzel kişilerin gelirlerinin tam olarak kavranamaması, dolaylı vergilerin gelir dağılımı üzerindeki olumsuz etkileri, vergi sistemindeki otokontrol mekanizmalarının yıpranması karşısında 1998 yılında “vergi reformu” adı altında 4369 sayılı Kanun kabul edilmiştir. Bu kanun ile getirilen en önemli değişiklik, gelirin tanımında “kaynak teorisi”nden ayrılarak “net artış” teorisine

¹²⁰ Oğuz Oyan, Ali Rıza Aydın, **Türkiye’de Maliye ve Fon Politikaları Alternatif Yönelişler**. Birinci Baskı, Adım Yayıncılık, No: 19, Ankara, 1991, s. 52.

geçilmesidir. Böylece, vergilendirme tabanının genişletilmesinin sağlanması, vergi kayıp ve kaçaklarının önlenmesi, kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması gibi amaçların yanı sıra, gelişen ekonomik ve sosyal hayatın ortaya çıkardığı yeni gelir unsurlarının vergilendirilebilmesi amaçlanmıştır¹²¹.

Bu dönemde yapılan en önemli ve doğru değişiklik olan bu kanun, önce 4444 sayılı kanunla 2002 yılı sonuna ertelenmiş, sonra 7 Ocak 2003 tarih ve 4783 sayılı kanun ile tamamen ortadan kaldırılmıştır. Bu kanunların kabul edilmesi, ertelenmesi ve ortadan kaldırılması, ülkemizde güçlü çıkar gruplarının vergi sistemi üzerindeki olumsuz etkilerini göstermesi bakımından çok önemlidir¹²². Bu tarihten sonra Türk Vergi Sisteminde reform sayılabilecek çok önemli düzenlemeler yapılmadığı ve küçük değişikliklerle günümüze kadar gelindiği belirtilebilir.

II. TÜRKİYE’DE VERGİ POLİTİKALARI VE GELİR VERGİSİ TARİFELERİNİN GELİŞİMİ

Türkiye’de artan oranlı gelir vergisi tarifesinin uygulanmasına 1950’li yıllarda geçilmiştir. Günümüze kadar birçok değişiklik yapılmasına rağmen her zaman düşük gelir gruplarının yani ücretli, küçük esnaf ve çiftçi, serbest meslek erbabı vb. alt ve orta gelir gruplarının aleyhine olacak biçimde vergi yükü, vergi adaleti, sosyal adaletten uzak ve güçlü baskı gruplarının talepleri yönünde uygulanmış ve halen de uygulanmaktadır.

Türkiye’de gelir vergisi tarifesi, gelir vergisinin 1950 yılında uygulamaya konulduğu tarihten itibaren artan oranlı bir yapıya sahip olmuştur. 1950 yılından 2006 yılına kadar geçen dönemde Türkiye’de uygulanan gelir vergisi tarifelerinde en kapsamlı değişiklikler 1960, 1980 ve 1999 yılları ile en son 2006 yılında gerçekleşmiştir. Türkiye’de 1950–2006 döneminde uygulanan gelir vergisi tarifeleri temel özellikleri itibarıyla Tablo 1.’de görülmektedir.

¹²¹ TBMM, “Genel Gerekçe,” **Tutanak Dergisi**. Cilt 55, Dönem. 20, 103. Birleşim Ankara, 17.06.1998,
<http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/mevzuat/metinx.asp?mevzuatkod=15.4369...sourceXmlsearch>,
(29.02.2012)

¹²² Genç Osman Yaraşlı, “**Türkiye’de Vergi Reformu**,” T.C. Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Yayın No:2005/367, Ankara, 2005, s.100

Tablo 1: Türkiye’de Uygulanan Gelir Vergisi Tarifeleri (1950–2012)

Yıllar	Dilim Sayısı	Artma Oranı	Uzunluk Farkı (000 TL)	İlk dilime uygulanan vergi oranı (%)	Son dilime uygulanan vergi oranı (%)	Yükseklik farkı	Belli bir düzeyin üstündeki gelire uygulanan indirilmiş oran
1950	7	-	-	15*	45*	30	100.000 TL’yi aşan gelirler %35
1958	7	-	-	15	60	45	300.000 TL’yi aşan gelirler %50
1961	7	10,10,10,10,10,10	215	10	70	60	500.000 TL’yi aşan gelirler %60
1963-1980	10	5,5,5,10,10,10,5,5,3	282,5	10	68	58	1.000.000 TL’yi aşan gelirler %60
1981	6	5,5,10,10,5	9.000	40	75	35	25.000.000 TL’yi aşan gelirler %66
1982	6	5,5,10,10,5	9.000	39	74	35	25.000.000 TL’yi aşan gelirler %65
1983	6	5,8,10,10,5	9.000	36	74	38	25.000.000 TL’yi aşan gelirler %65
1984	6	5,8,10,10,5	9.000	30	68	38	25.000.000 TL’yi aşan gelirler %60
1985	6	5,8,10,10,5	9.000	25	63	38	25.000.000 TL’yi aşan gelirler %55
1986	6	5,5,5,5,5,5	45.000	25	50	25	-
1987	6	5,5,5,5,5,5	45.000	25	50	25	-
1988	6	5,5,5,5,5,5	75.000	25	50	25	-
1989	6	5,5,5,5,5,5	90.000	25	50	25	-
1990	6	5,5,5,5,5,5	120.000	25	50	25	-
1991	6	5,5,5,5,5,5	190.000	25	50	25	-
1992	6	5,5,5,5,5,5	480.000	25	50	25	-
1993	6	5,5,5,5,5,5	480.000	25	50	25	-
1994	7	5,5,5,5,5,5	2.325.000	25	55	30	-
1995	7	5,5,5,5,5,5	4.830.000	25	55	30	-
1996	7	5,5,5,5,5,5	9.300.000	25	55	30	-
1997	7	5,5,5,5,5,5	15.500.000	25	55	30	-
1998	7	5,5,5,5,5,5	23.250.000	25	55	30	-
1998	6	5,5,5,5,5,5	15.000.000	20	45	25	Ücret dışındaki

							gelir unsurlarına 5 puan eklenerek uygulanır
1999	6	5,5,5,5,5	48.000.000	15	40	25	Ücret dışındaki gelir unsurlarına 5 puan eklenerek uygulanır
2000	6	5,5,5,5,5	60.000.000	15	40	25	Ücret dışındaki gelir unsurlarına 5 puan eklenerek uygulanır
2001	6	5,5,5,5,5	67.200.000	15	40	25	Ücret dışındaki gelir unsurlarına 5 puan eklenerek uygulanır
2002	6	5,5,5,5,5	91.200.000	15	40	25	Ücret dışındaki gelir unsurlarına 5 puan eklenerek uygulanır
2003	6	5,5,5,5,5	115.000.000	15	40	25	Ücret dışındaki gelir unsurlarına 5 puan eklenerek uygulanır
2004	6	5,5,5,5,5	134.000	15	40	25	Ücret dışındaki gelir unsurlarına 5 puan eklenerek uygulanır
2005	5	5,5,5,5,5	71.400	15	35	20	Ücret dışındaki gelir unsurlarına 5 puan eklenerek uygulanır
2006	4	5,7,8	33.000	15	35	20	-

2007	4	5,7,8	35.500	15	35	20	-
2008	4	5,7,8	36.900	15	35	20	-
2009	4	5,7,8	41.300	15	35	20	-
2010	4	5,7,8	41.200	15	35	20	-
2011	4	5,7,8	43.600	15	35	20	-
2012	4	5,7,8	48.000	15	35	20	-

* Söz konusu oranlar bekâr mükellefler için % 5 arttırılarak uygulanmıştır.

Kaynak: Gülay Akgül YILMAZ; "Türkiye'de Gelir Vergisi Tarifesinde Meydana Gelen Değişikliklerin Vergilendirmede Adalet İlkesi Bakımından Değerlendirilmesi," Marmara Üniversitesi İİBF. Dergisi. Cilt: XXI, Sayı: I, 2006, s. 255–257.

2007-2012 verileri aşağıdaki Gelir İdaresi Başkanlığı veb sitesinden Düzenlenmiştir.
http://www.gib.gov.tr/fileadmin/HTML/VI/GBG/Tablo_3.xls.htm, (25.12.2011)

1950 yılında uygulanmaya konulmuş olan tarifede; yedi dilim varken, ilk dilime yüzde 15, son dilime yüzde 45 oranı, 100.000 TL için, indirilmiş oran olan yüzde 35 oranı uygulanmıştır. Bu şekildeki bir düzenleme, geliri belli düzeyin üzerine çıkanların vergi yükünü hafifletmektedir. Tarifede yer alan oranlar, bekâr mükellefler için yüzde 5 arttırılarak uygulanmıştır. 1958 yılında yürürlüğe giren ikinci tarifede, dilim sayısı ve ilk dilimin oranı değişmezken, son dilimde uygulanan oran yüzde 60'a yükseltilmiştir.

1961 yılında uygulamaya konulan 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu ile gelir vergisi tarifesindeki dilim sayısı değiştirilmemekle birlikte, ilk dilim oranı yüzde 10'a indirilip, son dilim oranı yüzde 70'e yükseltilmiş, 500.000 TL'yi aşan gelirler için indirilmiş oran olarak yüzde 60 uygulanmıştır. 1961 yılında ilk dilim oranının yüzde 10'a indirilip, son dilim oranının ise yüzde 70'e yükseltilmiş olması, ilk bakışta 1961 anayasası ile kabul edilmiş olan sosyal hukuk devleti olma ve ödeme gücüne göre vergilendirme esaslarına uygun gibi görünmektedir. Ancak 1950 yılından, 1965 yılına kadar uygulamaya konulan her bir tarifenin gelirler üzerindeki ortalama vergi yükünü bir öncekine göre sürekli olarak arttırdığı görülmektedir. Bunun nedeni, ortalama vergi yükünde meydana gelen artışın, yeni uygulamaya konulan her tarifenin enflasyona uygun ayarlamaları içermemesi nedeniyle düşük gelir gruplarının vergi yükünü artırmasından kaynaklanmasıdır¹²³. 1961 yılında gelirin ilk dilimine uygulanan vergi oranının indirilmesine rağmen, tarife basamaklarının enflasyon ile uyumlu bir şekilde arttırılmaması ve artış oranının her

¹²³ Bulutoğlu, s. 192.

dilim itibariyle 10 puan olması, vergi yükünün özellikle düşük gelirli bakımdan hızla artmasına neden olmuştur. Enflasyonist ortamda zaten reel anlamda gelirleri azalan kesimin vergi yükünün artması ile satın alma gücünün daha da düşmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Böyle bir sonuç, artan oranlı vergi tarifesi ile ulaşılmak istenen gerek vergi yükü dağılımında, gerekse gelir dağılımında adalet sağlanması amacıyla açısından uygun olmamıştır.

1963 yılında yapılan değişiklikle dilim sayısı bir taraftan 10'a yükseltirken, ilk dilime uygulanan oran değiştirilmemiş, son dilime uygulanan oran ise yüzde 68'e indirilmiş ve 1.000.000 TL'yi aşan kazançlar için yüzde 60 olarak uygulanmıştır. Tarife azalarak artmakta olduğu için gelir arttıkça, artan oranlılık özelliği kaybolmaya başlamış, böylece gelir vergisi yükü orta gelirli nüfus üzerinde yoğunlaşmıştır¹²⁴.

1963 yılında uygulamaya konulan tarife, Türkiye'de 1963–1980 dönemi boyunca tam 13 yıl uygulamada kalmıştır. Özellikle 1970'lerin ikinci yarısındaki yüksek enflasyon nedeniyle aşınmış ve vergi yükünü düşük gelirli aleyhine artırmış, neredeyse düz oranlı hale gelmesi nedeniyle anlamını yitirmiştir. 12 Eylül askeri darbesinin ardından Aralık 1980'de yeniden düzenlenip, 1981 yılı itibariyle tekrar uygulamaya konulmuştur¹²⁵.

Yeni düzenleme ile 1981 yılı kazançlarına uygulanan tarifedeki dilim sayısı 6'ya indirilmiş, ilk dilime uygulanan oran yüzde 40'a, son dilime uygulanan oran ise yüzde 75'e yükseltilmiş, 25.000 TL'yi aşan kazançlar için yüzde 66 oranı uygulanmıştır. İlk ve son dilime uygulanan oranların yükseltilmesi hem düşük gelirli, hem yüksek gelirli marjinal vergi oranının arttırılması anlamına gelmiştir. 1981 yılı gelirlerine uygulanan bu yüksek oranlar, askeri darbe sonrası kamu açıklarını giderebilmek ve vergi hâsılatını arttırmak amacıyla taşımıştır. 1982 yılında çok küçük miktarlarda olmak üzere, ilk dilime uygulanan oran yüzde 39'a ve son dilime uygulanan oran ise yüzde 74'e, 25.000 TL'yi aşan kısma uygulanan oran ise yüzde 65'e indirilmiştir. İlk ve son dilime uygulanan oranlardaki indirim, daha sonraki yıllarda da devam etmiştir.

1986 yılı başından itibaren, ilk dilime uygulanan oran yüzde 25'e, son dilime uygulanan oran yüzde 50'ye indirilmiştir. 1981 yılından beri değiştirilmeyen artan

¹²⁴ Fazıl Tekin, **Teoride ve Uygulamada Artan Oranlılık**, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları No: 162, Eskişehir, 1976, s. 171.

¹²⁵ Burhan Şenatalar vd., s. 18.

oranlılığın uygulandığı gelir 9.000.000. TL'den, 45.000.000 TL'ye yükseltirken dilim aralıkları da genişletilmiş, böylece enflasyonun artan oranlı tarife üzerindeki aşındırma etkisi giderilmeye çalışılmıştır.

Ekonomik krizin yaşandığı 1994 yılında ilk dilime uygulanan oran değiştirilmemekle beraber, son dilime uygulanan oran yüzde 55'e yükseltilmiş ve bu uygulama 31 Haziran 1998 tarihine kadar sürdürülmüştür. Ancak artan oranlılığın uygulandığı gelir düzeyi kısıtlaması, artan oranlılığı ilk 15.000.000.000 TL'lik kazançlar için sertleştirilmiştir. İlk ve son dilime uygulanan oranların indirilmesi ve böylece yükseklik farkının 30'dan 25'e düşürülmesi ise uzunluk farkının azalması ile ortaya çıkan sertliği bir ölçüde ortadan kaldırıcı bir sonuç doğurmuştur. Sonuçta gerek ilk dilime giren, gerekse gelirlerinin önemli bir kısmı son dilimi aşan mükellefler için marjinal vergi oranı düşürülmüş, bu yönüyle orta gelir gruplarının vergi yükü arttırılmıştır.

Yükseklik farkı aynı kalmak kaydıyla, uzunluk farkı ne kadar büyük olursa, artan oranlılık o derece yumuşak yani yatık, buna karşılık uzunluk farkı aynı kalmak şartıyla, yükseklik farkı ne kadar büyük olursa, artan oranlılık o kadar sert olur¹²⁶. Dikkat edilecek olursa 1990 ve 2000'li yıllarda toplumda var olan ve orta direk diye adlandırılan orta gelirdeki büyük kitle hızla yoksullaşarak yok olmuş, başka bir deyişle kitle halinde en alt gelir grubuna dahil olmuştur. Türkiye'de 1990'lardan günümüze kadar bu tür uygulamalar sürmekte ve sonuç olarak yoksul daha yoksul, varlıklı daha varlıklı hale getirilmektedir.

193 sayılı Gelir Vergisi Kanununda 4444 sayılı kanun ile yapılan değişiklikle 1999 yılı başından itibaren, 1998'in ikinci yarısı itibariyle artan oranlılığın uzunluk farkı tekrar 48.000.000.000 TL'ye yükseltilmiş, ilk dilime uygulanan oran yüzde 20'den, yüzde 15'e ve son dilime uygulanan oran ise yüzde 45'ten, yüzde 40'a indirilmiştir. Böylece, ilk dilime giren mükellefler ile geliri 48.000.000.000 TL'yi aşan mükelleflerin marjinal vergi oranı düşürülmüş, ancak yükseklik farkı 25 olarak korunmuştur. Böylece tarife, önceki duruma göre yumuşatılmıştır. Daha öncede belirtildiği üzere, ücret gelirleri ile ücret dışındaki diğer gelirlerin tabi olacağı oranlar farklılaştırılmıştır. Tarife, ücret gelirleri dışındaki diğer gelir unsurlarına 5'er puan artırılarak uygulanmaya başlanmıştır. Buna göre; ücret gelirlerine uygulanacak oran,

¹²⁶ Doğan Şenyüz, **Türk Vergi Sistemi**. Yaklaşım Yayınları, 12.Baskı, Ankara, Ekim, 2005, s. 41.

ilk dilim için yüzde 15, son dilim için yüzde 40 ve diğer unsurlar şeklinde elde edilen gelirlerde ilk dilim için yüzde 20, son dilim için ise yüzde 45 şeklinde uygulanmıştır. Uzun yıllar sonunda ücretliler lehine gelir vergisi tarifesinde bir değişiklik yapılmış, ancak izleyen yıllarda kaldırılmıştır. 1999 yılından 2004 yılına kadar her yıl tarifedeki dilimler Bakanlar Kurulu kararı ile değiştirilmiş, bu nedenle uzunluk farkı değişmiş, ancak dilim sayısı, artma oranı ile ilk ve son dilime uygulanan oran aynı kalmıştır.

Gelir vergisi tarifesi ile ilgili olarak 2004 yılı sonrasında, biri 2005 diğeri 2006 yılı başından itibaren uygulamaya konulan değişiklikler, gelir vergisi tarifesinde artan oranlılığın derecesinin değişmesine neden olmuştur. Böylece 2004 yılında uygulanan gelir vergisi tarifesine göre, ayırma ilkesinin anlamlı bir şekilde uygulanmasına olanak sağlayacak biçimde, asgari ücretliler yüzde 15 oranında, daha fazla gelir elde edenler ise gelir düzeyi yükseldikçe 5'er puan artan oranlarla vergilendirilmiştir. Ayrıca, 140 milyarı aşan ücret gelirlerini yüzde 40 oranında, diğer gelir unsurlarını yüzde 20'den başlayan, yüzde 40'a kadar varan, ancak yıllık 140 milyarı aşan kısım için yüzde 45 olarak düz oranlı bir şekilde vergilendirilen bir yapıya dönüştürülmüştür. Bu tarifenin uzunluk farkı 134 milyar, yükseklik farkı ise 25 olmuştur. Gelir vergisi tarifesi oranları 2006 yılından itibaren günümüze kadar bir değişikliğe uğramamış, sadece oranların uygulandığı matrahlarda yıllar itibariyle yıllık enflasyon artışı kadar artırılarak uygulanmaya devam edilmiştir.

Türk vergi sistemindeki artan oranlı gelir vergisi tarifesinin yüksek enflasyon ve ekonomik krizlerin yoğun olduğu 1980–2006 yılları arasındaki uygulaması sonucunda ortaya çıkan sosyo-ekonomik etkiler, tarifenin özelliklerinin daha açık olarak görülmesini sağlayacaktır. Türk Vergi Sisteminde Gelir Vergisi artan oranlı bir tarife yapısına sahip olup, vergiye esas olan matrah arttıkça uygulanan vergi oranları da artmaktadır. Vergi politikalarında gelir vergisinin artan oranlı kullanılması ile dikey adalet gerçekleştirilmeye çalışılır. Özellikle 1980 sonrasında görülen yüksek enflasyona bağlı olarak vergi tarifelerindeki değişiklikler dar gelirli grupların bile yüksek oranlarda vergilendirilmesine neden olmuştur. Belli bir orandan sonra hemen hemen düz ve yüksek oranlı bir duruma gelmiştir¹²⁷.

¹²⁷ Tosuner, s. 45.

Tablo 2: Ücret Dışı Gelirlere Uygulanan Gelir Vergisi Oranlarının Yıllara Göre Gelişimi(1992-2012) (%)

Yıllar	1.Dilim	2.Dilim	3.Dilim	4.Dilim	5.Dilim	6.Dilim	7.Dilim
1992	25	30	35	40	45	50	
1993	25	30	35	40	45	50	
1994	25	30	35	40	45	50	55
1995	25	30	35	40	45	50	55
1996	25	30	35	40	45	50	55
1997	25	30	35	40	45	50	55
1998	25	30	35	40	45	50	55
1999	20	25	30	35	40	45	
2000	20	25	30	35	40	45	
2001	20	25	30	35	40	45	
2002	20	25	30	35	40	45	
2003	20	25	30	35	40	45	
2004	20	25	30	35	40	45	
2005	20	25	30	35	40		
2006	15	20	27	35			
2007	15	20	27	35			
2008	15	20	27	35			
2009	15	20	27	35			
2010	15	20	27	35			
2011	15	20	27	35			
2012	15	20	27	35			

Kaynak: TC. Maliye Bakanlığı Gelirler Dairesi Başkanlığı,
<http://www.Gelirler.gov.tr/gelir2.nsf/gelirvergisitarifesi2002?OpenPage> (22.12.1992)
2006- 2012 yılları aşağıdaki Gelir İdaresi Başkanlığı veb sitesinden düzenlenmiştir.
(http://www.gib.gov.tr/fileadmin/HTML/VI/GBG/Tablo_3.xls.htm),(28.12.2011)

Tablo 2.'ye göre, 1992–1993 yıllarında vergi tarifesinde 6 dilim üzerinden işlem yapılmakla birlikte, en üst oran yüzde 50 olarak belirlenmiştir. Bu tarifeye göre yükseklik farkı 25 iken, 1994–1998 yılları arasında vergi tarifesi 7 dilime çıkarılmış ve vergi tarifesinin yükseklik farkı da 30'a yükseltilmiştir. Bu uygulamanın nedeni, 1994 yılında dış gelişmeler ve iç siyasi çekişmelerden kaynaklanan ekonomik kriz ve sonrasında alınan 5 Nisan kararlarıdır. Bu kararlar ile üç haneli rakamlara ulaşan yüksek enflasyon nedeniyle, gelir dilimleri arasındaki yükseklik farkından kaynaklanan vergi adaletsizliğinin azaltılması amaçlanmıştır. 1998 yılı ve sonrası iç ve dış gelişmelerden kaynaklanan ve Şubat 2001'e kadar süre gelen ekonomik sorunlar, Türkiye ekonomisi üzerinde önemli daralmalar meydana getirmiştir. Bu olumsuzlukların önlenmesi, vergi yükünün hafifletilmesi için vergi tarifesinde dilim

sayısının azaltılması ve en yüksek oranın yüzde 45'e çekilmesi uygun görülmüştür. 2004 yılından sonra ise, ülke ekonomisinde görülen olumlu gelişmeleri (enflasyondaki hızlı düşüş, ekonomideki sürekli büyüme eğilimi, ihracattaki artış vb.) desteklemek için vergi tarifesi yeniden düzenlenerek hem vergi dilimlerinin azaltılmasına, hem de oranların düşürülmesine gidilmiştir. Vergi tarifesinin yapısını değiştiren bu çalışmalar sürdürülerek 2005 yılında ilk dilime uygulanan oran değiştirilmeksizin en üst dilimin oranı yüzde 40'a indirilmiş ve dilim sayısı beş olmuştur. 2006 yılında ise ücret gelirlerindeki ayırım da kaldırılarak tüm gelirler için oranlar yüzde 15–35 aralığına çekilerek vergi tarifesi dört dilime indirilmiştir. 2006 yılından sonra artan oranlı vergi tarifesi aynı dilim ve oranlarla, bütün gelir gruplarına ayırım yapılmadan uygulanarak 2012 yılına kadar gelmiş ve halen uygulanmaktadır. Sadece yıllar içerisinde dilimlerin uygulandığı vergi matrahlarında enflasyon oranlarında yükseltme yapılarak gelir grupları korunmaya çalışılmıştır.

1950 yılından beri Türkiye'de uygulanan tarifelerde dilimlere uygulanan oranların artma aralığı 5'er puan olmuştur. 2005 yılı tarifesinde de dilim sayısı azaltılmış olmakla beraber, artma oranı 5, 5, 5, 5 şeklindedir. Ancak son yapılan değişiklikle artma oranı 5, 7 ve 8 olmuş, 2006 yılından halen günümüze kadar uygulanmakta olan tek tarifedir. Gelir vergisi tarifesinde bir taraftan dilim sayısı azaltılırken, diğer taraftan dilimlere uygulanan oranların arasının açılması, bir dilimden diğerine geçilmesi halinde, mükellefin tabi olacağı marjinal vergi oranının aniden çok yükselmesine neden olmuştur. Bu nedenle çalışmama, üretmeme gibi ikame etkisi veya vergi kaçırma olanaklarının geniş olması durumunda vergi kaçakçılığına yol açabilecek bir yapı meydana gelmiştir.

2006 yılı gelirlerine uygulanacak tarifede 2004 yılında 134.000 YTL olan ancak 2005 yılında 71.500 YTL'ye indirilmiş olan uzunluk, 33.000 YTL'ye indirilmiştir. Bu indirim, her dilime uygulanan oran arasındaki farkın giderek açılmasına, yani 5, 7, 8 olarak düzenlenmesi, artan oranlılığın şiddetini arttırmış gibi görünmesine neden olmuştur. Bununla birlikte, dilim sayısının dörde indirilerek birinci basamak hariç diğer basamakların genişletilmiş olması, söz konusu tarifeye alt ve üst gelir gruplarından oluşan nüfusun önemli bir kısmı için fiilen düz oranlı vergilemenin, orta gelir gruplarından oluşan küçük bir kısmı için hafif artan oranlı vergilemenin uygulandığını göstermektedir. Gerçekten, aylık geliri 583 YTL'yi aşmayan mükellefler için vergi oranı yüzde 15 olacaktır. 2006 yılında asgari ücretin

aylık tutarı 531 YTL'dir. Ayda 100.000 YTL kazananlar ise yüzde 34,5 vergi ödeyecektir. Bu oran, ayda 100.000 YTL kazanan mükellefin tabi olduğu marjinal orana çok yakın bir orandır ve yüksek gelirliler için artan oranlı tarifenin sabit oranlı hale geldiğini göstermektedir. Örnekler Türkiye'de mevcut gelir dağılımına göre, gelir vergisi tarifesinde yapılan değişiklikler ile artan oranlı tarifenin nüfusun yaklaşık yüzde 80'i için düz oranlı hale gelmiş olduğunu göstermektedir.

Daha önce de değinildiği gibi, vergi kaçakçılığı da vergi yükü dağılımındaki adaleti engelleyen bir durumdur. Böyle bir gelir vergisi tarifesi, bir taraftan ayırma ilkesini kaldırarak, diğer taraftan da düşük ve yüksek gelir grupları için düz oranlı hale gelerek orta gelir grubunda bulunanların marjinal vergi oranlarında ani artışlar yaratacaktır. Bu nedenle, vergi kaçakçılığı eğilimini ve kaçırma olanakları elverişli olduğu ölçüde vergi kaçakçılığını arttıracığından vergi yükü dağılımında adaleti sağlamak bakımından pek başarılı olamayacağı belirtilebilir.

Bu bağlamda, Türkiye'de gelir vergisi tarifesinde 2005–2006 yıllarında yapılan değişiklikler, gelir vergisi yükünün kayıtlı ekonomide adil dağıtılmasını sağlayan mekanizmalardan ayırma ilkesini hukuken, artan oranlılığı da fiilen önemli ölçüde ortadan kaldırmıştır. Mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunu arttırmak açısından vergi yükü adaleti ile ilgili anlayışlarının önemi dikkate alındığında, bu uygulamaları mükelleflerin gönüllü uyumlarını olumsuz yönde etkileyeceği açıktır.

III. TÜRKİYE'DE GELİR VERGİSİNİN TOPLAM VERGİ GELİRLERİ İÇERİSİNDEKİ ORANI

Vergi türleri, dolaylı vergiler ve dolaysız vergiler olarak iki ana başlık altında gruplandırılabilir. Mükellef kendi vergisini ödüyorsa ve bu vergi yükü başkalarına devredilmiyorsa, belirli bir dönemde kendi adına tarh ve tahsil ediliyorsa, dolaysız vergi olarak adlandırılır. Türk Vergi Sisteminde bulunan Kurumlar Vergisi ve Gelir Vergisi bu gruba girerler, yani dolaysız vergilerdir.

Bir mükellefin vergisi başkasına devredilebiliyorsa, mükellef vergisini kendisi ödemeyip bu yükü başkasına yansıtabiliyorsa bu tür vergiler de dolaylı vergilerdir. Türk vergi sisteminde Katma Değer Vergisi, Özel Tüketim Vergisi vb. gibi çok sayıda harcama vergileri vardır. Gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi, Türk Vergi Sistemi de temel olarak ve büyük bir yüzde oranı ile harcama vergilerine

yaslanmaktadır. Bütçenin önemli gelir kalemi, harcama vergilerinden oluşturulduğu için vergi adaletinden ya da sosyal adaletten söz edilmesi güçtür. Türkiye’de gelir üzerinden alınan Gelir Vergisi vergilerden, artan oranlı tarifeye göre toplanmaktadır.

Türk vergi sisteminde gelir üzerinden, tüzel kişilerden alınan Kurumlar Vergisi ise sabit oranlı bir gelir vergisidir. Sermaye şirketlerinin ortaklarına dağıttıkları kar payları da ayrıca gelir vergisine tabi olup, kar dağıtımından sonra artan oranlı gelir vergisi tarifesine göre vergilendirilmektedir. Bütçenin daha az gelir kalemini oluşturan bu vergi uygulamalarının içerisinde küçük çiftçi, küçük esnaf, serbest meslek erbabı, ulusal sermaye, maaş ve ücretli çalışanlar aleyhine, yabancı ve büyük sermaye lehine yüzlerce vergi muafiyet ve istisnaları yer almakta olup, sosyal devlet ilkesini zedeleyen nitelik taşımaktadır.

1980’li yıllarda 24 Ocak kararlarının da mimarı olan Özal hükümetleri döneminde piyasa ekonomisi, Avrupa Birliği’ne uyum, küreselleşme, doğrudan yabancı yatırımların çekilmesi, sanayileşme vb. gibi daha pek çok gerekçe gösterilerek Gelir ve Kurumlar Vergisi’nde küresel sermaye lehine büyük değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler sonucu azalacak vergi gelirleri de yeni dolaylı vergilerle telafi edilmeye çalışılmıştır.

Türkiye’de ödeme gücüne göre vergilendirme ilkesi, toplam vergi gelirlerine bakıldığında sadece Anayasada yazılı bir ilke olarak kaldığı anlaşılmaktadır. Toplam vergi hasılatı incelendiğinde (Tablo 3.), tersine artan oranlı etkiler gösteren dolaylı vergilere doğru bir kayma olduğu görülebilmektedir. Gelir vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı azalırken, gelir vergisi gelirin de önemli bir kısmı kaymakta kesinti yoluyla elde edilmektedir. Buna karşılık, kayıt dışı ekonomik faaliyetler ile vergi kaçakçılığının boyutları giderek genişlemekte ve servet vergileri toplam vergi gelirleri içerisinde hala çok küçük bir oranı oluşturmaktadır. Bu gerçekler göz önüne alındığında, gelir vergisinin yıllara göre toplam vergi gelirleri içindeki oransal gelişiminin gelirin adil dağılımını sağlamaktan ne kadar uzak olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 3: Türkiye’de Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Oranı (1980–2012) (%)

Yıllar	Dolaysız Vergiler	Dolaylı Vergiler
1980	63	37
1982	60	40
1984	57	43
1986	52	48
1988	50	50
1990	52	48
1992	50	50
1994	48	52
1996	39	61
1998	47	53
2000	41	59
2001	40	60
2002	34	66
2003	33	67
2004	31	69
2005	31	69
2006	31,5	68,5
2007	33,9	66,1
2008	35,1	64,9
2009	35,5	64,5
2010	31,6	68,4
2011	32	68

Kaynak: http://www.gib.gov.tr/fileadmin/HTML/VI/GBG/Tablo_3.xls.htm,(29.03.2012)

Tablo 3.’te Türkiye’de vergi gelirleri içerisinde dolaylı ve dolaysız vergilerin 1980–2012 dönemindeki dağılımı görülmektedir. Tablo 3.’e göre, 1980 yılında dolaysız vergilerin oranı yüzde 63 iken, 1986 yılına kadar sürekli gerilemiş ve 1988 yılında dolaylı-dolaysız vergilerin oranı yüzde 50–50 şeklinde eşitlenmiştir. Böylece dengenin 1989 yılından itibaren dolaylı vergiler lehine değiştiği ve bu yapının dolaylı vergilerin oranının 2000 yılından itibaren giderek daha da artması şeklinde sürdüğü görülmektedir. 2011 yılına gelindiğinde ise toplam vergi gelirlerinin yüzde 31,7’si dolaysız vergilerden, yüzde 68,3’ü ise dolaylı vergilerden elde edildiği, sonuç olarak dolaylı vergilerin, dolaysız vergilerin iki katından fazla olduğu görülmektedir. 1980 yılında dolaylı vergilerin, vergi gelirleri toplamı içindeki payı %33, dolaysız vergilerin payı %67 iken aradan geçen 30 yılda bu durum tam tersine dönerek,

dolaysız vergilerin vergi gelirleri toplamı içindeki payı %32'ye gerilerken, dolaylı vergilerin payı ise %68'e yükselmiştir. Bu tablo karşısında, devletin bütçe gelirlerini oluşturan vergi gelirlerinin büyük bölümünün dolaylı vergilerden elde etmeye uzun yıllar içinde alıştığını, kolaycı ve adil olmayan bir vergi politikası uyguladığını görmekteyiz. Bu şekilde uygulanan vergi politikaları uzun vadede toplumun gelir düzeyi düşük kesimi üzerindeki zaten ağır olan vergi yükünü ve yoksulluğunu daha da ağırlaştıracağı bunun da toplumda sosyal tepkilere yol açması kesindir.

Vergi, kamu gelirleri içindeki en önemli ve vazgeçilmez kaynaktır. Gelir vergisi ise vergi gelirlerinin, özellikle de dolaysız vergi gelirlerinin en önemli unsurudur. Ancak 1980 sonrası dönemde toplam vergi yükündeki artışa rağmen, gelir vergisinin gerek toplam vergi gelirleri ve gerekse GSMH içerisindeki oranı sürekli olarak azalmıştır. Tablo 4.'te gelir vergisi gelirinin toplam vergi gelirleri ve GSMH içerisindeki oranı verilmektedir.

Tablo 4: Gelir Vergisinin Toplam Vergi Gelirleri ve GSMH İçerisindeki Oranı (1980–2011)

Yıllar	Gelir Vergisi Hasılatı (Milyar TL)	Vergi Gelirleri İçindeki Payı (%)	GSMH'ye Oranı (%)	Vergi Yüğü (Genel Bütçe Vergi Geliri)	Gelir Vergisi Esnekliğı
1980	388	51,7	7,3	14,1	1,21
1981	574	48,2	7,2	14,8	0,93
1982	707	54,2	6,7	14,3	0,71
1983	880	45,5	6,3	13,9	0,78
1984	1,069	45,1	4,8	10,7	0,36
1985	1,324	34,6	3,7	10,8	0,40
1986	2,104	35,2	4,1	11,7	1,32
1987	3,093	34,2	4,1	12,1	1,01
1988	4,801	33,7	3,7	11,0	0,77
1989	9,871	38,6	4,3	11,1	1,35
1990	18,591	40,9	4,7	11,4	1,22
1991	33,348	42,4	5,3	12,4	1,33
1992	60,043	42,4	5,4	12,8	1,08
1993	106,647	40,4	5,3	13,2	0,96
1994	181,877	30,9	4,7	13,8	0,75
1995	329,783	30,4	4,2	15,1	0,80
1996	675,558	30,1	4,5	13,8	1,16
1997	1,500.198	31,6	5,1	15,0	1,27
1998	3,481.752	37,7	6,5	16,1	1,61
1999	4,936.551	33,3	6,3	17,2	0,90
2000	6,212.977	23,4	4,9	18,9	0,43
2001	11.579,424	29,1	6,6	21,1	2,13
2002	13,717.660	23,0	5,0	22,5	0,34
2003	17,063.761	20,2	4,8	21,7	0,80
2004	17,844.367	19,8	4,2	21,2	0,76
2005	22,817.000	17,8	4,7	24,7	1,00
2005	26849800	20,3	3,5	24,1	0,99
2006	31,727,600	21,0	4,2	23,9	1,80
2007	38,061,500	22,2	4,5	22,2	1,79
2008	44,430,300	23,4	4,7	21,4	1,31
2009	46,018,360	23,4	4,8	20,7	1,67
2010	49,385,300	22,1	4,5	22,3	0,48
2011	59,884,500	21,1	4,6	21,6	1,19

Kaynak: M.B. Yıllık Ekonomik 2004-2011 Rapor Verileri ve Gelirler Genel Müdürlüğü verileri, Tablolardan Derlenmiştir. (www.gelirler.gov.tr)- (http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG1.htm), (30.04.2012)

Tablo 4. incelendiğinde, 1980 yılında toplam vergi gelirleri içerisinde yüzde 51,1 olan gelir vergisinin payının, istikrarlı bir biçimde azaldığı görülmektedir. Bu dönemde gelir vergisi politikaları arz yönlü iktisat politikalarına göre belirlenmiştir. 1963 yılından bu yana hiç değiştirilmeyen gelir vergisi tarifesi, 1980 yılında 2361 sayılı Kanunla yeniden düzenlenmiş ve 1963 yılı gelir vergisi tarifesinin gelir dilimleri ve oranları yeniden belirlenmiştir. Buna bağlı olarak 1981 yılında dilimler güncellenmiş ve oranlar değiştirilerek, alt oran yüzde 40, üst oran ise yüzde 75 (son dilim yüzde 66) olarak belirlenmiştir. 1982–86 yıllarında ise tarifedeki alt oran kademeli olarak yüzde 40’tan, yüzde 25’e, üst oran ise yüzde 75’ten, yüzde 50’ye indirilmiştir. Daha sonra kademeli olarak tarife dilimleri önce 6’ya, 2006 yılında ise 3’e düşürülmüştür. Yine bu dilimlere uygulanan oranlar kademeli olarak ilk ve son dilimlere uygulanan oranlar %20-45, sonra %15-40, son olarak 2005 yılında ilk dilim gelirlerine %15, son dilim gelirlerine ise %35 olarak uygulanmaya başlanmıştır. 2012 yılına gelindiğinde de halen aynı artan oranlı gelir vergisi tarifesi kullanılmaktadır. Bu durum, gelir vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki oranında ve GSMH’ye oranında gerileme yaşanmasına neden olmuştur.

Gelir vergisi tahsilatı dört kalemden oluşmaktadır. Bunlar beyana dayanan, tevkifat (stopaj, kesinti), geçici vergi ve basit usule dayanan (götürü) kalemlerdir. Tablo 5.’te gelir vergisinin tahsilata göre dağılımını vermektedir. Tablo 5.’te dikkati çeken iki önemli husus bulunmaktadır. Bunlardan ilki, gelir vergisinin önemli bir kısmının tevkifat ile tahsil ediliyor olmasıdır. Tevkifat ile tahsil edilen gelir vergisinin toplam vergi gelirlerinin yüzde 90’ına ulaştığı görülmektedir. Tevkifat ile elde edilen gelirin yarıya yakınının ücretliler üzerinden yapılan gelir vergisi tevkifatı olduğu göz önüne alınırsa, gelir vergisinin önemli bir kısmının (gelir vergisi gelirinin yaklaşık yüzde 40’ı) ücretlilerden tahsil edildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, gelir vergisinin önemli bir kısmının tevkifat usulü tahsil ediliyor olması ve birçok gelir unsuru üzerinde tevkifatın nihai vergi niteliğinde kalarak beyan edilmemesi, gelir vergisi tarifesinin artan oranlı özelliğini zedelemektedir.

Tablo 5: Gelir Vergisinin Vergi Gelirleri içindeki Tahsilat Yüzdeleri Dağılımı (1998-2011)
(%)

Yıllar	Gelirden Alınan Vergiler	Gelir Vergisi	Gelirden Alınan Vergiler Top. için Oran	Kurumlar Vergisi	Beyana Dayanan Gelir Vergisi	Gelir Vergisi Tevkifatı
1998	45,84	37,73	82	8,11	3,14	27,32
1999	44,16	33,35	76	10,47	3,25	26,89
2000	39,63	23,44	60	8,89	1,30	21,39
2001	39,35	29,14	74	9,25	1,22	27,32
2002	32,42	23,00	71	9,35	1,44	20,95
2003	30,49	20,24	66	10,25	1,29	18,25
2004	29,01	19,49	67	9,52	1,14	17,57
2005	28,70	19,13	67	9,56	1,06	17,31
2006	29,20	20,97	72	8,23	1,10	19,11
2007	31,43	22,25	71	9,19	1,03	20,46
2008	33,21	23,39	70	9,82	1,09	21,56
2009	33,99	23,44	69	10,55	1,17	21,56
2010	30,65	20,95	68	9,70	1,03	19,28
2011	31,33	21,05	67	10,28	1,12	19,32

Kaynak: Maliye Bakanlığı Genel Bütçe Gelirleri Hasılatının Yüzdesele Dağılımı, 22-35 Numaralı Tablolardan, Bazı Veriler Hesaplanarak oluşturulmuştur. (http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG1.htm), (04.05.2012)

Tablo 5'te 1998 yılı itibarıyla gelirden elde edilen vergilerin %45,84 olduğu görülmektedir. Bu verginin % 37,73'ünün gelir vergisi, %8,11'inin ise kurumlar vergisinden tahsil edildiği görülmektedir. Bu gelir vergisi payını, gelirden alınan vergi gelirleri toplamı içinde %82'ye ulaştırmaktadır. Bu %37,73'lük gelir vergisinin dağılımının da sadece %3,14'ü beyana dayanan, %1,26'sını diğer, %27,32'lik bölümünün ise kaynağında kesinti yoluyla alındığını, bu oranın da gelir vergisi içindeki payının %72 olduğunu göstermektedir. Bu oranlar 1998 yılından 2011 yılına kadar artarak devam etmiştir. Son elde edilen 2011 verilerine göre gelirden alınan vergilerin %31,33'e gelir vergisi payının %21,05'e, kurumlar vergisi payının ise %10,28'e gerilediğini görmekteyiz. Bu gelir vergisi payını, gelirden alınan vergi gelirleri toplamı içinde %67'ye geriletmiştir. Bu oranlardaki gerileme tevkifat yoluyla tahsil edilen vergi gelirlerinde kendisini artış olarak göstermektedir. Bu %21,05'e gerileyen gelir vergisinin dağılımının da sadece %1,2'si beyana dayanan,

%1,26'sını diğer, %19,32'lik bölümünün ise kaynağında tevkifat yoluyla alındığını, gelir vergisi içindeki payını %92' ye yükselttiği görülmektedir.

Gelirde alınan vergiler içerisindeki artan oranlı gelir vergisi yüzdelerinin çok yüksek kurumlar vergisi yüzdelerinin düşük olması, vergi adaleti, vergi yükü ve dolayısıyla gelir adaleti açısından olumsuzdur diyebiliriz. Ayrıca gelir vergisi içerisinde kaynağında kesinti yoluyla tahsilatın %92 gibi yüksek olması ve yıllar itibariyle sürekli hale gelmesi de düşündürücüdür. Gelir vergisi tevkifatlarının çok büyük bölümü ücretlilerden yapıldığı için, gelir vergisinin günümüzde artık ücret vergisine dönüştüğü sonucu çıkarılabilir.

1990–2005 yıllar arasındaki dönemde vergi adaleti, sosyal adalet, vergi yükünün eşit dağılımı yönünden gelir diliminin alt gruplarında yer alanlar aleyhine bir durum söz konusudur. Dolaylı vergiler toplumda talep eğilimi yüksek olan, düşük gelirli katmanların, gelir durumu yüksek olan katmanlar karşısında ezici bir şekilde dezavantajlı duruma düşmesine neden olmuştur. Örneğin, aylık toplam 100 TL geliri olan bir aile ya da birey zorunlu harcamalar için gelirinin tamamını harcadığında yüzde 10 harcama vergisi ödemiş olacak ve toplam gelirinin 10 TL'si vergiye gidecektir. Yani yüzde 10 vergi ödemiş olacaktır. Aylık toplam geliri 1000 TL olan birey ise zorunlu harcamaları 100 TL olduğunda yüzde 10'dan 10 TL harcama vergisi ödediğinde toplam gelirinden ödediği vergi yüzde 1 olacaktır. Sonuç olarak vergi adaleti açısından dolaylı vergilerde verginin aynı olması sonucu ödeme gücü arttıkça vergi oranı da düşmektedir. Bu durum vergi terminolojisinde tersine artan oranlılık kavramı ile ifade edilmektedir¹²⁸.

Adalet, üzerinde ortak bir tanım yapılamayan sübjektif bir kavramdır. Vergi adaleti ise yaşayan bireyler arasında her alanda adaleti sağlamaya çalışan sosyal adaletin bir parçasıdır¹²⁹. Adalet, verginin amacı veya kendi dışındaki bir hedef değil, verginin unsuru ya da unsurlarından biridir. Verginin adil olması ise herkesin vergi verme gücüyle orantılı olması demektir¹³⁰. Bu düşünceler bakımından yanlış bir vergi sistemi ile kayıt dışılık ve yasa dışılık artacaktır. Hangi açıdan bakılırsa

¹²⁸ Metin Erdem, Doğan Şenyüz, İsmail Tatlıoğlu, **Kamu Maliyesi**. Ekin Yayınları, 3. Baskı, Bursa 2003, s. 91.

¹²⁹ Gıyaseddin Akdeniz, **Vergi Hukuku**. İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1972, İstanbul, s. 18.

¹³⁰ Memduh Yaşa, **Modern Sosyal Siyasetin Bir Vasıtası Olarak Vergi**, Sosyal Siyaset Konferansları, 8. Kitap, 1956, İstanbul, ss. 46–47.

bakılsın kayıt dışı ekonomiyi yasalar açıkça özendirmez. Bu nedenle, kayıt dışılık yasadışı olmayı getirir ve gerektirir¹³¹.

Gelirde adaleti sağlayabilmenin temel ayaklarından birisi vergide adaletin sağlanmasıdır. Vergi adaleti yoksa gelir adaleti de yok demektir. Vergide adaleti sağladığımızda süreç içerisinde gelir paylaşımında da adaleti sağlayabilir, gelir dilimleri arasındaki yüksek farkları azaltabilirsiniz.

Tablo 6: Türkiye’de Kaynakta Tevkifat Yoluyla Alınan Vergilerin Toplam Gelir Vergisi İçerisindeki Oranı (1987–2011)

Yıllar	(%)
1987	61.8
1988	71.3
1989	77.5
1990	84.0
1991	86.0
1992	84.0
1993	85.9
1994	84.4
1995	84.2
1996	85.0
1997	88.3
1998	72.4
1999	80.6
2000	91.2
2001	93.7
2002	91.0
2003	90.1
2004	89.6
2005	91.0
2006	94.8
2007	95.4
2008	95.3
2009	95.0
2010	95.1
2011	94.7

Kaynak: Vergi İstatistikleri Yıllığı (1982–1991), 1923–1991 Temel Bütçe Gelirleri İstatistikleri, Gelirler Genel Müdürlüğü, 1992, s. 61–65 ve gelir idaresi başkanlığından elde edilen verilere dayanarak hazırlanmıştır.2006-2011 yılları aşağıdaki Maliye Bakanlığı Veb Sitesi, Tablo.48’den hesaplanarak oluşturulmuştur.

http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG1.htm),(10.05.2012)

¹³¹ Kemal Kılıçdaroğlu, **Kayıt Dışı Ekonomi ve Bürokrasinin Yeniden Yapılanma Gereği**. TÜRMOB Yayınları, 1997, Ankara, s. 48.

Tablo 6.'da yer alan oranlar Türkiye'de kaynakta tevkifat yoluyla elde edilen gelirin, toplam gelir vergisi içerisindeki oranının ağırlığını 1987–2011 dönemi süresince yükseldiğini göstermektedir. Söz konusu oran 1987 yılında yüzde 61,8 iken, 1992 ve 1998 yıllarındaki küçük gerilemeler hariç olmak üzere giderek artan bir grafik izlemiştir. Özellikle 2000 yılından sonra gelir vergisi hâsılatının ortalama olarak yaklaşık yüzde 93,3'ü kaynakta kesinti yoluyla elde edilmiş olup, 2011 yılında bu oran %94,7'ye yükselmiştir. Kaynakta tevkifat yoluyla elde edilen hâsılatın büyük bir bölümü ise ücret ve ücret sayılan ödemelerden sağlanmıştır. Kaynakta tevkifat yoluyla elde edilen hâsılatın 1987 yılında yüzde 35'i, 1988 yılında yüzde 45,2'si, 1989 yılında yüzde 50,8'i, 1990 yılında yüzde 55'i ve 1991 yılında yüzde 56,3'ü ücret ve ücret sayılan ödemelerden elde edilmiştir¹³².

Bu verilerden anlaşıldığı üzere, ücretliler üzerindeki gelir vergisi yükü ne vergi adaleti ne de sosyal adalet ilkesine sığacak biçimde günümüze kadar ağırlaşarak gelmiştir. Gelir vergisi hâsılatı neredeyse tamamen ücret ve ücret benzeri gelirlere elde edilmekte, diğer gelir ve kazanç gruplarından, beyan ettikleri kadar neredeyse zekât benzeri vergi alınmaktadır. Oysa hukuk devleti kavramının ögesi olarak genel ve eşit vergilendirme ilkesi vergilerin, vatandaşlar arasında din, dil, ırk, cinsiyet ve siyasal düşünce ayrımı yapılmadan konulmasının ve alınmasını gerektirir. Bu ilke, geniş anlamda kanun önünde eşitlik ilkesinin, vergi hukukundaki yansımasıdır.

Devletin demokratik, sosyal ve hukuk devleti özellikleri bir bütün halinde birbirlerini tamamlamaktadır. Demokratik sosyal hukuk devletinde vergilendirmeye ilişkin temel kurallar anayasada yer almaktadır. Demokrasi kavramı, vergilerin ana öğelerinin halk temsilcilerinden oluşan parlamentolar tarafından yasama süresi içerisinde belirlenmesini gerektirir. Hukuk devleti ilkesi kişilere ve devlete karşı hukuki güvence sağlamaktadır. Buna göre devlet, vergi kanunları ile temel hak ve özgürlükleri zedelememe yükümlülüğü altındadır. Sosyal devlet ilkesi ise devlete bir kısım olumlu ödevler yükleyerek kişilere ekonomik ve sosyal güvence sağlamaktadır. Bununla beraber, sosyal devletin sosyal adalet hedefi ile planlı kalkınma hedefi, vergilendirme açısından değişik yöndeki önlemleri gerektirdiği için bu konuda duyarlı olunarak bir dengenin gözetilmesi gerekmektedir.

¹³² Maliye Bakanlığı, **Vergi İstatistikleri Yıllığı (1982–1991) 1923–1991 Temel Bütçe İstatistikleri**. Gelirler Genel Müdürlüğü, Ankara, 1992, s. 60.

Tablo 7: Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Hacmi (1980–2004) (%)

Yıllar	Kayıt dışı Ekonominin Kayıtlı Ekonomiye Oranla Hacmi	Kayıt dışı Ekonominin Toplam Ekonomi İçindeki Hacmi
1980	34,5	25,6
1981	43,6	30,3
1982	60,4	37,6
1983	25,1	20,0
1984	72,5	42,0
1985	82,2	45,1
1986	52,4	34,3
1987	52,5	34,4
1988	76,3	43,2
1989	85,9	46,2
1990	94,2	48,5
1991	108,3	51,9
1992	114,8	53,4
1993	124,7	54,4
1994	143,3	58,8
1995	174,4	63,5
1996	107,8	51,8
1997	120,0	54,5
1998	160,6	61,6
1999	144,4	59,0
2000	178,1	64,0
2001	134,1	57,2
2002	145,0	59,1
2003	117,9	54,1
2004	107,3	51,7

Kaynak: Gülay Akgül Yılmaz, Kayıt Dışı Ekonomi ve Çözüm Yolları. İSMMO Yayın No: 54, İstanbul, 2006, s. 146.

Tablo 7.’de kayıt dışı ekonominin kayıtlı ekonomiye oranla hacmine ilişkin bulgular yer almaktadır. Buna göre, Türkiye’de kayıt dışı ekonomi, kayıtlı faaliyetlere oranla artan bir seyir izlemektedir. Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin, kayıtlı ve kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin tümü içindeki oranı, 1980 yılında yüzde 25,6 iken, 1990 yılında yüzde 48,5’e, 2000 yılında ise yüzde 64’e kadar yükselmiştir. 2000 yılı sonrası gerilemeye başlamış olmasına rağmen, 2004 yılında ekonominin yarısından biraz fazlasının hala kayıt dışı olduğu görülmektedir. Bu durum 2004 yılı itibariyle, Türkiye’de ekonomik faaliyetlerden elde edilen gelirlerin yüzde 51,7’sinin vergileme ve devletin artan oranlı gelir vergisi ile geliri yeniden dağıtma mekanizmasının dışında kaldığını göstermektedir. Başka bir deyişle, başta gelir

vergi bakımından yükün ekonomide elde edilen gelirlerin yüzde 48,3'lük kısmı üzerinde olduğu, kısaca vergi yükü dağılımında ciddi derecede adaletsizlik olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye'de 2005 yılı kazançları ile ilgili yapılan vergi incelemelerinde matrahın yüzde 54,2 oranında eksik beyan edildiği ortaya konulmuştur. İstanbul Sanayi Odası tarafından yapılan bu inceleme, ekonomik faaliyetlerin yarısından azının beyan edilerek, diğer tarafının vergilendirilmediğini göstermektedir.

Vergi kaçakçılığı ve kayıt dışı ekonominin boyutları bu durumda iken, İstanbul Sanayi Odası tarafından mükelleflerin vergi kaçırma nedenlerini belirlemek üzere yapılan anket çalışmasında, vergi kaçırmanın en önemli nedeninin “vergi yükünün adil dağılmadığına dair inanç” olduğu tespit edilmiştir¹³³. Ankete katılanların yüzde 94'ü bu gerekçeyi göstermiştir. Manisa ilinde yapılan başka bir ankette ise mükellefler, vergi kaçakçılığını önlemek için “adil bir vergi sistemi” önermişlerdir¹³⁴. Bu araştırmalar, Türkiye'de vergilemede eşitlik ve adalet ile ilgili olumsuz yargıların, mükelleflerin vergiye uyumsuzluklarının gerekçelerinin açıklanması bakımından önem taşımaktadır.

¹³³ Duran Bülbül, Hülya Karadeniz, “**Vergi ve Sigorta Primi Aflarının Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Etkisi,**” 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları, Ankara, 10–14 Mayıs 2004, s. 810.

¹³⁴ Hasan Hüseyin Bayraklı, Naci Tolga Saruç, İsa Sağırbaş, “**Vergi Kaçırma Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi ve Kaçakların Önlenmesi**” Anket Çalışmasının Bulguları, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları, Ankara, 10–14 Mayıs 2004, s. 217.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE ARTAN ORANLI GELİR VERGİSİNİN GELİR DAĞILIMINA ETKİLERİ

Vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkisi, kişiler ve toplumsal sınıflar arasında bir taraftan vergi yükünün adaletli bir şekilde dağılmasına, diğer taraftan da gelir dağılımında adaleti sağlayıcı niteliklere sahip olmasına bağlıdır. Bu bağlamda, Türkiye’de artan oranlı gelir vergisinin gelir dağılımına etkileri kişisel, fonksiyonel ve bölgelerarası gelir dağılımı açısından ele alınacaktır.

I. TÜRKİYE’DE KİŞİSEL GELİR DAĞILIMI

1923 yılında Türkiye’de kişi başına düşen ulusal gelir 45 ABD doları, sermaye birikimi ise sıfıra yakındı. 1923–1929 yılları arasındaki dönem devlet eliyle özel sermaye birikimi sağlama çabalarıyla geçmiştir. Bu dönemde bir miktar sermaye birikimi sağlanmakla birlikte, Atatürk’ün amaçladığı düzeyde sanayileşme sağlanamamıştır.

1929–1932 yılları arasında “özel sektöre dayalı ithal ikameci dönem”de ödemeler dengesi sorununun ve 1929 yılında tüm dünyayı saran ve sarsan büyük bunalımın yaşanmasının etkisiyle, yeterli başarı sağlanamayan liberal politikalar yerine, korumacı politikalar benimsenmiştir. Bu dönem yatırım yapan sanayiciler için bir fırsat dönemi olmuştur. Sermayedarlar bu dönemi çok iyi değerlendirip, sermaye birikimleri açısından önemli büyüme hızları gerçekleştirmişlerdir. “Devletçi ithal ikameci dönem” olarak adlandıracağımız 1932–1939 yılları arasında devlet işletmelerinin öncülüğünde yeni bir sanayileşme hareketine girişilmiştir. Bu dönemde dış ticarete koruma önlemleri artırılmış ve korumanın sağladığı “himaye rantının” daha çok devlete kaldığı düzenlemelere yer verilmiştir. Bu elde edilecek rantla devlet sanayileşmenin gereksinmelerini karşılayacak, ayrıca küçük çiftçi, esnaf ve sanatkârların büyük tüccar ve tefeciler tarafından istismarını önlemeye çalışacaktır. Ayrıca bu dönemde ilk kez beş yıllık sanayileşme planı yapılarak ithal ikameci

stratejinin öncülüğünü yapacak sanayi sektörünün, yatırım programları devlet tarafından belirlenmiştir¹³⁵.

1923–1938 dönemi Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en yüksek büyüme hızlarının yakalandığı, ekonomik anlamda çok başarılı olduğu yıllar olarak kabul görmektedir. 1945 sonrası ithal ikameci dönem ise, yıllardan beri izlenen devlet eli ve desteğiyle özel sermaye birikimini hızlandırma politikasının somut sonuçlarının gözlemlendiği yıllardır. Türkiye'nin merkezi program ve denetimlerle geliştirdiği ve uluslararası yeni iş bölümüne uygun olan yoğun olarak tüketim malları üreten sanayilerin kurulduğu bir dönemdir¹³⁶. Bu yıllara kadar Türkiye ve dünya ekonomileri için önceliğin ekonomik büyüme olduğu, sosyal devlet ve adil gelir dağılımı politikalarının ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında dile getirilmeye başlandığı söylenebilir.

1963–67 dönemini kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde gelir dağılımında adaletin sağlanması ve vergiler aracılığıyla kalkınmanın getireceği yükün daha eşit dağıtılması hedeflenmiştir. Sosyal adalet ilkesine vurgu yapan kalkınma planının amaçlarının, gelir dağılımını sosyal adalet ilkelerine göre dağıtmak, bölgesel dengesizlikleri gidermek, dağılımdaki adaletsizlikleri gidermek, sosyal güvenliği ve fırsat eşitliğini sağlamak olduğu açıklanmıştır¹³⁷.

1968–1972 yılları arasındaki İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ise, sanayileşmenin lokomotif sektör olması ve kentleşmenin desteklenmesi gibi konular ön plana çıkmaktadır. Bu dönemde köyden kente doğru hızlanan göç, kentlerde ucuz işgücü ile tüketici gruplarının oluşmasına neden olmuştur. İthal ikameci politikalar için iç talebin canlandırılması önem taşımaktadır. Planda gelir dağılımına etkileri açısından öne taşıyan sosyal güvenlik ile aile planlaması ve sosyal hizmetler gibi alanlara da değinilmiştir¹³⁸.

1973–1977 yıllarını kapsayan planın uzun dönemli gelişme stratejisinde sorunun çözümü belirli amaçlara belirli sürelerde ulaşılmasına bağlanmaktadır. Buradaki amaç Avrupa Ekonomik Topluluğu (bugünkü adıyla Avrupa Birliği) ile 1970 yılında imzalanan katma protokoldür. Protokol Türkiye'nin 1995'e kadar AB ile gümrük birliğinin gerçekleşmesini öngörmektedir. Bu plan döneminde 22 yıllık

¹³⁵ Mustafa Sönmez, **İşte Eseriniz, 100 Göstergede Kuruluştan Çöküşe Türkiye Ekonomisi**. İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 117–130.

¹³⁶ Sönmez, ss. 137-140.

¹³⁷ DPT, **Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**. Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 1968, ss.35-47

¹³⁸ DPT, **İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**. Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 1973, ss.99-105

bir projeksiyonla hedeflenen gelir düzeyine ulaşmak ve ekonomik yapıdaki dönüşümü sağlamak için ekonominin tümünün ve ana sektörlerinin potansiyel büyüme hızları değil, gerekli olan büyüme hızları hedef olarak tespit edilmiştir¹³⁹.

1979–1983 dönemi kalkınma planının, gelir dağılımı açısından en büyük özelliği gelir dağılımı ile ilgili düzenleyici amaçlar öngörmesidir. Ekonomik büyümenin eşitlikçi bir gelir dağılımı ile birlikte sağlanması amaçlanmaktadır. Bu amaçla köye ve köylüye yönelik politikalar ön plana çıkmakta, tarımsal kredi kooperatifleri gibi kooperatifçilik ve halk girişimciliği özendirilmektedir. Bu politikalarla bir taraftan kırsal kesimin ekonomik etkinliğe kavuşarak pazara açılmasının sağlanması, diğer taraftan da sanayi mülkiyetinin yaygınlaştırılmasının, uzun dönemde gelir dağılımındaki adaletsizliği gidermeye yönelik önlemlerle aşılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır¹⁴⁰.

Türkiye’de farklı tarihlerde, çeşitli kurumlar tarafından yapılmış gelir dağılımı araştırmaları, çeşitli yönleriyle birbirinden farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar araştırmanın kapsadığı alan, örnekleme yöntemi ve örnek sayısı olarak ve gösterilebilir. Bu tarz söylem ayrımlarına rağmen, bu araştırmalardan elde edilen veriler kabaca dahi olsa gelir dağılımının nasıl bir seyir izlediğini göstermesi açısından önemlidir¹⁴¹.

Türkiye’de gelir dağılımına yönelik ilk Hanehalkı Gelir ve Tüketim Anketi 1933 yılında Ticaret Bakanlığı Konjonktür Dairesi tarafından Ankara ve İstanbul illeri için düzenlenmiş ve memurlar ile işçilerin ailelerini kapsamıştır. Bu anketi daha sonra 1938 yılında 20 ili kapsayan bir başka anket izlemiştir, 1953 yılında daha geniş ve bilimsel bir Hanehalkı Gelir Gider Anketi yapılmıştır. Eva Hirc’in Colmbiya Üniversitesi’ne sunduğu doktora tezinde Türkiye’de tarımsal gelirlerin 1951–1953 yılları arasında dağılımı araştırılmıştır. Tarım kesimine yönelik bu kısmi çalışmadan sonra, 1960’lı yıllarda hazırlanan Enos Raporu da gelir dağılımı ile ilgili olarak yapılan bir diğer önemli çalışmadır¹⁴².

Profesör Enos’un Devlet Planlama Teşkilatı davetlisi olarak Amerika’dan gelerek hazırladığı 1962 yılının durumunu yansıtan raporunda, çeşitli grupların elde ettikleri gelirler ve bunların vergilendirilme oranları yer almıştır. Raporda ekonomik

¹³⁹ Yakup Kepenek, **Türkiye Ekonomisi**. 9. Basım, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1997, s. 138.

¹⁴⁰ Kepenek, s. 141.

¹⁴¹ Güçlü, Bilen, s. 160.

¹⁴² Rıdvan Karluk, **Türkiye Ekonomisi**. 7. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 66.

ve sosyal gruplar arasında gelir ve vergilendirme oranları bakımından önemli farklar olduğu ortaya konulmuştur. Açıkça belli olmamakla birlikte, işgücü ve gelir dikkate alındığında tarım kesimindeki gelirlerin öteki kesimlere göre çarpıcı biçimde düşük olduğu tespit edilmiştir¹⁴³.

Türkiye’de gelir dağılımı ile ilgili olguyu ciddi bir biçimde gündeme getiren Nejat Bengül olmuştur. Bengül’ün 1957 yılında Standford Üniversitesindeki Gelir Dağılımı Araştırması İçin Öneriler isimli çalışması önemli bir araştırma olarak literatüre geçmiş ve bu çalışmayla Türkiye’de gelir dağılımı çalışmalarının metodik yaklaşımını şekillendirmek istemiştir¹⁴⁴. Alparslan Işıklı’nın 1955–1956 yılları için sigortalı işçi ücretleriyle ilgili çalışması, Tuncer Bulutay’ın 1950–1962 yılları için ulusal gelirin maaşlar, ücretler, tarım kesimleri ve kar ayırımına dayanan tahmin çalışması ve Uğur Korum’un 1960–1965 yılları arası gelir dağılımının seyrini tespiti yönelik çalışmaları Türkiye çapında araştırmalar olmayıp gelir dağılımı verilerinin kısmi analizine yöneliktir¹⁴⁵.

TÜİK gelir hesapları şubesince gelir yöntemiyle hesaplanmış olan Türkiye’de 1998-2010 yılları arasında kişi başına GSYH’yı gösteren tablo son yıllardaki gelir dağılımını ve ne yönde geliştiğini ortaya koymaktadır.

¹⁴³ Kepenek, s. 139.

¹⁴⁴ Karluk, s. 66.

¹⁴⁵ İsmail Karaman, **Gelir Dağılımı ve Türkiye’de Yapılan Gelir Dağılımı Çalışmaları 1959-1986**. DPT Yayınları, No: 2076, Ankara, 1987, s. 18.

Tablo 8: Türkiye’de Kişi Başına Gayrı Safi Yurtiçi Hasıla (1998-2011) (Tablo düzenlenirken 1998 fiyatları esas alınmıştır.)

Yıllar	Yıl Ortası Nüfus	TL	Gelişme Hızı	Amerikan Doları	Gelişme Hızı	TL	Gelişme Hızı
1998	62 464	1 124	-	4 338	-	1 124	-
1999	63 464	1 651	46,9	3 907	-9,9	1 071	-4,7
2000	64 252	2 594	57,1	4 130	5,7	1 127	5,3
2001	65 133	3 668	42,2	3 021	-26,9	1 049	-7,0
2002	66 008	5 310	44,0	3 492	15,6	1 099	4,8
2003	66 873	6 801	28,1	4 559	30,6	1 142	3,9
2004	66 723	8 255	21,4	5 764	26,4	1 233	8,0
2005	68 566	9 464	14,7	7 022	21,8	1 320	7,1
2006	69 395	10 929	15,5	7 586	8,0	1 394	5,6
2007	70 215	12 009	9,9	9 240	21,8	1 442	3,4
2008	71 950	13 370	11,3	10 438	13,0	1 434	-0,6
2009	72 050	13 221	-1,1	8 559	-18,0	1 346	-6,1
2010	73 003	15 119	14,4	10 067	17,6	1 448	7,6
2011	73 797	16 159	6,9	10 624	5,5	1 475	1,9

Kaynak: TÜİK İstatistik Göstergeler 1923-2011, Tablo. 20.3, s. 651,(<http://www.tuik.gov.tr>), (18.04.2012)

Türkiye’de gelir dağılımının genel görünümünü yapılmış olan değişik istatistiksel araştırmaları irdeleyerek ortaya koyarsak, devletin gelir dağılımına ne kadar ve hangi yönde müdahale ettiğini daha net anlayabiliriz. Türkiye’de gelir dağılımının öteden beri adaletsiz olduğu ve yıllar içerisinde aynı yönde ilerlediği, bu günkü adıyla TÜİK tarafından değişik yıllarda yapılmış olan gelir dağılımı çalışmalarının yer aldığı Tablo 8.’e bakıldığında açıkça görülecektir.

Türkiye’de 1998-2011 yılları arasında kişi başına düşen gelir dağılımına baktığımızda Tablo 8.’de görüldüğü üzere 1998 yılında 1124 TL’dir. 1999 yılında yüzde 46,9, 2000 yılında yüzde 57,1, 2001 yılında yüzde 42,2, 2002 yılında ise yüzde 44,0 yükselerek 5310 TL olduğunu görüyoruz. 2003 yılından itibaren daha düşük yüzdelerle artışını sürdürmüş, 2011 yılına gelindiğinde 16 159 TL’ye ulaşmıştır. Amerikan Dolar’ı bazlı incelediğimizde ise Türkiye’de kişi başına ulusal gelir 1998 yılında 4 338 Amerikan Doları ile başlayan seyri, 2011 yılında 10 624 Amerikan Doları ile son bulmuştur. Türkiye’de kişi başına gelir artışı cari fiyatlara göre hesaplanmış enflasyon ve kur artışlarından arındırılmamış rakamlardan oluşmaktadır.

1998 fiyatlarına göre kişi başına gelire baktığımızda 1998 yılında 1 124 TL olan kişi başına gelir, 1999 yılında yüzde 4,7 düşerek 1 071 TL, dolar bazında da 4 338 dolardan yüzde 9,9 azalarak 3 907 dolara gerilemiştir. 2001 yılında krizinde etkisiyle 2000 yılına göre yüzde 7 azalarak 1 049 TL'ye dolar bazında ise yüzde 26,9 azalarak 3 021 dolara gerilemiştir. 2008 yılına kadar artışını sürdüren kişi başına gelir, 2008 yılındaki dünya ekonomik krizinin de etkisiyle bir önceki yıla göre 2009 yılında yüzde 6,1 düşerek 1 346 TL, dolar bazında ise yüzde 18,0 gerileyerek 8559 dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'de kişi başına ulusal gelir 2011 yılı itibarıyla 10 624 Amerikan dolar'ı olarak gerçekleşirken, TL bazında 1 475 lira olmuştur. 1998- 2011 arası dolar bazında yüzde 245 artarak 4338 dolardan 10624 dolara yükselmiş, 1998 yılı fiyatlarıyla TL bazında ise yine aynı yıllar arasında sadece yüzde 31 artarak 1 475 lira olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'de gelir dağılımı adil olmadığı gibi, kişi başına düşen gelirden de dünyaya göre oldukça arka sıralardadır.

2005 yılında UNDP'nin yayınladığı bir araştırma raporuna göre dünyanın en zengin ülkelerinde satın alma gücü paritesine göre kişi başına ulusal gelir 23.000 dolardır. Gelirin gelişmişlik düzeyi yüksek ülkelerde daha adil dağıldığı, bunlar içerisinde Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık gelir dağılımının en bozuk olduğu ülkeler olarak görünmektedir. Ancak bu ülkelerde yoksulluk sınırı altında yaşayanların sayısının düşük olması ve sosyal hizmetlere erişimin görece kolay olması nedeniyle gelir dağılımındaki adaletsizlik daha az rahatsız edici bulunmaktadır¹⁴⁶. Bu açıdan bakıldığında Türkiye'de gelir dağılımının adaletsiz olduğunun bir başka göstergesi de yüksek yoksulluk oranlarıdır. Dünya Bankasının 2003 yılında yayınladığı bir rapora göre Türkiye'de kent nüfusunun yüzde 17,2'lik kısmı gıda ihtiyaçlarını dahi karşılayamayacak kadar yoksuldur¹⁴⁷. Yine Dünya Bankasının 2005 yılında hazırladığı bir rapor, Türkiye'deki nüfusun yüzde 20'lik bölümünün günlük 2.15 dolar olarak belirlenen yoksulluk sınırının altında yaşadığını ortaya koymaktadır¹⁴⁸. Aynı rapora göre günlük 4.30 dolar olarak belirlenen yoksulluğa karşı kırılma düzeyinde yer alan nüfusun oranı yüzde 58'dir¹⁴⁹.

¹⁴⁶ Ali Emin Uzun, **Türkiye'de Gelir Vergisi ve Gelir Dağılımı**. İstanbul Üniversitesi SBE. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2007, s.124

¹⁴⁷ Uzun , s. 124

¹⁴⁸ Uzun , s. 124

¹⁴⁹ Uzun , s. 124

Tablo 9: Türkiye’de Hanehalkı Gelirlerinin Gelir Gruplarına Göre Dağılımı (1966-2009)

Hanehalkı Yüzdeleri	1966	1968	1973	1973 1974	1978 1979	1986	1987	1994	2002	2004	2005	2006	2007	2008	2009
En Düşük % 20	4,5	3	3,5	3,5	6,3	3,9	5,2	4,9	5,3	6	6,5	5,8	6,4	6,4	6,2
İkinci % 20	8,5	7	8	11,1	12,0	8,4	9,6	8,6	9,8	10,7	11,1	10,5	10,9	10,9	10,7
Üçüncü % 20	11,5	10	12,5	14,4	13,0	12,6	14,1	12,6	14,0	15,2	15,8	15,2	15,4	15,4	15,3
Dördüncü % 20	18,5	20	19,5	18,7	21,0	19,2	21,2	19,0	20,8	21,9	22,6	22,1	21,8	22,0	21,9
En Yüksek % 20	57	60	56,5	52,2	47	55,9	49,9	54,9	50,1	46,2	44,4	46,5	45,5	45,3	46,0

Kaynak: Süleyman Özmucur; Türkiye’de Gelir Dağılımı Vergi Yükü ve Ekonomik Göstergeler. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 582, İstanbul, 1995, s. 33, (<http://www.die.gov.tr>) 2005-2011 TÜİK Gelir Dağılımı Yıllıklarından derlenmiştir. (<http://www.tuik.gov.tr>),(28.04.2012)

1966 yılında en üst gelir dilimi olan beşinci yüzde 20’de bulunan nüfus, gelirin yüzde 57’sini elde ederken, nüfusun diğer yüzde 80’lik kısmı gelirin yüzde 43’ünü paylaşmıştır. Yine nüfusun yüzde 40’ı gelirin yüzde 75,5’ini paylaşırken, ilk ve ikinci yüzde 20’lik dilimlerde yer alan yüzde 40’ın payı ise sadece yüzde 13 olmuştur.

Türkiye’de gelir dağılımı, ülkenin ekonomik ve sosyal alanlarda yaşadığı farklı dönemlere göre de farklı düzeylerde şekillenmiştir. 1960’lardan sonra birçok Türk işçisinin başta Almanya olmak üzere çeşitli Avrupa ülkelerinde çalışması, gelir dağılımının daha da bozulmasını önlemiştir¹⁵⁰.

Ayrıca Tablo 9. incelendiğinde zaman içinde gelir gruplarının nasıl değiştikleri rahatça izlenebilmektedir. Buna göre, en düşük yüzde 20’lik gelir grubunun aldığı pay, en yüksek yüzde 20’lik grubun aldığı payın yanında çok düşük kalmaktadır. Birinci ve beşinci yüzde 20’lik gelir grupları arasındaki farkın en yakın olduğu 1978–1979 ve 2004 yıllarında bile beşinci yüzde 20’lik grubun gelirden aldığı pay, birinci yüzde 20’lik grubun yaklaşık sekiz katına ulaşmakta olup, gelir dağılımının daha bozuk olduğu yıllarda ise fark 20 katına kadar ulaşabilmektedir. Bu göstergeler Türkiye’de gelir dağılımının adaletten çok uzak olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

¹⁵⁰ Zeyyat Hatipoğlu, **Gelişme ve Türkiye İktisadı**. Beta Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 398.

Türkiye’de iç ve dış ticaret hadlerinde tarımın sanayi karşısında gerilemesi, tarımla uğraşan kesimlerin gelirlerini de azaltmış ve gelir dağılımı ücretliler gibi bu kesimin de aleyhine değişmiştir¹⁵¹. Bu gelişmeler sonucu Tablo 9’da görüldüğü gibi 1980’den, 2000 yılına kadar olan 20 yılda gelir dağılımı bozulmuş ve 2000 yılına geldiğinde nüfusun yüzde 20’sinin toplam gelirden aldığı pay yüzde 54,9’a yükselirken, ilk ve ikinci dilimde yer alan yüzde 40’ın payı ise yüzde 13,5 olmuştur. Toplam gelirin yüzde 73,9’unu nüfusun yüzde 40’ı paylaşırken, yüzde 26,1’ini nüfusun yüzde 60’ı paylaşmıştır.

Tablo 9’da 2000 yılı sonrasında gelir dağılımında önceki döneme oranla bir iyileşme olmuş gibi görünse de 2004 yılında nüfusun en üst geliri elde eden yüzde 20’si, gelirin yüzde 46,2’sini paylaşırken, ilk ve ikinci yüzde 20’de bulunanların payı yüzde 16,7 olmuştur. Nüfusun yüzde 40’ı gelirin yüzde 68,1’ini paylaşırken, nüfusun geri kalan yüzde 60’ı ise gelirin sadece yüzde 31,9’unu paylaşmıştır. 2004-2009 yılları arası gelir dağılımında çok büyük değişiklikler olmayıp, gelir gruplarının gelirlerinde yıllar itibarıyla yüzde 0,1 ile yüzde 0,5 arası artış ve düşüşler gerçekleştiği görülmektedir. Sadece en yüksek gelir grubunun gelirlerinde ortalama yüzde 1 düşüş göze çarpmaktadır.

Türkiye’de ülke genelinde gelir dağılımını inceleyen TÜİK’in 2004 yılı Hanehalkı Bütçe Anketi Gelir Dağılımı Araştırması ile DİE araştırmaları karşılaştırıldığında da gelir dağılımındaki adaletsizlik açıkça görülmektedir. Tablo 10.’da yıllara göre Türkiye’de hanehalkı gelirleri kırsal-kent farklılıklarını da kapsayarak karşılaştırıldığında, yüzde 20’lik dilimler arası gelir dağılımındaki bozukluğun ne kadar olumsuz seyrettiğini göstermektedir.

¹⁵¹ Güçlü, Bilin, s. 167.

Tablo 10: Türkiye’de Hanehalkı Gelirlerinin Gelir Gruplarına Göre Dağılımı (1987-2011)(%)

	TÜRKİYE					KENT					KIR				
Hane Halkı Gelir Grup.	1. %20	2. %20	3. %20	4. %20	5. %20.	1. %20	2. %20	3. %20	4. %20	5. %20.	1. %20	2. %20	3. %20	4. %20	5. %20
Yıllar															
1987	5,2	9,6	14,1	21,2	49,9	5,4	9,3	13,6	20,7	50,9	5,2	10,0	15,0	22,0	47,8
1994	4,9	8,6	12,6	19,0	54,9	4,8	8,2	11,9	17,9	57,2	5,6	10,1	14,8	21,8	47,7
2002	5,3	9,8	14,0	20,8	50,1	5,5	9,7	13,9	20,5	50,4	5,2	10,3	14,7	21,7	48,8
2004	6,0	10,7	15,2	21,9	46,2	6,4	10,8	15,2	21,7	46,1	6,3	11,2	15,8	22,7	43,9
2005	6,1	11,1	15,8	22,6	44,4	6,4	11,5	16,0	22,6	43,5	6,1	11,3	15,9	22,6	44,2
2006	5,8	10,5	15,2	22,1	46,5	6,2	10,7	15,3	22,0	45,8	5,8	10,6	15,3	22,3	46,2
2007	6,4	10,9	15,4	21,8	45,5	6,9	11,2	15,5	21,6	44,8	6,6	11,1	15,9	22,3	44,1
2008	6,4	10,9	15,4	22,0	45,3	6,7	11,1	15,5	21,9	44,8	6,7	11,3	15,7	22,1	44,2
2009	6,2	10,7	15,3	21,9	46,0	6,6	10,9	15,4	21,7	45,5	6,6	11,5	16,0	22,6	43,3
2010	5,8	10,6	15,3	21,9	46,4	6,9	11,4	15,7	21,6	44,3	6,8	11,5	16,0	22,4	43,3
2011	5,8	10,6	15,2	21,7	46,7	6,8	11,1	15,5	21,8	44,8	6,6	11,3	15,9	22,4	43,8

Kaynak: 2004 Hanehalkı Bütçe Anketi Dağılımı Sonuçları, TÜİK Haber Bülteni, Sayı: 37, 27.02.2006, (<http://www.tuik.gov.tr> 17.04.2004), 87–94–02 Tablo–8 2004-2011 Yılları TÜİK Gelir Dağılımı Yıllıklarından derlenmiştir. (<http://www.tuik.gov.tr>),(05.05.2012)

Hanehalkı gelirlerinin yüzde 20'lik dilimlere göre dağılımına baktığımızda, 2004 yılı itibariyle en düşük gelirli yüzde 20'lik kesimin gelirinin, en yüksek gelirli yüzde 20'lik kesimin gelirinin yaklaşık olarak sekizde biri civarında olduğu ortaya çıkmaktadır. Toplam gelirin yüzde 46,2'si, yani neredeyse yarısı toplam nüfusun yüzde 20'si tarafından elde edilmektedir. Bu açıdan bakıldığında gelir dağılımında yine ciddi bir bozukluk görülmektedir. Son yıl verilerine baktığımızda ise 1987 yılına oranla 2004'de gelir dağılımında, en düşük gelire sahip yüzde 20'lik nüfusun payı yüzde 5,2'den yüzde 6'ya, kentsel alanda yüzde 5,4'ten yüzde 6,4'e, kırsal alanda yüzde 5,2'den yüzde 6,3'e çıkmıştır. En yüksek gelire sahip yüzde 20'lik nüfusun gelirdeki payının ise yüzde 49,9'dan yüzde 46,2'ye, kentsel alanda yüzde 50,9'dan yüzde 46,1'e, kırsal alanda yüzde 47,8'den yüzde 43,9'a düşmüş olduğu görülmektedir. 2004-2011 yılları arasında Türkiye geneli en düşük gelirli yüzde 20'lik grubun gelirlerinde yüzde 0,2'lik azalma, ikinci grubun gelirlerinde yüzde 01'lik azalma, üçüncü grup gelirlerinde değişiklik olmadığı, dördüncü grup gelirlerinde yüzde 0,2 düşme, beşinci en yüksek gelir grubu gelirlerinde yüzde 0,5'lik bir artış görülmektedir. 2004-2011 yılları kentsel gelir gruplarına göre gelir dağılımı ise en düşük gelir grubunun gelirlerine yüzde 0,4 artış, ikinci ve üçüncü grup gelirlerinde grup gelirlerinde yüzde 0,3 artış, dördüncü grup gelirlerinde yüzde 0,1 artış, en yüksek gelir grubu gelirlerinde ise yüzde 1,3 gelir düşüşü görülmektedir. Yine aynı yıllar arası kırsal gelir gruplarında en düşük gelir grubunun gelirlerinde yüzde 0,3 lük artış, ikinci ve üçüncü grubun gelirlerinde yüzde 0,1 artış, dördüncü grubun gelirlerinde yüzde 03 gelir kaybı, en yüksek gelir grubu gelirlerinin ise yüzde 0,1 gibi bir gelir kaybı görülmektedir. Bununla birlikte, bu iyileşmenin az, en düşük ve en yüksek gelir grupları arasındaki farkın çok büyük olması nedeniyle adil bir dağılımı yansıtmaktan uzaktır. Türkiye genelinde 2011 yılı gelir dağılımına göre en düşük yüzde 20'lik gelir grubu ile en yüksek gelir elde eden dilim arasındaki farkın sekiz kat olduğu görülmektedir.

II. TÜRKİYE'DE FONKSİYONEL GELİR DAĞILIMI

Ulusal gelirin fonksiyonel dağılımında ücretlerin payının büyüklüğü bir ülkenin gelişmişlik göstergesidir. Ülkenin ulusal gelirinin dağılımında ücretlilerin payı yüzde 70'i aşmış ise, o ülke gelişmiş ve sanayileşmiş bir ülke olarak kabul edilir.

Genellikle gelişmiş ülkelerdeki GSMH'nın dörtte üçü ücretlilere, dörtte biri ise diğer gelir gruplarına ayrılmıştır. Ücretler gelişmiş ekonomilerde ekonomik sistemin bir sigortasıdır. Gelişmekte olan ülkelerde ise fonksiyonel dağılım ücretlilerin aleyhine bir gelişme göstermektedir¹⁵².

1963-1985 ve 1987-2006 arası ücret ve sermayenin ulusal gelirden aldıkları pay oranlarını gösteren günümüze en yakın iki çalışma Tablo 11.'de görülmektedir. Türkiye'de ücret gelirlerinin, sermaye gelirlerine göre ulusal gelirden aldığı pay 1980'li yıllarda da azalarak devam etmiştir.

Tablo 11: Türkiye'de Gelirin Ücret ve Sermaye Arasında Paylaşım Oranları (1963-2006) (%)

Yıllar	Ücret Gelirlerinin Payı	Ücret Dışı Gelirlerin Payı	Ücret Değişim Oranı
1963	21,0	79,0	-
1969	31,0	69,0	11,0
1977	36,8	63,2	5,8
1980	26,5	63,5	-10,3
1987	24,4	75,6	-2,1
1988	25,4	74,6	1,0
1989	28,0	72,0	2,6
1990	31,8	68,2	3,8
1991	37,5	62,5	5,7
1992	37,1	62,9	-0,4
1993	36,3	63,7	-0,8
1994	30,2	69,8	-6,1
1995	26,5	73,5	-3,7
1996	28,6	71,4	2,1
1997	31,1	68,9	2,5
1998	30,6	69,4	-0,5
1999	37,4	62,6	6,8
2000	36,5	63,5	-0,9
2001	36,5	63,5	00
2002	34,5	65,5	-2,0
2003	34,3	65,7	-0,2
2004	34,6	65,4	0,3
2005	35,2	64,8	0,6
2006	34,4	65,6	-0,8

(Gelirler Brüt Rakamlar Üzerinden Hesaplanmıştır.)

Kaynak:1963-1980 yılları arası Süleyman Özmucur, "Türkiye'de Fonksiyonel Gelir Dağılımı 1963, 1985", İktisat Dergisi, Sayı: 258, İstanbul, Mayıs, 1986, s. 13.

1987-2006 yılları arası, İktisat ve Toplum dergisi, Aralık, Sayı:2, s.5 (Tüik 2010b'den yararlanılarak hazırlanan şekil 1'den düzenlenmiştir.)

¹⁵² Mehmet Çiftlikli, **Sosyal Barış Açısından Dünya'da ve Türkiye'de Gelir Dağılımı**. Türkiye Sağlık İşleri Sendikası, Ankara, 1995, s. 9.

1963 yılından önce, ülkemizde fonksiyonel gelir dağılımı hakkında kapsamlı bir araştırmaya rastlanmamaktadır¹⁵³. 1980 öncesi dönemlerde, söz konusu gelir dağılımı açısından değerlendirilecek en iyi araştırma, 1973 Gelir dağılımı araştırmasıdır.

Maaş ve ücretlerin toplam gelir içindeki payı 1963-1969 döneminde yüzde 21'den, yüzde 31'e yükselmiştir. 1970-1976 yıllarında ücretlerin payında önemli bir değişim olmazken, 1977 yılında bu kesimin payı, en yüksek seviyesi olan yüzde 36,8'e ulaşmıştır. Bu tarihten sonra, özellikle fiyatlar genel düzeyinin yükselmesi, sabit sermaye yatırımlarının düşmesi ve ücret artışları üzerindeki baskıların etkisiyle 1980'de yüzde 26,5'e, 1988 yılında yüzde 25,4'e kadar gerilemiştir. 1989 yılı yerel seçimlerinde hezimetle uğrayan hükümet ücretlere hatırı sayılır ölçüde zam yapmasına rağmen uzun yıllar gerileyen ücret gelirleri ancak yüzde 28'e yükselmiştir. 1990 yılında ivme kazanan ücret gelirleri, 1991-1993 yıllarında yüzde 37'ler düzeyine ulaşmışsa da 1994 yılından itibaren düşmeye başlamıştır. 1999-2001 yılları arasında tekrar yüzde 36-37 düzeyine çıkıp, 2002 yılından sonra tekrar gerileyip, yüzde 35 düzeyine inmiştir. Türkiye'de ücret gelirlerinin gelirden aldığı pay Avrupa ortalamasının çok gerisindedir. Ülkelerin gelişme sürecinde, maaş ve ücretlerin toplam faktör gelirleri içindeki payının artması beklenir. Nitekim OECD ülkelerinde bu kesimin gelir içindeki payı yüzde 70'ler düzeyinde bulunmaktadır¹⁵⁴.

Türkiye'de ücret gelirleri ile ücret dışı gelir dağılımının bu şekilde seyretmesinin makro ve mikro ekonomik nedenlerini şu şekilde açıklayabiliriz. Ücret artışlarının yüksek olduğu 1963-1969 döneminde ücretli kesimin toplam gelir içerisindeki payında önemli yükselmeler olmuştur. Bunda başrolü 1963 yılından itibaren uygulanmaya başlanılan toplu iş sözleşmesi sisteminin, ücret gelirlerine uygulanan istisnalar ve artan oranlı tarifede ücretliler lehine yapılan beş puanlık indirimlerin oynadığı söylenebilir. Bu dönemde ücret artışları ile fiyat artışları arasında dengeli bir seyir görülmüştür. Ücretlerdeki artışlar 1977 yılına dek sürerken, 1970 yılında yaşanan devalüasyon 1973 yılından itibaren yükselen petrol fiyatları ve

¹⁵³ Korkut Borotav, "1950-1965 Döneminde Tarım Dışındaki Emekçiler Grupları Açısından Gelir Dağılımındaki Değişimler," **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt: 24, No: 7, Ankara, Mart 1969 ss. 201-230.

¹⁵⁴ Süleyman Özmucur, "Türkiye'de Fonksiyonel Gelir Dağılımı 1963-1985", İktisat Dergisi, Sayı 258, İstanbul, Mayıs 1986, s. 13

dünyada yaşanan konjonktürel gelişmelerin ülkeye yansısıyla ülke içi verimlilikte ve karlılıkta düşüşler başlamıştır¹⁵⁵.

Gerçekten Türkiye 1973–1977 yılları arasında ekonomik koşullarda ciddi bozulmalarla karşı karşıya kalmıştır. Dış ticaret açıkları ve enflasyon ciddi şekilde artış göstermiştir. Petrol fiyatlarındaki artışlar, Kıbrıs sorununun etkileri sonucu artan maliyetler, siyasal ve sosyal istikrarsızlıklar karşısında yetersiz kalan önlemler gelir dağılımına da yansımıştır¹⁵⁶.

Türkiye 1980’de 24 Ocak kararları ile yeni bir sürece girmiş ve yeni bir ekonomi politikası uygulamasına başlanmıştır. Ekonominin serbestleştirilmesi ve dışa açık büyüme modeli ile henüz hazır olmayan ülke içi piyasalar iç ve dış rekabete açılmış, devletin ekonomideki yeri daraltılmış, sermaye kesimine teşvikler uygulanmaya başlanmıştır. Bunun yanında sendikal faaliyetler dondurulmuş, enflasyon artışını azaltmak ve dış satımda diğer ülkelerle rekabet edebilmek adına ücret artışları enflasyonun altında tutulmuş, reel ücretler geriletmiştir. Yine bu dönemde uygulanan bir başka politika olan yüksek faiz politikası ile tasarrufların artırılması ve kullanılabilir fon yaratılması amaçlanmıştır. Ancak faizlerin yüksek olması sonucu sabit sermaye yatırımlarında azalma meydana gelmiş, bu da istihdam olanaklarını azaltmıştır. Nüfus artışı sabit seyretmekle birlikte işsizlik artmış ve faiz geliri elde eden üst gelir grubunun gelirleri büyük oranda yükselmiştir¹⁵⁷.

24 Ocak 1980 sonrası uygulamaya konulan ekonomi politikalarının belirleyici özelliği, ekonomiye ilişkin karar süreçlerinde piyasanın kendi işleyişine göre oluşacak fiyatların, tüm ekonomik işlemlerde belirleyici olmasıdır. Bu yöntemle oluşacak fiyatlar, tüketim, yatırım ve yeniden üretim kararlarını belirleyecek, üreticiler ve tüketiciler davranışlarını fiyatlara göre belirleyecek ve yatırımcılar karlı buldukları yatırımları serbestçe yapabileceklerdir. Fiyatlardaki bu serbestlik sadece ülke içinde değil, uluslararası ticarete de geçerli olmalıdır. Bu anlayışa göre hükümetlerin temel görevi, para sunumunu, kamu harcamalarını ve etkin talebi iyi kontrol etmektir. Hükümetler ekonomiye ne kadar az müdahale ederlerse ya da

¹⁵⁵ Sami Güçlü, Mahmut Bilen, “1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler,” **Yeni Türkiye Dergisi**. Sayı: 6, Eylül-Ekim 1995, s. 162.

¹⁵⁶ Yakup Kepenek, Nurhan Yentürk, **Türkiye Ekonomisi**. Remzi Kitapevi, İstanbul, 2000, ss. 193–197.

¹⁵⁷ Güçlü, Bilen, ss. 164-166.

piyasanın işleyişine karışmazlarsa, ekonomi doğal gelişmesini fiyat göstergelerinin ışığında sağlayacaktır¹⁵⁸.

Bunlara ilave olarak, 1980 öncesi dönemde gelir dağılımının kötüleşmesinde etkili olan iki faktör daha sayılabilir. Birincisi, KİT fiyatlarının sabit tutulması, ikincisi gerçekçi olmayan kur politikaları olup, bunlardan dolayı Türkiye 'de 70 'li yıllarda, rant gelir gruplarına önemli ölçüde gelir transferi yapılmış ve bunların sonucunda gelir ve servet dağılımında yeni dengesizlikler oluşmuştur¹⁵⁹.

24 Ocak kararlarının öncelikli hedefi mevcut ihracatı artırmanın yanında 1980'de yüzde 107,2'ye ulaşan enflasyonu aşağılara çekmekti. Sıkı para politikaları ile 1982 yılında yüzde 25'lere kadar düşürülebilen enflasyon, 1984 sonrası dönemde yükselişe geçmiş ve aynı yıl yüzde 52 olarak gerçekleşmiştir. 1980'li yılların sonlarında oluşmaya başlayan kamu finansman krizi, ekonomide gelirlerin yeniden dağıtılmasına yönelik tarihsel bir işlev görmüştür. Yüksek oranlı teşvikler, sermaye vergilerinin tahakkuk bazında düşürülmesi, servet beyanının kaldırılması, KİT ürünleri fiyatlarının baskı altında tutularak özel sermayeye ucuz girdi sağlanması gibi unsurlardan oluşan bu işlev, söz konusu dönemde emek lehine olan dağılım süreçlerini sermaye kesimi açısından avantajlı kılan bir mekanizma oluşturmuştur. Devlet, vergi sistemini ve KİT açıklarını bu dönüşümün araçları olarak kullanmış ve büyüyen kamu açığını ancak yüksek enflasyon ve yurt dışı borçlanma sayesinde finanse edebilmiştir¹⁶⁰.

Üstelik bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti'nde iç ve dış borçlanma rekorları kırılmıştır. Hiçbir yönden hazır olmayan ülke ekonomisi ihracat, büyüme, kalkınma sloganlarıyla rekabete açılarak Avrupa Birliğine tam üyelik beklentisiyle Gümrük Birliği'ne sokulmuş, ülke ekonomisi yabancı yatırımlar için aranan büyük bir pazar haline getirilmiştir. Gelişmekte olan ülkelere serbest piyasa ekonomisi, ekonomiye devlet müdahalesinden vazgeçilmesi, yabancı sermaye ve özel sermayeye her türlü teşvik, muafiyet ve istisnalar sunulması önerilmiştir. Yerel yönetimler de bu önerileri ülkelerinin ulusal ve toplumsal çıkarlarıyla ters düşmesine rağmen uygulamışlardır.

¹⁵⁸ Kepenek, s. 183.

¹⁵⁹ Besim Üstünel, "Para ve Maliye Politikalarının Gelir dağılımına Etkisi", Ekonomik ve Sosyal Etütler Konferans Heyeti, İstanbul:1989, s.27

¹⁶⁰ Erinç Yeldan, **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi (Bölüşüm, Birikim ve Sermaye)**. İletişim Yayınları, 8. Basım, İstanbul, 2003, s. 28.

Gelişmiş ülkelerde genellikle ulusal geliri daha fazla artırıcı riskli yatırımlar vergisel teşviklerden yararlandırıldığı halde, Türkiye’de her türlü kurum kazancı söz konusu teşvikler ve olanaklardan yararlanmaktadır. Örneğin kurumların menkul kıymet gelirleri son derece önemsiz, sembolik oranlar üzerinden vergilendirilmektedir. Böylece, vergilendirmenin ilkelerinden olan ayırma ilkesine ters bir uygulama oluşturulmuştur. Türkiye’de gelir dağılımını son derece olumsuz etkileyen bu uygulama, büyük işletmelerin siyasal karar alma mekanizmasını etkileme güçlerinden kaynaklanmaktadır. Muafiyet ve istisnalar bakımından Türk Vergi Sistemi değerlendirildiğinde, kurumlar vergisi uygulamasının gelir dağılımını fonksiyonel açıdan olumsuz yönde açık olarak bozduğu görülmektedir. 1980’li yıllara kadar sadece üç tane olan istisna sayısı, 1980’li yılları takip eden daha sonraki yıllarda, özellikle de ihracatın artırılmasına yönelik olarak 20’ye kadar istisna ve muafiyet çıkarılmıştır. Yüksek ödeme gücü olan firmaların son derece düşük oranlarda vergilendirilmesi ise, vergilemenin yatay ve dikey eşitlik kurallarını ciddi bir şekilde bozmaktadır. Diğer yandan kurumlar vergisinin yansıtılması olgusu da gelir dağılımını olumsuz yönde etkileyecektir. Aslında, yansıtma mekanizmalarının gelir dağılımı üzerindeki etkileri, daha çok piyasanın aksak bir biçimde yapılanmasından kaynaklandığından, ancak rekabet koşullarının iyileştirilmesiyle düzeltilebilecek bir durum olduğu söylenebilir¹⁶¹.

Ücretlilerin ödediği gelir vergisi payı 1991 ve 1992 yıllarında en yüksek düzeye ulaşmıştır. Özellikle 1980 sonrası dönemde düşük ücret politikalarıyla birlikte vergi gelirlerinin içinde ücretlilerin tevkifat yoluyla kesilen vergilerinin oranının bu derece yüksek olması, gelir düzeyi zaten düşük olan bu kesimin kullanılabilir gelirini daha da düşürmüş, gelir dağılımında, kişisel gelir dağılımındaki adaleti iyice bozmuştur.

1980 sonrası dönemde yapılan ilk vergisel değişiklik 1970’li yılların aşınmış gelir vergisi tarifesinin yeniden düzenlenmesi olmuştur. İlk vergi dilimi yükseltilirken taban oran yüzde 10’dan, yüzde 40’a çıkarılmış, ilk dilimin vergi oranının bu denli yüksek tutulması ve bu dilimin, toplam mükelleflerin yüzde 99’unu kapsar duruma getirilmesi, düşük gelirli kesimin vergi yükünü dikey adalet ilkesine

¹⁶¹ Şener, s. 265.

ters düşen bir şekilde artırmıştır. Bu uygulama ile gelir vergisi düz oranlı nitelikte benzer bir tarife yapısı ile uygulanır duruma gelmiştir¹⁶².

1980 yılında gelir vergisi tarifisinin ilk diliminin 400 kat artırılmasına rağmen herkes için tek oranlı bir tarife olma özelliği değişmemiştir. Nitekim ücretlilerin tamamı bu dilime girerken ücretliler dışındaki ticari kazanç, zirai kazanç, serbest meslek kazancı, menkul ve gayrimenkul sermaye iradı elde eden beyannameli mükelleflerin sadece 27.000'i bu tarife dışında kalmıştır. Bu duruma göre 1963 yılından beri değiştirilmeyen gelir vergisi tarifisinin tek oranlı olma niteliğinde bir değişiklik sağlanamamıştır¹⁶³.

Toplam gelir içindeki ücretlilerin payının 2000 yılı için yüzde 45,4 olması bize gelir vergisinin bir nevi ücret vergisine dönüştüğünü göstermektedir. Buna karşılık, ayırma kuramı çerçevesinde tek düzenleme olarak yer alan “özel indirim” tutarı ise, o günün koşullarında yetersiz kalmaktadır. Bu şekilde gelirin yeniden dağılımının artan oranlı gelir vergisi yoluyla düşük gelirliler lehine iyileştirilmesi amacının yerine getirilmesi bir yana, Gelir Vergisi Kanununun tam tersi bir yönde etkide bulunmuştur¹⁶⁴.

Vergi politikaları açısından 1960'lı yıllardan itibaren planlı dönemlerde verginin klasik kaynak sağlama işlevi yanında, kaynak dağılımında da düzenleyici etkinliği artırılmaya çalışılmıştır. Yatırım indirimi, ihracat muafılığı, gümrük muafiyeti gibi vergi bağışıklıkları ile sermaye birikimi ve yatırımların özendirilmesi açısından vergiler fonksiyonel gelir dağılımında sermaye lehine olumlu etkilerde bulunmuştur. Ayrıca 1970'li yıllarda çıkarılan Finansman Kanunu çerçevesinde, Taşıt Alım Vergisi, İşletme Vergisi, Gayrimenkul Kıymet Artış Vergisi, Spor Toto Vergisi, Emlak Vergisi ve Bina İnşaat Vergisi gibi bir dizi yeni vergi çıkarılmıştır. Bu vergiler sermaye ve rantiyeye kesimini vergilendirmeyi hedef aldığından, fonksiyonel gelir dağılımında emek açısından kısmen olumlu olmuştur¹⁶⁵.

Gelir dağılımını vergi unsurlarından birisi de servet vergilerinin genel vergi gelirleri içindeki payıdır. Gelir dengesizliğinin temel kaynağının dengesiz servet dağılımı olduğu dikkate alındığında, ülkemizde servet vergilerinin bu açıdan bir

¹⁶² Oğuz Oyan, **24 Ocak Ekonomisinde Dışa Açılma ve Mali Politikalar**. V Yayınları, Ankara, 1987, s. 61.

¹⁶³ Oyan, ss. 60-61.

¹⁶⁴ Mehmet Yüce, “Türkiye’de Gelir Dağılımındaki Adaletsizliğin İzlenen Vergi ve Harcama Politikaları ile Bağlantısı,” Uludağ Üniversitesi, <http://isguc.org/myuce3.htm>, (18.05.2012)

¹⁶⁵ Uysal, s. 152.

dengeleme sağlayacak boyutta olmadığı, vergi gelirleri içindeki payının çok düşük olması ile servet dağılımının gelir dağılımındaki adaletsizliğe kaynaklık ettiğini söyleyebiliriz. Bu durumda da fonksiyonel gelir dağılımının emek aleyhine değiştiğini söyleyebiliriz¹⁶⁶.

Servet vergilerinin uygulanmasındaki en önemli amaç, servet dağılımındaki adaletsizliğin giderilmesidir. Servet vergileri iki tür etki yaratarak gelir dağılımını olumlu yönde etkileyebilir. Bunlardan birincisi, gelir dağılımındaki adaletsizliğin temel nedeni olarak servet dağılımındaki uçurumun ortadan kaldırılmasıdır. İkinci etkisi ise, dolaylı olarak gelir, kurumlar ve lüks tüketim vergilerinin hasılatının artması biçiminde ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki; servet vergileri kapsamlı bir vergi olduğundan ve servet vergisi beyannamesinde bütün servet ve gelir unsurları yer alacağından, gelir, kurumlar ve lüks tüketim vergilerinin matrahı otomatik olarak saptanabilecektir¹⁶⁷. Artan oranlı vergi sisteminin oto-kontrol mekanizması servet beyanı zorunluluğu, 24 Ocak kararlarından sonra Özal hükümeti tarafından kaldırılmıştır. Oysa beyan usulü vergilemenin, dolayısıyla da adil gelir dağılımının en önemli ayaklarından birisi servet beyanı zorunluluğudur diyebiliriz.

Bilindiği gibi bir ülkede dolaylı vergiler ağırlıkta ise gelir dağılımı bu vergilerle olumsuz şekilde etkilenecektir. Çünkü dolaylı vergiler yansıtma mekanizması ile alıcılara yüklenecek, bu da zaten adil olmayan gelir dağılımını daha fazla bozacaktır. Ülkemizde, 3065 sayılı yasanın 1985 yılında yürürlüğe girmesi ile Katma Değer Vergisi uygulamaya konulmuştur¹⁶⁸. Bu uygulama dolaylı vergileri, dolaysız vergilerin hasılat olarak önüne geçirmiş, günümüze gelene dek bu fark giderek açılmış, toplam vergi gelirleri içindeki payları yaklaşık olarak dolaylı vergilerin yüzde 70'e yükselmiş, dolaysız vergilerin ise yüzde 30'a gerilemiştir. Bu ülkemizde 1980, 24 Ocak kararları ile başlayan ekonomik değişimin ne yönde ilerleyeceğinin gelir dağılımı politikalarındaki yansımalarıdır diyebiliriz. Bu tarihten sonra gelir dağılımı da her alanda olduğu gibi, sermaye lehine ve emek aleyhine giderek bozulacaktır. Ülkemizde günümüz itibarıyla birçok vatandaşımızın sayısını bilemediği kadar çok ve adını dahi bilmediği harcama vergileri bulunmaktadır.

¹⁶⁶ Uysal, s. 154.

¹⁶⁷ Orhan Şener, **Kamu Ekonomisi**. Beta Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 1996, s. 291.

¹⁶⁸ DPT, **1980'den 1990'a Makro Ekonomik Politikalar, Türkiye Ekonomisindeki Gelişmelerin Analizi ve Bazı Değerlendirmeler**. Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 1990, s. 23.

Tablo 11’de TÜİK verilerine göre 1987 yılında ücret gelirlerinin payının yüzde 24,4’e kadar düşmesi, ülkemizin 24 Ocak Kararları ile büyüme politikasında ihracata dayalı büyümeyi tercih etmesi ve 1980 yılındaki askeri darbeden sonra Türk-İş dışındaki sendikaların kapatılması, açılmasına izin verildiğinde ise sendikal hakların ağır biçimde kısıtlanmış olmasının etkisi büyük olmuştur. Piyasalarda liberalleşmenin hakim olmasının ardından işçi ücretlerinin de maliyet unsuru olarak hesaba katılması ile maaş ve ücret geliri elde edenlerin, diğer gelirleri elde edenlere oranla gelir dağılımından aldıkları pay azalmıştır. 1994 yılındaki ekonomik kriz ve arkasından alınan 5 Nisan Kararları ile asıl hedef kamudaki israfın azaltılması olmakla beraber, maaş ve ücretlerde sınırlamalara gidilmesi sonucu, maaş ve ücretlerin, ücret dışı gelirlere olan oranı tekrar yüzde gerilemiş, diğer gelirlerin payı ise yükselmiştir.

1994–2000 yılları arasında krizler, devalüasyonlar, büyük yolsuzluklar yapılırken, maaş ve ücretler aşamalı olarak düşmeye devam etmiştir. Enflasyon sürekli artarken, sabit gelirlilerin reel gelirleri enflasyon karşısında erimiştir. 2001 krizi sonrasında hazırlanan “Ulusal Program” ile ekonomide enflasyon aşağı çekilerek dalgalanmalar durdurulmuştur. Bu durulma maaş ve ücretlere de kısmen yansımış ve yıllık gelirden aldıkları paylar bir miktar yükselmiştir. Ancak bu durum maaş ve ücretlerin ulusal gelirden aldıkları payın düşük olduğu gerçeğini değiştirmemiştir. 2007 yılı itibariyle asgari ücretin net 403 YTL olarak belirlenmiş olması ve ülkemizdeki işsizlik oranının yüzde 10’larda seyretmesi, aynı zamanda memurlara toplu sözleşme ve grev haklarının halen verilmemiş olması, maaş ve ücretlerin düşük kalmasının en önemli nedenlerindedir. TÜİK’in 2004 yılına ait bütçe anketi verilerine göre hanehalkı yıllık kullanılabilir gelirlerinin gelir türlerine göre dağılımı da Tablo 12.’de gösterilmiştir.

Tablo 12: Hanehalkı Yıllık Kullanılabilir Gelirlerinin Türlerine Göre Dağılımı (1994-2011)
(%)

GELİR TÜRLERİ	YILLAR										
	1994	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
TOPLAM	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
MAAŞ/ÜCRET	23,7	35,8	38,7	38,7	39,2	40,8	39,7	41,9	42,9	43,7	44,8
YEVMIYE	4,6	2,9	3,1	3,5	3,3	3,7	4,0	4,1	3,5	3,6	3,6
MÜTEŞEBBİS	42,4	34,5	32,0	31,8	28,8	24,2	23,2	22,4	20,4	20,2	21,4
GAYRİMENKUL	11,6	4,4	3,6	2,6	2,9	3,1	4,1	4,4	5,0	4,2	3,9
MENKUL KIYMET	7,7	4,9	2,6	2,2	2,7	6,1	7,0	4,2	5,3	4,5	3,8
TRANSFER	9,8	17,0	19,8	21,0	23,0	20,7	20,8	22,2	22,7	23,6	22,4
DİĞER GELİRLER	0,2	0,5	0,2	0,2	0,1	1,4	1,2	0,8	0,2	0,2	0,1

Kaynak: 2004 Hanehalkı Bütçe Anketi Gelir Dağılımı Sonuçları, TÜİK Haber Bülteni, Sayı: 37, 27.02.2006, <http://www.tuik.gov.tr> (16.05.2012)
2005-2011 yılları Arası TÜİK Gelir Yıllıkları

Türkiye’de yıllık kullanılabilir 1994-2011 yılları arası kullanılabilir fert gelirleri Tablo 12.’de gördüğümüz şekilde oluşmuştur. Türkiye’de 1994 yılı diğer gelirler kalemi yüzde 0,2 olurken, izleyen yıllarda küçük değişikliklerle 2011 yılına gelindiğinde yüzde 0,1 olarak gerçekleşmiş olup, kayda değer bir değişikliğin olmadığı görülmektedir. 1994-2011 yılları arası kullanılabilir fert geliri kalemlerinden yevmiye gelirlerine baktığımızda yine çok büyük farklılaşmaların olmadığı, 1994 yılında yüzde 4,6 olan yevmiye gelirlerinin, yüzde 1 dolaylarında dalgalanarak, 2011 yılında yüzde 3,6 olarak gerçekleştiği görülmektedir.

Türkiye’de kullanılabilir fert gelir kalemlerindeki değişim oranları maaş/ücret, müteşebbis, menkul/gayrimenkul ve transfer gelirlerinde dikkat çekici olmuştur. 1994 yılında yüzde 9,8 olarak gerçekleşen transfer gelirleri, yükselen bir ivmeyle 2011 yılına gelindiğinde yüzde 22,4 olarak gerçekleşmiştir. Transfer harcamalarındaki bu artışın özellikle 1990 yılından sonra, toplu prim affi ödemeleri, erken emeklilik ve normal şartlarla çok sayıda çalışanın emekli olması sonucu, emekli maaş ödemelerinin sayı olarak çok artmasına bağlamak olasıdır.

Türkiye’de 1994-2011 yılları arası kullanılabilir fert gelirlerinden menkul ve gayrimenkul gelirlerinde yıllar itibarıyla bir düşüş yaşandığı görülmektedir. 1994 yılında sırası ile yüzde 7,7 olarak gerçekleşen menkul kıymet gelirleri düşen bir trend izlemiş ve 2011 yılında yüzde 3,8 olarak gerçekleşmiştir. Gayrimenkul gelirlerindeki düşüş daha yüksek görünmektedir. 1994 yılında yüzde 11,6 olan bu gelir kalemi, 2011 yılında yüzde 3,9 olarak gerçekleşmiştir.

Müteşebbis gelirlerine baktığımızda aynı yıllar arasında yüzde 42,4’den başlayan düşüş 2011 yılında yüzde 21,4 ile son bulmuştur. Bu gerileme 1994, 2001, 2008 yıllarındaki makro ve mikro ölçekli krizlerle açıklanabilir. 1980’li yıllardaki yanlış ekonomi yönetimi ülke kaynaklarının yabancılara transferleri ve o yıllardaki vurgunların da olumsuz etkileri olduğu söylenebilir.

1994 yılında kullanılabilir fert gelirlerinden maaş/ücret gelirleri yüzde 23,7 olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılına dek yükselen bir ivmeyle devam ederek yüzde 44,8 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Bu artıştan ücretlerin iyileştiği sonucu çıkarılmamalıdır. Bu yıllar arasındaki maaş/ücret gelirlerinin yükselmesi çalışan sayısının artmasıyla açıklanabilir. Ayrıca kişi başına reel gelirin aynı yıllar arasındaki artışının yüzde 20 dolaylarında kaldığını göz önüne aldığımızda bu gelir artışının ücret artışlarından değil, çalışan sayısındaki artıştan kaynaklandığını anlamak kolaylaşacaktır. Ayrıca kullanılabilir fert gelirlerinden yevmiye gelirlerinin aynı dönem içinde yüzde 1 gibi düşük bir artış göstermesi de maaş ve ücretlerdeki bu yüksek artışın, çalışan sayısındaki artıştan kaynaklandığı ortaya koymaktadır.

Türkiye’de vergi yükü genel olarak düşüktür. Vergi yükü ağır olan kesim sadece ücretlilerdir. Vergi gelirlerinde büyük ağırlığı olan dolaylı vergilerin de dikkate alınmasıyla ücretlilerin vergi yükü daha da ağırlaşmaktadır. Bu kesimin vergi yükünü hafifletebilmek için ayırma ilkesinin gerçekçi olarak benimsenip uygulanması gerekir. Ücret gelirlerine daha düşük tarifeler uygulanarak, asgari ücretin vergi dışı bırakılarak bu konuda vergi adaleti sağlanabilir¹⁶⁹. Ücretlilere uygulanmakta olan özel indirim tutarına 2004 yılında yer verilmemesi, vergi sistemimizde gelir dağılımında emek lehine düşünce ve uygulamalardan uzaklaşıldığını göstermektedir.

Ücretliler dışındaki gelir grupları 2006’da yapılan vergi tarifesi uygulamasından da önemli kazanç sağlamışlardır. Nitekim ilk vergi dilimi vergi

¹⁶⁹ Oyan, ss. 176-178.

oranı 5 puan düşürülerek yüzde 20'den yüzde 15'e getirilmiş, 2. dilim vergi oranı 5 puan, 3. dilim vergi oranı 3 puan, 4. dilim vergi oranı 5 puan düşmüştür. En yüksek vergi oranına uygulanacak matrah ise, 2004'de 140.000 YTL üzeri, 2005'de 78.000 YTL üzeri iken 2006'da 40.000 YTL üzeri olmuştur. 40.000 YTL'nin üzerinde gelir elde eden herkesten aynı oranda vergi alınması vergi tarifelerini sabit oranlı bir hale getirmiştir. Aynı tarife çok yüksek ücret geliri elde eden istisnai durumlar dışında, ücretliler için artan oranlı bir tarifeyi ifade etmektedir. Ücretlilerin vergilerinin peşin olarak tevkifat yoluyla işverenlerce kesilmesi nedeniyle hem peşin ödeme, hem de vergiden kaçınma olanağı bulunmamaktadır. Diğer gelir gruplarının beyana dayalı vergilerinin toplam vergiler içinde çok düşük paya sahip olması, açıklanan birçok meslek grubu mensubunun ödedikleri vergilerin asgari ücretlilerin ödedikleri vergi toplamı düzeyinde olması, ücret geliri dışındaki mükellefler arasında vergi kaçırmanın yaygın olduğunu göstermektedir. Esasen devletin, vergiyi ücretlilerden tevkifat yoluyla devletin belirlediği miktarda, beyanname usulü ile ödeyenlerden ise mükelleflerin ödemek istedikleri miktarda vergi aldığını söylenebiliriz. 2001 yılında toplam vergi gelirlerinin yüzde 28,1'ini ücretliler öderken, kurumlar vergisinin payı yüzde 9,3 olmuştur. Esasen gelir vergisinden ayrı bir kurumlar vergisi olgusunun sebebi, sermaye ortaklığı statüsüne hukuki ayrıcalıklar sağlanması amacına yöneliktir.

Gerçek ücretlerin vergilendirilmesinde GVK'nın 31. maddesine göre uygulanmakta olan özel indirim 01.01.2004 tarihinden itibaren 4842 sayılı kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır. Ücret gelirlerine son olarak 2003 yılında günlük 1,5 milyon lira, aylık 45 milyon lira ve yıllık 540 milyon lira özel indirim uygulanmıştır¹⁷⁰. Dünyanın birçok ülkesinde ücret geliri elde edenler asgari geçim için yeterli olacak bir gelir düzeyine kadar vergi dışında tutulmaktadır. Bu yıllık olarak İngiltere'de en az 4895 Sterlin, ABD'de ise en az 7300 Dolar olmaktadır¹⁷¹. Türkiye'de bu indirimin asgari ücret düzeyine yükseltilmesi beklenirken tamamen kaldırılması ücretlileri önemli bir gelir desteğinden mahrum bırakmıştır.

¹⁷⁰ Maliye Hesap Uzmanları Derneği, **Beyanname Düzenleme Kılavuzu**. 2004, İstanbul, 2003, s. 170.

¹⁷¹ Uzun, s. 87

Vergi ödeme gücü asgari düzeyde yaşamı sürdürmeye yetecek gelir düzeyinden sonraki fazlalığı ifade eder. Vergi yükünün adil dağılımı ve gelir dağılımında adaletin sağlanması da ödeme gücüne göre vergi alınmasını gerektirir¹⁷².

Bunun yanı sıra, gelir dağılımı istatistiklerinde yüksek nitelikli işçi ve profesyonel olarak adlandırılan gruplar ücretli kategorisine girmektedirler. Toplam ücretlilerin küçük bir kısmını oluşturan bu gruplar, niteliksiz işçiler gibi ücretli kategorisini oluşturan diğer gruplara oranla çok daha yüksek gelir elde etmektedirler. Aralarında bu denli gelir uçurumu bulunan bu grupların bir arada ele alınarak gelir dağılımı ve yoksulluk araştırmalarının hazırlanması, bu araştırma sonuçlarının düşük ücretli kesimin gerçek yoksulluğunu ortaya koyamamalarına neden olmaktadır¹⁷³.

Uluslararası karşılaştırmalarda, yoksulluk göstergeleri bakımından pek parlak bir durumda olmayan Türkiye, gelirin son derece adaletsiz olarak dağıldığı ülkeler arasında yer almaktadır. Yoksulluk Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkede de en önemli sorunlardan biri haline gelmiştir. Bir yandan adaletsiz gelir dağılımı, diğer taraftan ulusal gelirin paylaşımındaki düşüklük, son yıllarda ard arda yaşanan ekonomik krizler, başarısız politikalar yoksulluğu daha da şiddetli bir boyuta taşırken, acil önlem alınması öncelikli bir hale gelmiştir.

1980'ler Türkiye için önemli bir yapısal dönüşüm sürecidir. 24 Ocak 1980'de uygulamaya konan yeni ekonomi programı ile ekonomik, toplumsal yapıda köklü bir değişim gerçekleşirken 1990'lı yıllarda peş peşe yaşanan krizler sonrasında ekonomi küçülmüş, işsizlik artmıştır. Küreselleşme süreci, neo-liberal politikalar ve ekonomik krizlerin birleşik etkileri ülkede gelir dağılımının bozulmasına, toplumsal kesimler arasındaki uçurumun derinleşmesine ve yoksulluğun artmasına yol açmış ve Türkiye, gelirin nispeten eşit dağıldığı bir ülke olmaktan çıkıp, zengin ile yoksul arasındaki farkların uçurum niteliğini hak edecek boyutlara ulaştığı bir ülke haline gelmiştir.

Türkiye'de yoksulluğun boyutlarını ölçmeye yönelik çalışmaların son yıllara dayandığı ve bunların sayıca çok sınırlı olduğu söylenebilir. Bu alandaki en yeni çalışmalardan birisi, TÜİK tarafından yapılan 2009 Yoksulluk araştırmasıdır.

¹⁷² Fatih Saraçoğlu, "Gelir Vergisi Sisteminde Ayırma İlkesi Uygulaması ve Değerlendirilmesi," İ.Ü. İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 40. Seri, İstanbul, 2001, s. 61.

¹⁷³ Umar Karatepe, **Türkiye'de Yoksulluk ve Büyüme Stratejileri**, Yıldız Teknik Üniversitesi SBE. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006, s. 135, <http://www.sendika.org/arsiv/anametn-2006-11-07.pdf>, (22.04.2012)

Tablo 13: Türkiye’de Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları 2002-2009, Türkiye, Kent, Kır

Fert Yoksulluk Oranı (%) Türkiye								
Yöntemler	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Gıda yoksulluğu	1.35	1.29	1.29	0.87	0.74	0.48	0.54	0.48
Gıda+gıda dışı yoksulluk	26.96	28.12	25.60	20.50	17.81	17.79	17.1	18.08
Kişi başı günlük 1\$ altı	0.20	0.01	0.02	0.01	-	-	-	-
Kişi başı günlük 2.15\$ altı	3.04	2.39	2.49	1.55	1.41	0.52	0.47	0.22
Kişi başı günlük 4.3\$ altı	30.30	23.75	20.89	16.36	13.33	8.41	6.83	4.35
Görelî yoksulluk	14.74	15.51	14.18	16.16	14.50	14.70	15.06	15.12
Fert Yoksulluk Oranı (%) Kent								
Yöntemler	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Gıda yoksulluğu	0.92	0.74	0.62	0.64	0.04	0.07	0.25	0.06
Gıda+gıda dışı yoksulluk	21.95	22.30	16.57	12.83	9.31	10.36	9.38	8.66
Kişi başı günlük 1 \$ altı	0.03	0.01	0.01	-	-	-	-	-
Kişi başı günlük 2.15 \$ altı	2.37	1.54	1.23	0.97	0.24	0.09	0.19	0.04
Kişi başı günlük 4.3 \$ altı	24.62	18.31	13.51	10.05	6.13	4.40	3.07	0.96
Görelî yoksulluk	11.33	11.26	8.34	9.89	6.97	8.38	8.01	6.59
Fert Yoksulluk Oranı (%) Kır								
Yöntemler	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Gıda yoksulluğu	2.01	2.15	2.36	1.24	1.91	1.41	1.18	1.42
Gıda+gıda dışı yoksulluk	34.48	37.13	39.97	32.95	31.96	34.80	34.62	38.69
Kişi başı günlük 1 \$ altı	0.46	0.01	0.02	0.04	-	-	-	-
Kişi başı günlük 2.15 \$ altı	4.06	3.71	4.51	2.49	3.36	1.49	1.11	0.63
Kişi başı günlük 4.3 \$ altı	38.82	32.18	32.62	26.59	25.35	17.59	15.33	11.92
Görelî yoksulluk	19.86	22.08	23.48	26.35	27.06	29.16	31.00	34.20

Kaynak: Tüik, 2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, (<http://www.tuik.gov.tr>),(20.05.2012)

Gıda yoksulluk oranı 2002 yılında yüzde 1.35 oranı ile en yüksek seviyelerdeyken bu oran 2009 yılında yüzde 0.48’e gerilemiştir. Gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırı altındaki nüfusun oranı ise, 2002 yılında yüzde 26,96 oranıyla diğer yıllara göre en yüksek seviyede yken aynı şekilde bu oran 2009 yılında yüzde 18.08 e düşmüştür. kişi başı günlük harcaması, satın alma gücü paritesine göre 1 doların altında kalan fert 2006 yılı itibariyle bulunmamaktadır. 2002 yılında kişi başına günlük 2.15 doların altında yaşayan oran yüzde 3.04 iken

2009 yılında yüzde 0.22'ye gerilemiştir. Kişi başına günlük harcaması satın alma gücü paritesine göre 4.3 doların altında bulunan yoksul oran 2002 yılından 2009 yılına kadar sürekli düşüş göstermiştir. 2009 yılında, 4 kişilik hanenin aylık açlık sınırı 287 TL, aylık yoksulluk sınırı ise 825 TL olarak tahmin edilmiştir. Türkiye'de yoksulluk oranlarındaki bu iyileşme Avrupa ve Dünyanın çok gerisindedir. Özellikle önemli bir gösterge olan görelî yoksulluk rakamları kentlerde ve Türkiye genelinde küçük oranlarda düzelme gösteriyorsa da kırsal alanda görelî yoksulluk oranlarının arttığı görülmektedir.

III. TÜRKİYE'DE BÖLGELER ARASI GELİR DAĞILIMI

Bölgesel gelir dağılımı, ulusal gelirin ülkenin farklı bölgelerinde yaşayan kişilere göre dağılımı olduğunu daha öncede dile getirmiştik. Gelişmiş ülkelerde bölgeler arası gelir dağılımı farkının daha az, gelişmekte olan ülkelerde ise bu farkın daha fazla olduğunu söyleyebiliriz.

Ülkemizin doğusu ile batısı arasındaki gelişmişlik farkı gelir dağılımına da aynen yansımıştır. Hatta en adaletsiz gelir dağılımı kendini, bölgesel gelir dağılımında göstermiş diyebiliriz. Ülkemizde Marmara bölgesi tek başına neredeyse tüm geliri hem oluşturan, hem de en büyük payı kendine alan bir görünüm sergilemektedir. Bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik dengesizlikler, bölgeler arasında tarım, sanayi, ticaret, hizmet, haberleşme, ulaştırma, sağlık, eğitim, demografik ve sosyal göstergeler bakımından farklılıkların olmasından kaynaklanmaktadır. Bütün bu farklılıkların ortaya çıkardığı sonuçlar bölgeler arası gelir dağılımının da farklılaşmasına neden olmaktadır. Bu nedenle gelir dağılımındaki dengesizliklerin tek bir açıdan ele alınmaması, buna neden olan sosyo-ekonomik faktörlerin ortaya koyduğu dengesizliklerinde saptanması ve sonuçların değerlendirilerek, çözümünde bu göstergelere göre bulunması gerekmektedir. Tablo 14.'de Türkiye'de bölgesel gelir dağılımının 1973–2003 yılları arasındaki gelişimi gösterilmektedir.

Tablo 14: Türkiye’de 1973–2005 Yılları Arasında Bölgesel Gelir Dağılımı (%)

Bölgeler	1973	1987	1994	2003	2005
Marmara-Ege	37,73	44,99	52,48	53,4	52,3
Akdeniz	13,15	10,66	11,06	12,7	12,1
İç Anadolu	23,47	21,52	15,42	15,6	17,0
Karadeniz	15,76	8,92	10,86	8,8	9,5
Doğu-Güneydoğu	9,89	13,91	10,18	9,5	9,2
Toplam	100	100	100	100	100

Kaynak: TÜİK İstatistik Göstergeler 1923-2005, Ankara, 2006 (<http://www.tuik.gov.tr>), (25.05.2012)

Tablo 14.’de 1973, 1987, 1994, 2003, 2005 yılları bölgesel gelir dağılımı araştırması sonuçları karşılaştırıldığında, Türkiye’de geçen 30 yıllık süreçte bölgeler arasındaki gelir dağılımı ve yoksulluğun daha da olumsuz yönde geliştiği açık olarak görülmektedir. Akdeniz bölgesinin ulusal gelirden aldığı pay, yıllar itibariyle küçük değişiklikler olsa da neredeyse aynı kalmıştır. Akdeniz bölgesinin turizm gelirleri nedeniyle ulusal gelire katkısının çok daha fazla olma olması beklenirken, ülkemizde uzun yıllardır sürmekte olan terör sorunu ve yanlış yönetsel politikalardan dolayı istenen düzeye ulaşamamıştır. Akdeniz bölgesinin ulusal gelirden aldığı pay 1973 yılında yüzde 13,1 iken, 1987 ve 1994 yıllarında yaklaşık olarak yüzde 10,5 ve yüzde 11’e gerilemiş, 2003 yılında ise yüzde 12,7’ye, 2005 yılında ise yüzde 12,1’e gerilemiştir. Gelişmeye açık böyle bir bölgenin 30 yıllık sürede ulusal gelirin yaratılması ve dağılımı açısından ilerleme göstermemesi ve aksine gerilemesi ekonomimiz açısından üzücüdür.

İç Anadolu Bölgesi’nin ulusal gelirden almış olduğu pay yıllar itibariyle sürekli azalmıştır. Ulusal gelirden 1973 yılında aldığı pay yüzde 23,4 iken, 1987 yılında yüzde 21,5’e, 1994 yılında yüzde 15,42’ye, 2005 yılında ise yüzde 17’ye gerilemiştir. İç Anadolu Bölgesi’nin 1973–2005 yıllarını kapsayan 30 yıllık sürede ulusal gelirden aldığı payın yaklaşık yüzde 6,5 gerilemesi, ekonomi politikalarının başarısı açısından düşündürücüdür.

Karadeniz Bölgesi’nde de gelir dağılımı açısından durum pek farklı değildir. Karadeniz Bölgesi’nin ulusal gelirden aldığı pay 1973 yılında yüzde 15,7’lerde iken,

1987 yılında yüzde 8,9'a gerilemiş, 1994 yılında biraz toparlanarak yüzde 10'a yükselmiş, ancak 2003 yılında yine gerileyerek yüzde 8,8'e düşmüş, 2005 yılında tekrar yüzde 9,5'e yükselmiştir. Oransal olarak 30 yıllık sürede ulusal gelirden aldıkları payın yaklaşık olarak yarısını kaybetmelerinin sorumlusu, pek tabii bu bölgenin çalışkan insanları değil, yanlış ekonomi politikası tercihidir.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi ülkemizin, gelir dağılımı açısından en adaletsiz olduğu bölgelerdir. Bu iki bölgenin ulusal gelirden aldığı pay yüzde 10'lar düzeyindedir. 1973 yılında yüzde 9,8 olan gelir payları, 1987 yılında yüzde 8,9'a düşmüş, 1994 yılında biraz ivmelenerek yüzde 10,8'e yükseldikten sonra, 2003 ve 2005 yıllarında sırasıyla tekrar düşerek yüzde 9,5 ve 9,2 olarak hesaplanmıştır. Bu bölgedeki GSMH'nin düşük olmasının ve gelir dağılımı bozukluğunun kronik nedenleri de vardır. Bölgenin zor jeolojik yapısı, yüksek nüfus artışı, 30 yıldır yoğun olarak süren terörün adaletsiz gelir dağılımıyla doğru orantılı olarak etkili olması gibi nedenler, bölgeden büyük kentlere göçü hızlandırmaktadır. Bu göç dalgası giderek büyük kentlerde çarpık yapılaşmaya, varoşların oluşmasına, niteliksiz işgücünün artmasına ve gelir dağılımının daha da bozulmasına neden olmaktadır. Tablo 14'de 1973-2005 yılları bölgesel gelir paylaşımına bakıldığında 30 yıllık süre içerisinde gelirlerinde yaklaşık olarak yüzde 15'lik bir artış meydana gelen sadece Marmara-Ege bölgesi olduğu görülmektedir. Bu olumsuz gelir paylaşımı, bölgelerin yüzde 20'lik gelir gruplarının gelir dağılımlarına baktığımızda da değişmemektedir. Tablo 15.'de Türkiye'de 2003-2008 yılı hane gelirlerinin yüzde 20'lik dilimlere göre dağılımı gösterilmektedir.

Tablo 15: Türkiye’de Hanehalkı Gelirlerinin İstatistiksel Bölge Birimleri Sınıflamasına ve %20’lik Gelir Gruplarına Göre Dağılımı (2003-2008)

Yıllar	İlk %20				Son%			
	2003	2006	2007	2008	2003	2006	2007	2008
İstanbul	6,4	6,7	8,3	7,3	50,5	44,7	43,5	44,0
Batı Marmara	7,0	6,7	7,6	7,1	43,4	42,1	40,0	40,4
Ege	6,6	5,7	6,7	6,3	45,2	48,9	44,8	45,2
Doğu Marmara	6,8	6,8	7,0	7,8	46,4	46,6	46,9	41,2
Batı Anadolu	5,7	6,0	7,4	6,5	47,4	48,1	46,4	47,5
Akdeniz	6,0	5,3	6,0	7,1	47,9	48,1	48,5	46,5
Orta Anadolu	7,5	7,6	8,0	7,3	45,7	42,2	40,9	40,9
Batı Karadeniz	6,3	6,1	7,2	7,3	45,6	43,0	43,7	44,2
Doğu Karadeniz	7,6	6,6	7,5	6,8	42,6	44,5	42,5	43,4
Kuzeydoğu Anadolu	6,1	6,2	5,9	5,6	44,6	44,4	46,5	49,5
Orta doğu Anadolu	6,5	5,9	6,6	6,8	42,4	46,6	47,3	48,0
Güneydoğu Anadolu	7,1	6,4	7,1	6,7	43,9	46,5	44,7	47,0

Kaynak: TÜİK verilerinden düzenlenmiştir.(<http://www.tuik.gov.tr>),(30.05.2012)

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü üzere, 2003 yılında Doğu Karadeniz bölgesi gelir eşitsizliğinin en düşük olduğu, İstanbul ise gelir eşitsizliğinin en yüksek olduğu bölge olmuştur. 2006 yılında ise Orta Anadolu Bölgesi gelir eşitsizliğinin en az olduğu bölge iken, aynı yıl Ege bölgesi gelir eşitsizliğinin en yüksek olduğu bölge olmuştur. 2007 ve 2008 yılı itibarıyla gelir eşitsizliğinin en az olduğu bölge Batı Marmara, en yüksek olduğu bölge ise 2007 de Akdeniz 2008 yılında ise Kuzeydoğu Anadolu bölgesidir. 2008 yılında Batı Marmara’dan sonra gelir dağılımının en adil dağıldığı bölgeler ise Orta Anadolu ve Doğu Marmara Bölgeleridir. 2003 yılından 2008 yılına gelir dağılımında en yüksek iyileşme İstanbul bölgesinde yaşanmıştır. Bu bölgeyi Doğu Marmara bölgesi takip etmektedir. Bölgeler içinde gelir eşitsizliğinin en fazla arttığı bölge ise Kuzeydoğu Anadolu bölgesi olmuştur. Bu bölgeden sonra gelir eşitsizliğinde en fazla bozulma Ortadoğu Anadolu Bölgesinde görülmektedir.

Bölgesel gelir gruplarını kendi aralarında incelediğimizde ise en düşük gelir gruplarından Ege, Orta ve Kuzeydoğu Anadolu ile Doğu Karadeniz bölgelerinin 2003-2008 yılları arası gelirlerinde bir miktar gerileme gerçekleştiği görülmektedir. Aynı döneme, en yüksek gelir grubu gelirlerine bölgesel olarak baktığımızda ise Ege bölgesi gelirlerinde bir değişiklik yaşanmadığı, Doğu Karadeniz, Batı, Ortadoğu Anadolu, Kuzeydoğu bölgeleri gelirlerinde bir miktar artış olduğu görülmektedir. En

yüksek gelir grubunun İstanbul, Doğu ve Batı Marmara, Orta Anadolu, Batı Karadeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri gelirlerinde bir azalma olduğu görülmektedir. Bu rakamlardan da anlaşılacağı üzere ülkemizde gelir dağılımı sorunu sadece ulusal değil aynı zamanda bölgesel bir sorundur. Ülkenin en az gelişmiş bölgelerinde de gelirler arasında ciddi eşitsizlikler bulunmaktadır.

SONUÇ

Kamu harcamalarının finansmanında en önemli kaynak vergi gelirleridir. Klasik iktisatçılar devlet bütçesinin mümkün olduğunca küçük tutulmasını, ekonomik ve sosyal hayatın işleyişini vergiler ve kamu harcamalarıyla yönlendirilmemesini benimsemişlerdir.

Neo-klasik iktisatçılar ise artan oranda vergileri önerirken, amaçları gelir dağılımındaki farkları azaltmak değil, iktisadi etkinliğin sağlanması ve kamu harcamalarının en az özveriyle karşılanmasıdır. Neo-klasik iktisatçılara göre gelir artıkça paranın marjinal faydası azaldığı için, eş marjinal özveri, artan oranlı bir vergi sistemiyle gerçekleşecektir.

Vergilemenin mali olmayan amaçları konusundaki dönüm noktası, 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'nı takiben Keynes'in Genel Teorisi'nin maliye bilimine hakim olmasıyla başlar. Bu teoriye göre vergi politikasının mali ve sosyal istikrara ilişkin fonksiyonları bulunmaktadır. Keynes, geliri yeniden dağıtıcı vergileme ile yüksek gelirleri azaltıp düşük gelirleri destekleyerek tüketim eğiliminin ve talebin artırılması, bu şekilde istihdam seviyesinin yükseltilmesinin gerekli olduğunu savunmuştur. Konjonktüre karşı mücadelenin ve ekonomik istikrarın sağlanmasını da uygulanacak doğru vergi politikalarına bağlı görmüştür.

Yoksulluğun ve zenginliğin belirli kesimlerde birikip, kronikleşmesi sonucu, büyük ekonomik krizi büyük bir dünya savaşıyla gidermeye çalışan insanlık, adil gelir dağılımı ve sosyal devlet gibi kavramları ancak 1940'lı yıllardan sonra seslendirmeye başlamışlardır. Müdahaleci bir devletin temel prensibi olarak rasyonel bir vergi politikası, kişiler arasındaki vergi yükü dağılımını serbest piyasada oluşan birinci dağılımdaki farklılıkları azaltarak piyasa ekonomisinin temel kurallarına ve adalet anlayışına ters düşmeyecek şekilde gelir ve servetin yeniden dağılımının sağlanması 1940'lardan sonra düşünölmeye başlanmıştır.

Vergilemede hakkaniyet bakımından, vergi yükü toplumca uygun ve kabul edilebilir biçimde dağılmalıdır. Bu ise, yatay hakkaniyet olarak tanımlanan, eşit durumdakilerin eşit biçimde vergilendirilmesini, dikey hakkaniyet gereği de, ekonomik gücü yüksek olanların daha güçsüz olanlara göre yüksek bir vergi yükü taşımasını gerektirir. Vergi sistemi bu esaslara dayandırıldığında, ödeme gücüne göre

vergileme ilkesi geniş bir uygulama alanı bulmuş ve benimsenmiş olup, Türkiye’de olduğu gibi birçok ülkenin anayasalarında yer almıştır.

Vergiler kamu gelirleri açısından en büyük paya sahip olduklarından etkileri de bu payla orantılı olacaktır. Eğer doğru uygulamalara yer verilirse vergiler gelir dağılımını adaletini sağlamada çok etkili birer araç olabilirler. Buna göre, izlenen vergi politikaları, vergilemede ödeme gücünün dikkate alınıp alınmadığı, vergi oranı ve tarifelerinin niteliği, verginin dolaylı-dolaysız oluşu ve yansıtılma olanaklarının varlığına bağlı olarak gelir dağılımını olumlu veya olumsuz yönde etkileyebilirler.

Kişilerin ekonomik güçleri ve yaşam düzeylerinden kaynaklanan ödeme gücünü belirleyen unsurlar gelir, servet ve tüketim harcamalarıdır. Burada ödeme gücünü belirlemede en önemli unsur gelirdir. Gelir vergilendirilirken kişinin en az geçim düzeyini sürdürmesini sağlayacak kısım ödeme gücünü yansıtmadığı için vergilendirilmez. Ödeme gücüne göre vergi adaletinin sağlanması açısından gelirin dışında servetinde vergiye tabi tutulması gereklidir. Ayrıca tüketim harcamaları bakımından da, kişilerin harcama düzeyine göre vergilendirilmesi, ancak temel gıda ve ihtiyaç maddelerine, zorunlu ise çok düşük lüks tüketim maddelerine çok yüksek oranlarda vergi konulması durumunda, ödeme gücüne göre vergilendirme ilkesine uygun olacaktır.

Dolaylı vergiler sosyal katmanların yaşam koşullarını daha da zorlaştırıcı ve çarpık gelir dağılımını hızlandırıcı niteliktedirler. Mali mevzuatımızın uygulama sonuçlarına bakıldığında, geçmişten günümüze dolaysız vergilerle dolaylı vergilerin yer değiştirdiğini, 1970’li yıllarda vergi gelirleri içerisinde yüzde 67 olan dolaysız vergilerin payının 2006 yılında yüzde 31’lere düştüğü görülür. Buna bağımlı olarak dolaylı, yani harcamalar üzerinden alınan vergilerin oranı ise 2006 yılı itibarıyla yüzde 69’lara ulaşmaktadır ki bu, Türkiye gibi istikrarsız ve devamlı kriz süreci yaşayan bir ülkede büyük çelişkidir. Dolaysız vergilerin yanı sıra gelir dağılımını düzeltici işlev görebilecek diğer vergi grubu olan servet vergilerinin de toplam vergi gelirleri içindeki payı da Türkiye’de diğer OECD ülkelerine göre çok düşüktür.

Artan oranlı gelir vergisi gelirin yeniden dağılımında kullanılan en önemli araçlardan birisidir. Çok kazananın çok, az kazananın az vergi alınması ile gelir dağılımındaki adaletsizlik düşük gelir elde edenler lehine bir ölçüde düzeltilebilir. Ayrıca vergilemede ayırma ilkesi uygulanarak emek ve sermaye gelirin vergilendirilmesi farklılaştırılarak gelir dağılımında emek aleyhine olan durum bir

ölçüde düzeltilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca vergi sistemimizde çok fazla vergi istisna ve muafiyeti bulunmaktadır. Bu kapsamdaki gelir alanları daraltılmalı ve sosyal etkilerine göre iyice araştırılarak istisna ve muafiyet kapsamına alınmalıdır. Kayıt dışı ekonomi kayıt altına alınmalıdır. Bu sayede kamu gelirleri artacağından, gelir dağılımına yönelik uygulamalara daha fazla kaynak sağlanacaktır. Herkesin vergisini eşit oranda vereceği ve bundan kaçamayacağı bir artan oranlı gelir vergisi sistemi oluşturulmalı ve denetimleri yine vergi mükellefleri tarafından otokontrol mekanizması ile yapılmalıdır.

Artan oranlı vergi sistemi uygulamaları ile gelir dağılımını olumlu şekilde etkileyebilmek, vergi yükünün adil dağıtılmasını sağlayabilmek, vergide ödeme gücü ilkesinin yanında uygulanacak tarifelerle de yakından ilgilidir. Bu konuda kişilerin vergi ödemek ile katlandıkları fedakârlığın derecesi önem kazanmaktadır. Tarifeler kişilerin vergi ödeme nedeniyle katlandıkları marjinal fedakarlıkları birbirlerine eşitleyebildikleri oranda ödeme gücüne göre vergileme ilkesine uygun olacaklardır. Ülkelerin sosyal adalet konusundaki değer yargılarına, kamu ekonomisinin temel fonksiyonlarının vergileme ile gerçekleştirilmesine ve harcamaların etkin finansmanına en uygun vergi tarifesi artan oranlı tarifelerdir. Artan oranlı gelir vergisi tarifelerinin uygulanmasının en önemli nedeni, gelir dağılımını iyileştirmede çok etkili olabilmesidir. Artan oranlı gelir vergisi tarifesinin gelir dağılımını iyileştirebilmesi için tarife artış oranlarının gelir skalasının alt dilimlerinde düşük, üst dilimlerinde ise yüksek olması gerekmektedir. Buna ek olarak alt gelir dilimlerinin genişliği dar, üst gelir dilimlerinin genişliği ise daha geniş olmalıdır.

İkincil dağılımın olumlu şekilde yönlendirilmesi vergi yükünün bireyler arasında adil dağıtılması ödeme gücü ilkesine göre vergilendirmesi, ödeme gücüne göre vergilendirme ise gelir vergisine en az geçim indirimi ile ayırma ilkesinin dahil edilmesini ve artan oranlı tarifenin uygulanmasını gerektirmektedir. Türkiye’de vergilemenin ödeme gücü ilkesine göre yapılacağı 1961 yılından itibaren, vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımının maliye politikasının sosyal amacı olduğu ise 1982 yılından itibaren anayasal ilke olarak kabul edilmiştir. Bunun yanı sıra, Türkiye’deki gelir dağılımı, yoksulluk, işsizliğe ilişkin veriler, gelirin vergi-harcama mekanizması ile yeniden dağılımının önemini, vergi hasılatının bileşimi, gelir vergisi hasılatının elde edilen yöntemle göre dağılımı ve vergi kaçakçılığının boyutları ile

ilgili veri ve bulgular ise vergi yükü dağılımında adaletin sağlanması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Ekonomik süreç politikalarının başında gelen maliye politikasına, Türkiye'de gelir dağılımı üzerindeki etkisi bakımından baktığımızda; vergi politikasının büyük oranda dolaylı vergiler üzerinde şekillenmesinin marjinal tüketim eğilimi yüksek, düşük gelirli kesimler aleyhine ortam yarattığı, girişimcilere verilen istisna ve muafiyetlerin çokluğunun bu kesim lehine sonuçlar doğurduğu, ücretli kesimden alınan vergilerin yüksek oranlı olmasının ve asgari ücretin vergilendirilmesinin emek aleyhine sonuçlar yarattığı, kamu kesimindeki açıkların kamunun borçlanma gereğini artırarak bu durumun reel faizlerin yükselterek emek dışı gelirlerin artmasına ve özel kesimin reel yatırımları üzerinde caydırıcı etki yaparak eksik istihdama yol açmakta olduğu görülmektedir.

Türkiye'de gelir vergisi 1950 yılında, ödeme gücüne göre vergilendirmeyi sağlayacak, en az geçim indirimi ve artan oranlılık mekanizmalarını içerecek şekilde uygulamaya konulmuş, 1961 yılında bunlara ayırma ilkesine göre vergilendirmeyi sağlayacak götürü gider yöntemi dahil edilmiştir. Söz konusu mekanizmalar enflasyon ile uyumlu ayarlanmadıkları için kısa sürede anlamlarını yitirmişlerdir. Önce 1986 yılından itibaren en az geçim indirimi kaldırılmıştır. Ayırma ilkesinin uygulanmasına olanak veren özel indirim 1961-1999 döneminde yalnız, 1999 yılından kaldırıldığı 2004 yılına kadar ücret gelirlerine 5 puan düşük vergileme uygulaması ile birlikte uygulanmıştır. 2004 sonrası kaldırıldığı 2006 yılına kadar ücret gelirlerine sadece 5 puan düşük oran uygulaması sürdürülmüş ve 2006 yılı başından itibaren de ayırma ilkesine göre vergilemeye son verilmiştir. Böylece, ikincil dağılımı olumlu yönde etkileyecek, vergi yükünün adil dağılımı bakımından, 1950 yılından bu yana uygulanmakta olan artan oranlılık müessesesi yegâne araç olarak kalmış, bu bakımdan artan oranlılığın önemi daha da artmıştır. Artan oranlı gelir vergisindeki bu değişiklikler ücret geliri elde edenlerin ulusal gelirden aldığı payı reel olarak azaltmış, ücret gelirleri ve ulusal gelir ilişkisini ücretliler aleyhinde olumsuz etkilemiştir. Toplam gelir vergisi içindeki oranlara bakıldığında bu verginin neredeyse ücret vergisine dönüştüğü görülmektedir.

Girişimciler açısından bakıldığında ise yine 1980'li yıllardan başlayarak sanayileşme, ihracat gelirlerini artırma, yabancı sermaye girişini sağlayabilme, girişimcilere ucuz kredi sağlayabilme, gibi küreselleşme gibi nedenlerle yapılan

değişiklikler, bu kesime sağlanan çok sayıda vergi istisna ve muafiyetleri sermaye ve faiz geliri elde eden yüksek gelir gruplarına büyük avantajlar sağlamış, ulusal gelir paylaşımını yine olumsuz yönde etkilemiştir. Bu kesime sağlanan vergi kolaylıkları sermayenin kar anlayışını değiştirmiş, sanayi kuruluşları kolay ve garanti kazanç olan rant gelirlerine yönelmişlerdir. Yine 1980 sonrası yapılan değişiklikle sabit oranlı gelir vergisi olan kurumlar vergisi oranı yüzde 46'dan, yüzde 25'e indirilmiştir. Kurumlar kar payı dağıtmadığı sürece artan oranlı gelir vergisi uygulandığında en üst dilimden vergilendirilmeleri gerekirken sadece yüzde 25 oranı uygulanmıştır.

Türkiye'de yıllar itibarı ile baktığımızda alt gelir gruplarının gelirlerinde artış, üst gelir gruplarının gelirlerinde ise azalma olduğu görülmektedir. Kanaatimizce bu hatalıdır, gerçeği yansıtmamaktadır. Ancak, bu düzelmenin nereden kaynaklandığına yakından bakmak gerekir. Gelir dağılımı araştırmalarının sağlıklı olabilmesi için ilk şart, kayıt dışılığın minimum olmasıdır. Ancak anlaşılması zor bazı yanlarını eklemek gerekir. Vergi rekortmenlerinin en çok gelir vergisi ödeyenler listesinde yer almadığını göz önüne alırsak En zengin 100 kişiden 74'ü, 100 kişilik vergi rekortmenleri listesinde bulunmamaktadır. Zenginlerin servetlerinin yüzde biri hatta binde biri kadar vergi ödemediklerini düşünmekteyiz. Bunun birkaç nedeni vardır. Birincisi, gelir vergisi servet üzerinden alınmadığı içindir. Bazılarının serveti, ortak oldukları şirketteki hisselerinin değerinden gelmektedir. Şirket kâr dağıtmayınca, şirket ortaklarının gelir vergisi beyannamesi verme zorunluluğu yoktur. Bu arada borsa kazançları, faiz ve repo gelirleri, tutarı ne olursa olsun beyan edilmemektedir. Örneğin bir banka hissesini ya da anonim şirket hissesini iki yıl geçtikten sonra satan ve 50-100 milyar TL veya 1 -2 trilyon lira kazanan kişiden dahi gelir vergisi alınmamaktadır. Bunun nedeni, Gelir Vergisi Kanununun böyle düzenlenmiş olmasıdır. O zaman üst gelir gruplarının gelirlerinin çok büyük bir bölümü TÜİK'in hesaplarına girmemekte veya tahmin edilmektedir. Buna karşılık, bütçeden dar gelirli gruplara yapılan transferler yıldan yıla büyümeye devam etmekte, Bir yandan yaşlılık ödemeleri, diğer yandan doğrudan gelir desteği, çiftçilere ödenen prim desteği gibi ödemelerde artış vardır. Tabi bu ödemelerin her birinin en ince detayına kadar kayıtları altındadır. Devletin saymanlıklarında ve ödemelere aracılık eden bankalarda kime para verildiği kayıtlıdır. Böylelikle alt gelir gruplarının gelirleri, her yıl bütçeden ve mahalli idarelerden yapılan bu transferlere bağlı olarak büyümektedir. TÜİK bu tarafta görünen artışı sağlıklı bir şekilde takip edebilmektedir. Üst gelir

grubunun gelirinin ne kadar olduğunu tam olarak saptayamadan, alt gelir gruplarındaki iyileşmelere dayanılarak yapılan gelir dağılımı hesaplarının doğruyu yansıtamayacağı açıktır. Bu verilerle bırakın başka ülkelerle karşılaştırmayı, yıllar itibarıyla değişimin seyri hakkında bile yorum yapmak biraz zordur. Bu durumun değişmesi ancak gelir vergisi kanununda alt gelir gruplarının lehine yapılacak kapsamlı değişikliklerle olasıdır. Böylece gelir dağılımı daha adil hale gelebilir.

Sektör bazında bakıldığında yine sermaye ve hizmet sektörlerine büyük vergisel yatırım teşvik ve indirim avantajları sağlanırken, tarım ve hayvancılık sektörü yıllar içinde ihmal edilmiş, hiç düşünülmemiş, adeta bu açıdan diğer sektörlerin aksine cezalandırılmış bir görünüm içerisinde olmuştur. Bu durum sektörler arası gelir dağılımını olumsuz etkilediği gibi, gelirleri azalan tarım çalışanların kitleler halinde kentlere göç etmelerine neden olmuştur.

Türkiye’de bölgeler arası gelir paylaşımı, ülkenin coğrafi, demografik, altyapı ve daha birçok nedenle İmparatorluk döneminden süregelen bir dengesizliğe sahiptir. 1950 yılında uygulamaya konulup, daha sonraları birçok defa değişikliğe uğrayan gelir vergisi uygulamaları boyunca bölgeler arası gelir paylaşımını olumlu yönde az da olsa değiştirebilmek mümkün olmamıştır. 1973 yılından bu yana bölgesel gelir dağılımına baktığımızda, gelirin Marmara ve Ege bölgelerinde arttığı, Akdeniz bölgesinde kısmen sabit kaldığı, Orta Anadolu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde azaldığı görülmektedir. Gelir vergisi politikaları uygulamaya konulurken bölgeler arası gelir paylaşımı diğer paylaşım türlerinde olduğu gibi ya göz ardı edilmiştir.

1950 yılından başlayarak, gelir vergisi tarifesinde en önemli değişiklikler; 1960 yılında, 1980 yılında, 1999 ve son olarak da 2006 yılında, gerçekleştirilmiştir. 1950 yılından 1981 yılına kadar olan dönemde artan oranlı tarife, gerek dilim sayısı, gerek belli bir haddi aşan kazançlar için marjinal vergi oranını ortalama vergi oranının altına düşüren indirilmiş oran uygulamasına gidilmiş olması bakımından, ödeme gücüne göre vergilendirmeyi sağlayacak teknik özelliklere sahip olmakla beraber, dilimlerin enflasyon ile uyumlu olarak artırılmamış olması, artan oranlılık derecesini olumsuz etkilemiş ve alt gelir gruplarının üst dilimlerin oranlarına tabi olmaları nedeniyle yüklerinin artmasına neden olmuş, vergi yükü adil dağıtılamadığı için de gelir dağılımı ücretli ve alt gelir grupları aleyhine bozulmuştur. Yine 1981 yılında uygulamaya giren değişiklik, gelir elde etme düşüncesi ile ilk ve son dilime

uygulanan oranları artırmıştır. Bu uygulama doğal olarak ilk dilime giren alt gelir gruplarını, son dilime giren üst gelir gruplarına göre daha olumsuz etkilediğinden, dolayısıyla gelir dağılımını da alt gelir grupları aleyhine daha fazla bozmuştur. 1999 yılında uygulamaya konulan tarife 2005 yılı başına kadar yapısını aynen korumuş, sadece dilim tutarları zamanın koşullarına uygun olduğu kabul edilmiş ölçüde artırılmıştır. Ancak söz konusu değişikliklerin ekonominin koşulları ile ne kadar uyumlu olduğunu ortaya koymak, ayrı bir çalışma konusudur. Bu çalışma sonuçları olmadan yapılan artışlar gelir dağılımını adil hale getirmekten uzak kalmıştır.

2004 yılı gelir vergisi tarifesi, ilgili yıl gelir verileri, yoksulluk oranı ve istihdama ilişkin veriler birlikte değerlendirildiğinde nüfusun önemli bir kısmı için fiilen artan oranlılığın uygulanmadığını ortaya koymuştur. Sözü edilen verilere göre, nüfusun yaklaşık yüzde 60'ı ilk dilime girdiği için yüzde 15 üzerinden düz oranlı vergiye tabi tutulmuş görünmektedir. Geriye kalan nüfusun yüzde 40'lık bölümü, artan oranlı vergiye tabi olup, gelirlerinin önemli bir kısmı 140 milyarı aştığı için yüzde 45 oranı üzerinden düz oranlı vergilemeye tabi tutulduklarını düşündürmektedir. 2004 yılı gelir vergisi hasılatının yüzde 6'sının beyana dayalı olarak, yüzde 90'ına yakınının ise stopaja dayalı olarak elde edilmiş olması gerçeği üst gelir grubunda bulunanların gelirlerini beyan dışı bırakmak suretiyle fiili vergi oranlarını kanuni oranların epeyce altına düşürmüş olduklarını ortaya çıkarmaktadır. Bu durum karşısında zaten adil gelir dağılımından söz etmek bile gereksizdir.

5821 sayılı kanun ile düzenlenip 2005 yılı başında uygulamaya başlanan tarifede, basamak sayısının azaltılarak son dilime uygulanan vergi oranını 5 puan düşürülmüştür. İlk tarife basamağı asgari ücret ve tüketici fiyat artış oranı kadar artırılırken, ikinci ve üçüncü tarife basamaklarının enflasyon ve yeniden değerlendirme oranından daha düşük ancak dördüncü dilimin daha yüksek oranda artırılmış olması sonucu, ilk dilime giren vergi mükelleflerinin vergi yükü ve gelir durumları aynı kalmıştır. İkinci ve üçüncü dilime girenlerin ise bu uygulamayla daha üst dilimlerden vergilendirilmesi yani vergi yüklerinin artıp, gelirlerinin azalması, son dilime giren yüksek gelirlilerin ise marjinal vergi oranlarının düşürülmesi sonucu vergi yüklerinin azalarak, gelirlerinin artırıldığı ortaya çıkmaktadır. Gelir dağılımını en olumlu etkileyebilecek bir araç olan artan oranlı gelir vergisi, oran ve tarifelerindeki böylesi yanlış ve amaç dışı uygulamalarla gelir dağılımını nasıl daha da bozabildiğine açık bir örnektir.

5479 sayılı kanun ile gelir vergisi tarifesinde yapılan düzenlemelerle; 2006 yılı başından itibaren ücretliler ile diğer gelir unsurlarına farklı oran uygulamasının kaldırılmasıyla ayırma ilkesinin terk edilmesi, vergi adaleti, gelirin adil bölüşümü gibi kaygıların önemini kaybettiğini göstermektedir. Dilim sayısının dörde indirilmiş olması ve birinci basamak hariç diğer basamakların genişletilerek, artan oranlılığın uygulandığı gelirin kısaltılması sonucunu doğurmuştur. Zaten çok etkili olmayan ve 2005 yılında derecesi biraz daha azaltılan artan oranlılığın, etkisinin giderek daha da azalması ve mükelleflerin çoğunun düz oranlı, küçük bir kısmı için hafif artan oranlı tarife uygulanması anlamını taşımaktadır. Artma oranının 5, 7, 8 olarak değiştirilmesi, gelir yükseldikçe hızla artan oranlara tabi olmayı beraberinde getireceği için, vergiye karşı tepkiyi artıracak bir yapı ortaya çıkmıştır. Ayırma ilkesinin kaldırılması, artan oranlılığın derecesinin düşürülmesi uygulamaları, adalet ilkesinin etkinlik ilkesine feda ediliyor olduğu değerlendirmesine götüreceksen, artma oranlarının bu şekilde düzenlenmiş olması, gelir vergisi tarifesinin bugünkü yapısı ile adalet amacına da etkinlik amacına da gelirin adil dağılımına da hizmet edemeyecek bir yapıya kavuşmuş olduğunu göstermektedir. Bu günkü gelir vergisi tarifesi, vergi yükünü, dolayısıyla geliri adil dağıtmaktan uzak olduğu gibi vergi kaçırma olanakları elverişli olursa vergi kaçakçılığını, olmazsa ikame etkisi yaratacak yani üretim ve çalışma ile ilgili kararları olumsuz etkileyecek yapıdadır.

Sonuç olarak Türkiye’de artan oranlı gelir vergisinin bu yapı ve uygulamalarıyla gelir dağılımını düzeltmek olası görünmemektedir. Ülkemizde gelir dağılımının iyileştirilebilmesi için öncelikle sosyal devlet ilkeleri çerçevesinde milli gelir ve kişi başına düşen milli gelirden AB ülkeleri düzeyine ulaşılabilmesi için kapsamlı kalkınma planları çerçevesinde gerekli önlemler alınmalıdır. Bundan sonra, vergi gelirlerindeki kayıp ve kaçaklar, getirilecek güvenlik önlemleri ve etkin denetimlerle önlenebilir. Ekonomi kayıt dışılıktan kurtarılıp, tamamen kayıt altına alınabilir. Gelir dağılımının iyileştirilmesi için uygulanacak başta uygun oran, tarife, istisna ve muafiyetleri gibi özellikleri içeren artan oranlı gelir vergisi politikası uygulanmalı ve aynı yönde servet, tüketim ve diğer vergi politikaları ile desteklenmelidir. Vergi gelirlerinde, düşük ve sabit gelirli kesimi olumsuz etkileyen dolaylı vergilerin payı azaltılmalı ve içerikleri yeniden düzenlenmelidir. Bu uygulamalar gelir dağılımını iyileştirecek diğer ekonomi maliye ve para politikaları ile desteklenmelidir.

KAYNAKÇA

Acartürk, Ertuğrul. “Geçiş Ekonomilerinde Devletin Ekonomideki Rolü: Türkiye Modeline Eleştirisel Bakış,” <http://www.ecanturk.org/turkiyeekonomisi/hakan.doc> (24.08.2011)

Akdeniz, Gıyaseddin. **Vergi Hukuku**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1972.

Akdoğan, Abdurrahman. **Kamu Maliyesi**, 4. Baskı. Büro Kitabevi, Ankara, 1993.

Akdoğan, Abdurrahman. **Kamu Maliyesi**, 7. Baskı. Ankara, 1999.

Akdoğan, Abdurrahman. **Kamu Maliyesi**, Gazi Kitabevi, Ankara, 1993.

Akdoğan, Abdurrahman. **Gelir Vergisi Açısından Vergi Adaletine Teknik Bir Yaklaşım**, Ankara İktisadi Ticari İlimler Akademisi Maliye Fakültesi, Yayın No: 137-1/9, Ankara, 1980.

Aksoy, Şerafettin. **Kamu Maliyesi, (Kamu Harcamaları-Kamu Gelirleri-Devlet Borçlar-Bütçe-Maliye Politikası)**, Gözden Geçirilmiş İlaveli 3. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1998.

Aksoy, Şerafettin. **Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi**, Filiz Kitabevi, 5. Baskı, İstanbul, 1999.

Aksu, A. Ömer. **Gelir ve Servet Dağılımı**, İstanbul Üniversitesi Basımevi, İstanbul, 1993.

Aktan, Coşkun Can. **21. YY. İçin Radikal Bir Vergi Reformu Önerisi, Düz Oranlı Vergi**, TOSYÖV Yayınları, Ankara, 2000.

Aktan, Coşkun Can ve İstiklal Yaşar Vural. **“Gelir Dağılımında Adaletsizlik ve Gelir Eşitsizliği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri,”** Yoksullukla Mücadele Stratejileri. Ed: Coşkun Can AKTAN, Hak-İş Yayını, Ankara, 2002, ss. 14-39.

Aktan, Coşkun Can. “Talep Yönlü İktisat ve 1970’li Yılların İktisadi Sorunları,” **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Mart 1991, ss. 33-49.

Aktan, Coşkun Can. **Anayasal İktisat**. İz Yayıncılık, İstanbul, 1997.

Aktan, Coşkun Can. **Kamu Ekonomisinden Piyasa Ekonomisine: Özelleştirme**, Ankara, 1992.

Altıparmak, Aytekin. “Türkiye’de Devletçilik Döneminde Özel Sektör Sanayiinin Gelişimi,” **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 13, Kayseri, 2002, ss. 35–39.

Aslan, Seyfettin ve Abdullah Yılmaz. “Tanzimat Döneminde Osmanlı Bürokratik Yapı ve Düşüncesinin Değişimi,” **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi Bilimler Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, 2001, ss. 287-297.

Bayraklı, Hasan Hüseyin., Naci Tolga Saruç ve İsa Sağırbaş. “Vergi Kaçırma Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi ve Kaçakların Önlenmesi” Anket Çalışmasının Bulguları, **19. Türkiye Maliye Sempozyumu Kitabı**, Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları, Ankara, 10–14 Mayıs 2004, ss. 217-220.

Borotav, Korkut. **Kamu Maliyesi ve Gelir Dağılımı**, A.Ü. SBF Yayın No: 178–196, Ankara, 1965.

Borotav, Korkut. “1950-1965 Döneminde Tarım Dışındaki Emekçiler Grupları Açısından Gelir Dağılımındaki Değişimler”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt: 24, No: 7, Ankara, Mart 1969 ss. 201-230.

Buchanan, James. **Maliye Teorisi ve Politik İktisat**, (Çev.: Arif NEMLİ, S. Yenal ÖNCEL). Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1966.

Buğra, Ayşe. Yoksulluk ve Sosyal Haklar, **Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği Raporu**, İstanbul, 2005, ss. 34-37.

Bulutoğlu, Kenan. **Kamu Ekonomisine Giriş, Devletin Ekonomik Bir Kuramı**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1988.

Bulutoğlu, Kenan. **Türk Vergi Sistemi**, Fakülteler Matbaası, 3. Baskı, İstanbul, 1970.

Bülbül, Duran ve Hülya Karadeniz. “Vergi ve Sigorta Primi Aflarının Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Etkisi,” **19. Türkiye Maliye Sempozyumu Kitabı**, Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları, Ankara, 10–14 Mayıs 2004, ss. 810-815

Coşkun, Ali. “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye Ekonomisi,” **Atatürkçü Düşünce Dergisi**, Sayı: 4, Kasım, 2003, ss. 72–77.

Çelik, Aziz. “AB Ülkeleri ve Türkiye’de Gelir Eşitsizliği: Piyasa Dağılımı-Yeniden Dağılım,” **Çalışma ve Toplum Dergisi**, 2004, ss. 53-91.

Çiftlikli, Mehmet. **Sosyal Barış Açısından Dünya’da ve Türkiye’de Gelir Dağılımı**, Türkiye Sağlık İşleri Sendikası, Ankara, 1995, ss. 9-12

Çubuk, Ali. **Sosyal Politika**, A.İ.T.İ.A. Yayınları, Yayın No: 123, Ankara, 1979.

Demircan, Esra S. “Vergilendirmenin Ekonomik Kalkınma ve Büyümeye Etkisi,” **E.Ü. İİBF Dergisi**, Sayı: 21, 2004, ss. 97–116.

Demirkan, Uğur. “Atatürk’ün Maliye Siyaseti,” **Maliye Dergisi** Atatürk Özel Sayısı. Ekim 1981, ss. 41-70.

Derdiyok, Türkmen. “Türkiye’nin Laffer Eğrisi,” **Maliye Dergisi**. Sa: 112, Mart-Nisan 1993, ss. 26–39.

Dikmen, Orhan. Liberal, Bitaraf ve Müdahaleci Vergi Politikası, **İ.Ü. İktisat Fakültesi Maliye Enstitüsü**, Yayın No: 665–85–1, İstanbul, 1995.

DPT; 1980’den 1990’a Makro Ekonomik Politikalar, Türkiye Ekonomisindeki Gelişmelerin Analizi ve Bazı Değerlendirmeler, **Devlet Planlama Teşkilatı**, Ankara, 1990.

DPT; Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, **Devlet Planlama Teşkilatı**, Ankara, 1968.

DPT; İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, **Devlet Planlama Teşkilatı**, Ankara, 1973.

Duran, Mustafa. “Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Politikaları,” **Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi**, No: 33, Ankara, Ocak 2003, ss. 34–38.

Duru, Cihan., Kemal Turan ve Abdurrahman Önceoğlu. **Atatürk Dönemi Maliye Politikası 1. Kitap, Mondros’tan Cumhuriyete Mali ve Ekonomik Sorunlar**, Tisa Matbaacılık, Ankara, 1982.

Edizdoğan, Nihat. **Kamu Maliyesi II (Kamu Gelirleri ve Vergi Teorisi)**, Ekin Kitabevi, Bursa, 2000.

Eğilmez Mahfi ve Ercan Kumcu. **Ekonomi Politikası: Teori ve Türkiye Uygulaması**, 10. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, Eylül 2006.

Eker, Aytaç. **Maliye Politikası (Teori İlkeler ve Yöntemler)**, Takav Matbaacılık San. Tic. A.Ş., Ankara, 1994.

Eraydın, Ayda. **Türkiye’de Ulusal Kalkınma Planlarının Bölgesel Ayırıştırılmasına Yönelik Bir Yaklaşım**, A.Ü. İİBF Yayınları, No: 12, Eskişehir, 1983.

Erdem, Burhan. **Kamu Maliyesi**, A.Ü. Yayınları, No: 949, Eskişehir, 1996.

Erdem, Metin., Doğan Şenyüz ve İsmail Tatlıoğlu. **Kamu Maliyesi**, Ekin Yayınları, 3. Baskı, Bursa, 2003.

Erdut, Tijen. Yeni Teknolojilerin İş İlişkileri Üzerindeki Etkisi, **Türkiye Ağır Sanayi ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası (TÜHİS)**, Yayın No: 28, İzmir, 1998, ss.29- 30.

Erdut, Tijen. “Yaşam Boyu Sosyal Koruma İçin İş ve Gelir Güvencesi”, **I. Ulusal Sosyal Politika Kongresi Kitabı**, 22-24 Ocak 2004-Ankara, s. 140-155.

Erdut, Zeki. “Liberal Ekonomi Politikaları ve Sosyal Politika,” **Çalışma ve Toplum Dergisi**. Sayı: 2, 2004, ss. 27-30.

Gök, Mehmet. **İşgücü Piyasası ve Kobiler**, Roma Yayınları, No: 12, Ankara, Eylül 2004.

Güçlü, Sami ve Mahmut Bilen. “1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler,” **Yeni Türkiye Dergisi**. Sayı: 6, Eylül-Ekim 1995, ss. 160-166.

Güneş, İsmail. “**Devlet Kavramı**,” 2005, ss. 1, <http://ce.edu.tr>. (10.08.2011).

Güngör, Kamil. “**İktisadın Tarihine Kısa Bir Bakış ve Merkantilizmden Günümüze İktisadi Düşünceler**,” 2005, <http://www.ceterisparibus.net/dusunce/gene.htm>, (01.07.2011).

Hatipoğlu, Zeyyat. **Gelişme ve Türkiye İktisadı**, Beta Yayınevi, İstanbul, 1993.

Heper, Fethi. **Toplumsal Yapı ile Vergi Arasındaki İlişki**, İTİA Yayını, No: 126/148, Eskişehir, 1981.

İleri, Yusuf. “Yatırım İndirimindeki Kırılmaların Ekonomiye Etkileri,” **Vergi Dünyası Dergisi**. Sayı: 267, Kasım 2003, ss. 175-180.

İnalcık, Halil. **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi**, Cilt:1/1300–1600, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2000.

İstanbul Sanayi Odası; **Vergi Potansiyelimiz, Kayıplarımız ve Görüşlerimiz**, İstanbul, 1997.

Karaman, İsmail. Gelir Dağılımı ve Türkiye’de Yapılan Gelir Dağılımı Çalışmaları 1959-1986, **DPT Yayınları**, No: 2076, Ankara, 1987.

Karatepe, Umar. “Türkiye’de Yoksulluk ve Büyüme Stratejileri”, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı İstanbul, 2006.

Karlık, Rıdvan. **Türkiye Ekonomisi**, 7. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2002.

Kepepek, Yakup. **Türkiye Ekonomisi**, Remzi Kitapevi, 9. Basım, İstanbul, 1997.

Kepepek, Yakup., Nurhan Yentürk. **Türkiye Ekonomisi**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2000.

Kılıçdaroğlu, Kemal. Kayıt Dışı Ekonomi ve Bürokrasinin Yeniden Yapılanma Gereği, **TÜRMOB Yayınları**, Ankara, 1997.

Kıray, Emine. **Osmanlı’da Ekonomik Yapı ve Dış Borçlar**, İletişim Yayınevi, İstanbul, 1993.

Kıvanç, H. Hakan. “Cumhuriyetin 75. Yılında Ekonomik ve Mali Yapısının Analizi,” **Vergi Dünyası**. Sayı: 206, Ekim 1988, ss. 188-192

Korkmaz, Esfender. “Mali Yapı, Mali Politikalar,” **Yeni Türkiye Dergisi Cumhuriyet Özel Sayısı**, Sayı: 23–23, 1998, ss. 3412–3417.

Korkmaz, Esfender. **Vergi Yapısı ve Gelişimi, Maliye Enstitüsü Konferansları**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, No: 470, Ankara, 1980.

Kumaş, Handan. “İşsizliğin Psiko-Sosyal Boyutu ve Çalışma Yaşamına İlişkin Değerler Üzerindeki Etkileri”, **DEÜ. SBE. Dergisi**. Cilt: 3, Sayı: 4, İzmir, 2001, ss.1-431.

Laufemburger, Henry. Mali İktisat ve Mali Kanunlar, (Çev.: İsmail ÖZÜT). **Ankara Üniversitesi SBF Yayınları**, No: 137/119, Ankara, 1961.

Maliye Bakanlığı; **Vergi İstatistikleri Yıllığı (1982–1991) 1923–1991 Temel Bütçe İstatistikleri**, Gelirler Genel Müdürlüğü, Ankara, 1992.

Maliye Hesap Uzmanları Derneği; **Beyanname Düzenleme Kılavuzu**, 2004. İstanbul, 2003.

Nadaroğlu, Halil. “Vergi Sistemimizin Etkinliği, Oluşumu ve Gelişme Süreci,” **II. Maliye Sempozyumu Kitabı**, Eskişehir, 1987.

Nadaroğlu, Halil. **Mahalli İdareler**, 4. Baskı. Beta Yayınları, İstanbul, 1989.

Nadaroğlu, Halil. **Kamu Maliyesi Teorisi**, 2. Baskı, Sermet Matbaası, İstanbul, 1976.

Nemli, Arif. **Kamu Maliyesine Giriş**, 3. Baskı. Filiz Kitabevi, İstanbul, 1990.

Oyan, Oğuz. **24 Ocak Ekonomisinde Dışa Açılma ve Mali Politikalar**, V yayınları, Ankara, 1987.

Oyan, Oğuz ve Ali Rıza Aydın. **Türkiye’de Maliye ve Fon Politikaları Alternatif Yönelişler**, Birinci Baskı, Adım Yayıncılık, No: 19, Ankara, 1991.

Öner, Erdoğan. “Vergi Enflasyon İlişkisi ve Enflasyon Vergisi II” Sabahattin ZAİM’e Armağan, **İktisat Fakültesi Mecmuası**, Ankara, 1994/B-C,C, ss. 1–4.

Özbilen, Şevki. **Maliye Politikası**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1998.

Özkara, Mehmet. **Türk Vergi Sisteminde İstisna ve Muafiyet Uygulamalarının Vergilemenin Mali Amacı Bakımından Değerlendirilmesi**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1595, Eskişehir, 2004, .ss.57-59

Özmucur, Süleyman. “Türkiye’de Fonksiyonel Gelir Dağılımı 1963-1985”, **İktisat Dergisi**, Sayı 258, İstanbul, Mayıs 1986, ss. 13-18.

Palamut, E. Mehmet. Adaletli Gelir Dağılımının Sosyal Refah Üzerindeki Olumlu Rolü, **Demirtaş Sanayiciler Derneği**, Yayın No: 3, 2002.

Polatkan, Tanju. Bölgesel Gelişme ve Politikası, **DPT Yayını**, Ankara, 1968.

Sami, Şemsettin. **Temel Türkçe Sözlük**, Kara Kuşak Basın Yayın, İstanbul, 1986.

Saraçoğlu, Fatih. “Gelir Vergisi Sisteminde Ayırma İlkesi Uygulaması ve Değerlendirilmesi,” **İ.Ü. İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları Kitabı**, 40. Seri, İstanbul, 2001, ss.61-70.

Savaş, F. Vural. **Keynezyen İktisat Yıkılırken**, İkinci Baskı. Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1986.

Selçuk, Rıdvan. “Türk Vergi Sistemi ve Reform İhtiyacı,” **Vergi Arenası**, 13–14 Kasım 2003, Ankara, 2003, ss. 6-14.

Semiz, Yaşar. **Atatürk Dönemi İktisadi Politikası**, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Saray Kitabevi, Konya, 1996.

Sönmez, Mustafa. **İşte Eseriniz, 100 Göstergede Kuruluşta Çöküşte Türkiye Ekonomisi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

Şenatalar, Burhan., İzzettin Önder., Oğuz Oyan. ve Veysi Seviğ. **Türkiye’de 1980 Sonrası Vergi Politikası**, TÜSES Yayınları, İstanbul, 1996, ss.18-60.

Şener, Orhan. **Kamu Ekonomisi**, Alkim Yayınları, İstanbul, 1998.

Şenses, Fikret. **Küreselleşmenin Öteki Yüzü-Yoksulluk**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

Şenyüz, Doğan. **Türk Vergi Sistemi**, Yaklaşım Yayınları, 12.Baskı, Ankara, Ekim 2005.

Taş, Metin. **Vergi Politikaları Bağlamında Bir Yaklaşım**, Etkin Kitabevi, Bursa, 2000.

TBMM; **“Genel Gerekçe,”** Tutanak Dergisi. Cilt 55, Dönem. 20, 103. Birleşim Ankara,17.06.1998,<http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/mevzuat/metinx.asp?mevzuatko d=15.4369...sourceXmlsearch>, (29.02.2012)

Tekin, Fazıl. **Teoride ve Uygulamada Artan Oranlilik**, Eskişehir, 1976.

Terzi, Cihan. “1980 Sonrası Vergi Politikaları,” **XVI. Türkiye Maliye Sempozyumu Kitabı**, Türkiye’de 1980 Sonrası Mali Politikalar, Antalya 2001, ss. 149–159.

TİSK; Asgari Ücret Gerçeği, **Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu**, Ankara, 2005.

Tosuner, Mehmet. **1980 Sonrası Türk Vergi Sisteminin Yapısı ve Gelişimi**, Bayraklı Matbaacılık, İzmir, 1989.

Turhan, Salih. “Vergileme ve İktisadi Büyüme”, **İstanbul Üniversitesi Maliye Enstitüsü Konferansları**, Seri No: 23, 1975, s. 248-249.

Turhan, Salih. **Vergi Teorisi ve Vergi Politikası**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1998.

TÜİK; **Haber Bülteni** Sayı: 201, <http://www.tuik.gov.tr>, (22.04.2012)

TÜİK;İstatistiksel-Göstergeler,1923-

2004,YayınNo:535http://www.tuik.gov.tr/yillik/ist_gostergeler.fdf, (22.04.2012), s. 667.

Türk, İsmail. **Maliye Politikası Amaçlar, Araçlar ve Çağdaş Bütçe Teorisi**, 4. Baskı. S Yayınları, Ankara, 1979.

Türk, İsmail. **Maliye Politikası**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1992.

Ulusoy, Ahmet. **Maliye Politikası**, Celepler Matbaacılık, Trabzon, 2004.

Ulusoy, Ahmet, Birol Karakurt. “Vergi İndiriminin Ekonomik Etkileri”, **Vergi Dünyası Dergisi**, sayı 95, Sayı: 254, 2002, ss. 103-115.

Uysal, Yaşar. "Bölüşüm İlişkileri ve Bu İlişkilerin Düzenlenmesinde Etkili Olabilecek İktisat Politikasının Değerlendirilmesi (Türkiye Örneği)", **D.E.Ü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, 1999, ss. 30-154.

Uzun, Ali Emin. “Türkiye’de Gelir Vergisi ve Gelir Dağılımı” İstanbul Üniversitesi SBE. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2007.

Ünal, Mehmet. **Ali Osmanlı Müesseseleri Tarihi**, Fakülte Kitapevi, 5. Baskı, Isparta, 2002.

Üstünel, Besim. **Ekonominin Temelleri**, Bilgi Basımevi, Ankara, 1969.

Üstünel, Besim. “Para ve Maliye Politikalarının Gelir dağılımına Etkisi”, **Ekonomik ve Sosyal Etütler Konferans Heyeti**, İstanbul:1989, ss.27-35

Varcan, Nezh. **Türkiye’de Vergi Politikalarının Oluşumu**, Anadolu Üniversitesi İİBF Yayınları, No: 43, Eskişehir, 1987.

Yaraşlı, Genç Osman. “Türkiye’de Vergi Reformu,” **T.C. Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı**, 2005/267, Ankara, ss.288-295

Yaşa, Memduh. “**Modern Sosyal Siyasetin Bir Vasıtası Olarak Vergi**,” Sosyal Siyaset Konferansları, 8. Kitap, 1956, İstanbul.

Yaşa, Memduh vd.; **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi (1923-1978)**, Akbank Yayınları, Ankara, 1980.

Yeldan, Erinç. **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi (Bölüşüm, Birikim ve Sermaye)**, İletişim Yayınları, 8. Basım, İstanbul, 2003.

Yıldırım, Kemal., Doğan Karaman. **Makro Ekonomi**, Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı, 2. Basım, Yayın No: 145, Eskişehir, 2001.

Yılmaz, Ahmet. “Türkiye Ekonomisinde Ücretler Karlar ve Kriz,” **Marmara Üniversitesi İİBF. Dergisi**, Cilt: XXI, Sayı: 1, 2006, ss.35- 48

Yüce, Mehmet. “**Türkiye’de Gelir Dağılımındaki Adaletsizliğin İzlenen Vergi ve Harcama Politikaları ile Bağlantısı**,” Uludağ Üniversitesi, <http://isguc.org/myuce3.htm> (18.05.2012)

Yükseler, Zafer. “**1994, 2002 ve 2003 Yılları Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketleri: Anket Sonuçlarına Farklı Bir Bakış**,” Turkish Economic Association Discussion Paper, <http://www.tek.org.tr/dosyalar/Z-YUKSELER-03ANKET.pdf>, (22.04.2012)